

בסיעתא דשמיא

תגידה של פסח

תורת איש

ליקוטי דברי תורה וחידושים

מעשה איש

עובדות מצדיקי הדורות

שנשמעו מפי אדוננו מורינו ורבינו
הגאון הצדיק רבי יצחק שלמה
אונגר זצוק"ל

גאב"ד וראש ישיבת
חוג חתם סופר בני ברק

פסח תשפ"א

כל הזכויות שמורות

דברים אחדים

בסיעתא דשמיא

הנני העני ממעש נרעש ונפחד – בעת גשתי לערוך הגדה של פסח 'תורת איש' ליקוטים מתורתו של רבינו רבי יצחק שלמה אונגר זצוק"ל גאב"ד וראש ישיבת חוג חתם סופר ב"ב על סדר ההגדה – קשה היא העבודה הן מחמת שרבו וגם רבו דברי תורתו של רבינו על הנ"ל, וגם כי ישנם תח"י הרבה מדרשותיו המפורסמות של רבינו שאמרם בשבת הגדול כפי שנדפסו בג' כרכים 'תורת איש', שזכינו בעז"ה להו"ל ומהם נלקטו הדברים – וקשה היא שבעתיים המלאכה בזכרנו את האוירה המרוממת ששרתה סביביו בימים הנשגבים של חודש ניסן בכלל וחג המצות עצמו בפרט, ע"כ מה לנו אזובי הקיר להתעסק בקדשים.

אכן למרות שעבודה קשה שבמקדש היא, מ"מ פטור בלא כלום א"א, וע"כ לעת עתה אנו מנסים לערוך תדפים נסיוני מקוצר לפי מיסת הזמן, אף כי באמת רבתה העבודה גם בזה.

ובגשתי על הקדש הנני מעלה בזכרוני כי ב"ה זכיתי לראות את עבודת הקודש של רבינו בליל הסדר, ובקצרה אפשר לתאר עבודתו בזה כי נתקיים בו מאמר הצדיקים (בוצינא דנהורא פר' בא), על הפסוק (שמות י"ג ה) 'ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה' – ש'זאת' רומז ל'תשרי' על שם הכתוב 'בזאת יבוא אחרן' – ו'זה' רומז ל'ניסן' על שם הכתוב 'החודש הזה לכם' – שיש לשלב ב' העבודות יחד.

וזה ראינו אצל רבינו שעבודתו בליל התקדש החג היתה ממש כדמות עבודתו בגשתו אל מול ארון הקודש באימה בימים הנוראים שכידוע היה בעל תפילה בדרגא עילאי.

היה זה מראה זיו והוד למראה פניו בליל הנאמר עליו – 'ובמורא גדול זה גלוי שכינה'.

והנה סדר הליקוט הוא על פי הספרים הנ"ל דברים שנשא מדברותיו בשבתות ובמועדי השנה וגם מלוקט מדרשותיו המפורסמות שבעיקר

נדפסו ב'תורת איש' חלק ג'. והנה בחלק מן הדברים נאלצנו לתמצת את דברי רבינו עקב אריכות הדברים במקורם בפרט בחלק המלוקט מדרשות 'תורת איש' ומקוים אנו בס"ד שכיוננו אל המכוון.

כמו"כ תחת הכותרת 'מעשה איש' שילבנו מעשה רב וסיפורי צדיקים שרבינו היה רגיל לספרם אשר כידוע היה ממעתיקי השמועה בזה, ותן לחכם ויחכם עוד.

והוספנו בסוף הקונטרס צילום של מנהגי מרן ה'חתם סופר' זי"ע החדש על חודש ניסן – שניתן לנו רשות להעתיקו ע"י המו"ל הגאון רבי עקיבא מ. סופר שליט"א רב ביהמ"ד יד סופר – ערלוי ב"ב – שכידוע נתקיים בו המאמר (כ"ר ויגש צ"ג) 'דין רפיש מבית אבא', וכיבד תמיד את רבינו ביותרת הכבוד ובזה אנו מודים לו.

כמו"כ שילבנו הלכות ומנהגי ליל הסדר – מתוך הקונטרס 'הליכות והנהגות ליל הסדר' שחיברו הרה"ג שמעון אלטמן שליט"א – והם הנהגות ופסקי הלכות של רבינו הגה"צ רבי יוסף מאיר אלטמן שליט"א ממשיך דרכו ומ"מ רבינו ה'תורת איש' זי"ע.

ובצאתי מהקודש הנני להודות לכל מי שהיה בעזרתי ובפרט לנכדי החשובים עדים לגאון ולתפארת ה"ה יעקב ואברהם פרוכטהנדלר הי"ו, ואחרון אחרון חביב הנני להודות לבני הרב זאב הי"ו אשר זכה עוד ליהנות מאור החמה של רבינו בלמדו בישיבת 'חתם סופר', אשר היה לי לעזר ואחיסמך, תהא משכורתם כפולה מן השמים עד ביאת גואל צדק בבי"א.

יצחק אייזיק בלאאמו"ר רבי אליהו טפר

עורך ומו"ל ספר 'תורת איש' ג"ח

תורת ליקוטים איש שצו

ראשי פרקים בהלכות פסח

מכת"ק של מורנו ורבינו זצוק"ל בדרשת שבת הגדול

מכירת חמץ^א לא לחכות ליום האחרון - ביעור מעשרות^ב.

השנה ער"פ שחל בשבת בודקין אור ל"ג ככל משפטו וחוקתו^ג - חדרים שמכניסים בו חמץ אפי' לא בקביעות ג"כ צדיכים בדיקה^ד - וכן מגירות - להזהר תחת השלחנות שאוכלין שמה - כסאות מרופדות להזהר במקום הכפל - כפל המכנסיים - כיסי הבגדים - שמר"מל - בענמשערלך^ה - וסידורי ילדים - מאשקע של ילדים לבית הספר^ו - ארון חשמל - מרתף - חניות - משרדים - מגירות המשרדים.

סמטענדרם בביתבנ"ס^ז - מתחת לתנור הגאז שמבשלים כל השנה - טלפון ושפופרת טלפון - תא אשפה^ח - ממאמא חדש.

תמ"ד ס"ב ובשורת אמרי יושר ח"א סי' קמ"ו שדעתם להקל.

ב) זמן ביעור המעשרות הוא בפסח של השנה הרביעית ושל השנה השביעית, לדעת הרמב"ם (הלי מע"ש פי"א ה"ז) והשו"ע (יו"ד סי' של"א סעיף קמ"ד) זמנו בערב שביעי של פסח, ורבים נוהגים להחמיר בגירסא שלפנינו במשנה (מע"ש פ"ה מ"ו) שזמנו בערב פסח, ואם מעשרין עוד הפעם בחוה"מ מבערין המעשרות והמטבחות של מע"ש פעם ב' בערב שביעי של פסח.

ג) שו"ע אורח הלי' פסח סי' תמ"ד ס"א.

ד) עיין שו"ע אורח הלי' פסח סי' תל"ג ס"ג. ה) ברכונים

ו) תיקי הילדים ובפרט תיק האוכל

ז) עמודי התפילה ובהם תאים לשימוש אישי ושכיח בהם חמץ.

ח) ע"כ מה שנוגע לבדיקת חמץ, ובענין הזהירות בבדיקת חמץ עיין ב"מכתב סופר" להגאון רבי שמעון סופר זצ"ל (ח"א סי' קי"ז) שהעיד על אביו מרן ה"חתם סופר" זי"ע, וז"ל 'והרבה לבדוק

א) בענין מכירת חמץ לנכרי עיין בשו"ע אורח הלי' פסח סי' תמ"ח ס"ג ובמ"ב ס"ק י"ב וי"ז י"ח ובביאור הלכה, עיי"ש גם מנהגנו כהיום. ועיקר כונת רבינו מש"כ "לא לחכות ליום האחרון" היינו שלא לחכות על הרגע האחרון כדי שלא יבוא לבית הרב לאחר שכבר נמכר החמץ לנכרי כפי שהנסיון הרכיח שאלו שסמכו עצמם על הרגע האחרון נתאחרו, כי עצם מעשה המכירה נעשה בישוב הדעת על צד היותר טוב ובכל הקנינים המוצעילים לנכרי כמבואר בפרסקים, ע"כ היא נעשית בשעה מוקדמת בע"פ, ואמנם עדיף שלא להקדים כמה ימים קודם כ"ז שעדיין קונה חמץ וא"כ לא מצי' משהו שליח את הרב על חמץ זה שקונה אח"כ עיין תוס' נזיר (יב.) ד"ה מ"ט ריש בזה אריכות דברים, ויש מההמון הטועים עוד יותר ובאים לרב למכור החמץ לאחר זמן שריפת חמץ בשחמץ כבר אסור בהנאה וא"א למכרו לנכרי, וגם כשחל ע"פ כשכת נהגו הרבנים בכלל השנים למכור החמץ לנכרי בע"ש בשעה מוקדמת, אף שכאמת נחלקו הפוסקים בזה עיין ב"דורש לציון" דרוש ל"ז, ומהר"ם ש"ק אורח סי' ק"ב שמחמירים למכור ככל השנים, ועיין בדעת סי'

הגדה תורת איש של פסח

שני	תורת	ליקוטים	איש
<p>הבשרת כלים - קריסטל ג' מעל"ע"י - הכשרת תנור נאז"י - שיש - שולחן ממבכ"א - ברוזים בממבכ - ביסוי שיש ושולחן - שיניים תותבות"י - פלומבא בשניים"י - שריפת חמץ ע"ש בזמני"י - ביטול בשבת"י.</p> <p>ערב שבת - להכין את שלחן הסדר - עם הפמוטים ועם הנרות - בשבת להדליק ב נרות אחרות בפניה שאוכלים"י - להכין המצות מצוה החסה - החרין - החרוסת - מי מלח - הזרוע - הביצה - להכין הכל מערב שבת"י.</p> <p>סעודת שבת אם אפשר פיתה"י - לא לאכול חם וחרף ביחד עם פת עם השיניים שהוכשרו - כלים חד פעמיים - נילון טישטוך - קידוש עם כוס זכוכית"י - להזהר מאד מאד מאד בפרט עם ילדים הי"ו.</p> <p>חמץ עד 9:15 - ב' סעודות"י - לבטל החמץ בשבת עד 10:30 לנקות השיניים עם מברשת שיניים יבש"א.</p>			

לפי מה שנהגו שכשנוסעים לעיר אחרת אין
מדליקין אלא ב' נרות אלמא דבך נהגו מעיקרא
דבמקום דחק קצת לא מדליקין אלא ב' נרות א"כ
גם בכה"ג הוי בכלל וצ"ב.

יז) כי אם לא יהיה מוכן מערב שבת יקשה
להכין דברים אלו ביו"ט עצמו, ואם שכח להכין
ה"זרוע" יצלה בליל יו"ט ע"מ לאכלו למחר
ויאכלנו למחר בסעודת יו"ט, וה"ביצה" יבשל
ויאכלנו בליל יו"ט או ביומו, ו"החרין" יפרו ע"י
שני קצת כגון על השולחן או ע"ג מפה ולא לתוך
הצלחת, וכן את ה"חרוסת" יעשה כן, "מי מלח
יתן בכלי קודם מים ואח"כ מלח וקצוש"ע סי'
קי"ח ס"ד).

יח) כי בטבעו אינו מתפרד כ"כ ועי"ז לא
יתפור החמץ.

יט) לאפוקי שלא עם כוס חד פעמי.

כ) שר"ע אר"ח הלי פסח סי' תמ"ד במ"ב ס"ח
בשם אחרונים.

כא) ובלבד שלא יהיה פסיק רישיה בהוצאת
דם מהחניכיים.

כל הבית והעליה והלול וכל ארגז וארגז והגן וכל
מקום שאפשר ממציאות שכעולם להכניס שם
חמץ, ועשה בעצמו גם מה שלא היה לפי כבודו
להכניס ראשו ללול של תרנגולים.

ט) עיין בשו"ע אר"ח הלי פסח סי' תנ"א סעיף
כ"ו ובמ"ב ס"ק קנ"ו לענין כלי זכוכית.

י) עיין בשו"ע אר"ח הלי פסח סי' תנ"א סעיף
ד' ברמ"א יחצובה צריך ליבון' ובמ"ב שם.

יא) עיין בשו"ע אר"ח הלי פסח סי' תנ"א ס"ב.

יב) עיין ישדי חסדי מערכת חמץ ומצה סי' ד'
אות כ"ד, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצ"ו.

יג) עיין ידרכי תשובה סי' פ"ט ס"ק י"א,
ובידרכי חיים ושלום אות תקס"ה.

יד) שו"ע אר"ח הלי פסח סי' תמ"ד ס"ב.

טו) כנ"ל.

טז) עיין בשו"ע אר"ח סי' רע"ג סי' דבעינן
הסעודה במקום הנר, ומהלשון כאן משמע דאע"פ
שמדלקת כמה נרות כל שכוע מ"מ בשבת זו סגי
בב' נרות בלבד רצ"ע למה מותרת למעט, ואפשר

הגדה תורת איש של פסח ז

תורת ליקוטים איש שצמ

מצרכים לפסח – מצות יד חוג – הכויתים רק מצות יד^כ – מצות מכונה חוג –
יין חוג – חלב מצרכי חלב חוג – דגים חיים הכל מלפני הפסח לכל הפסח.

אחה"צ יש זמן ללמוד הל קרבן פסח – כדאי ללמוד ברמב"ם – ולומר עבדים
היינו^ט.

בסדר להזהר בשתיית רביעית ועכ"פ רוב רביעית^כ – אפי' נשים^כ – כזית בשיעור
כדי אכילת פרס^כ – 4 מינוט^כ – בדיעבד עד 9 מינוט^כ – הסבה בדי' כוסות^כ –
שיעור שתית הכוס רביעית ועכ"פ רוב רביעית – אכילת הכזית בתוך כדי אכילת פרס^כ
– לכתחילה גם אפיקומן לפני חצות^כ – להזהר מאכילה גסה^כ.

כה) שם סעיף י"ד
כו) שו"ע ארי"ח ה"ל פסח סי' תע"ה ס"ו.
כז) כ"כ בשיעורין של תורה להגרי"י קניבסקי
זצ"ל, עוד כתב שם בשם החת"ס זי"ע דלכתחילה
לא ישהה יותר מכ' מינוט.
כח) שו"ת יחתם סופרי ח"ר סי' ט"ז וסי' כ"ג.
כט) שו"ע ארי"ח סי' תע"ב ס"ז.
ל) שני דברים הללו חוזרים על עצמם.
לא) שו"ע ארי"ח סי' תע"ז ס"א.
לב) שו"ע ארי"ח סי' תע"ז ס"א ברמ"א.

כב) כמדומה שהיה רגיל לומר שכן קיבל
מהגאון רבי עקיבא סופר זצ"ל גאב"ד פרעשבורג
בעל ה"דעת סופר" שאף לדעת המתירים לצאת
יד"ח כזית מזה במצות מכונה התירו כן רק
במכונה שכזמניהם בלא חשמל, אבל במכונה
שכזמנו שהכל נעשה ע"י לחיצת כפתור אין
יוצאין בהם יד"ח מצות אכילת כזית מזה.
כג) שו"ע ארי"ח ה"ל פסח סי' ת"ל ברמ"א,
ובמ"כ כתב בשם אחרונים יואפילו אם חל שבת
הגדול בע"פ ואז דורשין בשבת הקודם.
כד) שו"ע ארי"ח ה"ל פסח סי' תע"ב ס"ט.

במקום הקדמה

‘השגות נשגבות כמתנת אפיקומן’

שכר הקמת הישיבה שהקים הרבי ע"פ צוואת מרן החת"ס זי"ע

‘עשו קיבוץ וריבוץ פעלים לתורה ברבים’

סמוך לחג הפסח, ביום ראשון כ"ד באדר תש"ד, כאשר נכנסו הגרמנים ימ"ש להונגריה מיד בבוקר לאחר התפילה קרא ה"מחנה אברהם" זי"ע לבנו רבינו הגאון רבי יצחק שלמה אונגר זצוק"ל אל חדרו, בהיכנסו אליו ראהו בוכה, דבר שלא היה רגיל אצלו בהיותו מטבעו אדם ששולט ברוחו, וכה אמר ה"מחנה אברהם" לבנו: "דע לך שהגרמנים ימ"ש נכנסו היום לגבולות הונגריה. על כן היכנס נא לבית המדרש ואמור לתלמידים שיחדלו מתלמודם ויסגרו את הגמרות, ושיסע כל אחד לביתו כל זמן שאפשר עוד לעשות כן. לי אין לב לומר להם לעשות כן ולבטלם מתלמוד תורה, אבל בעצם זו חובת השעה, על כן אבקש ממך שתעשה שליחותי".

לשאלת רבינו: 'אם אבא אינו מסוגל לעשות כן למה שידרוש ממני שאעשה כן אני', ענהו אביו: 'אבקש ממך למלא שליחותי ובזכות שתמלא שליחותי תזכה להרביץ תורה ברבים בארץ ישראל'. מיד לאחר שמילא את דברי אביו והתפזרו התלמידים כל אחד לביתו, נאלץ רבינו גם הוא לברוח בפקודת אביו בשינוי צורה ודמות. בתור סגולה ושמירה לקח ה"מחנה אברהם" גמרא קטנה של ש"ס 'וורשא' מן ארון הספרים ותלש ממנה את דפי מסכת 'כריתות' נתנו ביד רבינו ואמר לו: "תכניס את הגמרא הזאת לכיסך ותהגה במסכת זו תדיר בכל עת, ואם תוכל, תלמד אותה ברבים. ובזכות זה תנצל ממיתה משונה, שכן לימוד מסכת כריתות מסוגל להינצל ממיתה משונה". זו היתה פרידת רבינו מאביו לעולמים.

חלפו שנים עברו ימים וברכתו של אביו נתקיימה. בראש חודש אלול שנת תשכ"ב ייסד רבינו את ישיבתו הקדושה, ישיבת "חוג חתם סופר – מחנה אברהם" בעיר התורה והחסידות בני ברק, אשר בלי ספק היתה מפעל החיים שלו וגולת הכותרת של מפעליו. רבינו ראה בהקמת הישיבה, לבד מקיום צוואת מרן החת"ס זי"ע שכתב בצוואתו 'עשו קיבוץ וריבוץ פעלים לתורה ברבים', גם כן קיום צוואתו והבטחתו של אביו אליו שעוד יזכה להרביץ תורה בארץ ישראל. הישיבה הק' הוקמה על שמו וזכרו של אביו הי"ד, וראה בזה גלעד לנשמתו הקדושה והטהורה שהלך לעולמו על קידוש ה'. היא היתה חמדת לבו ובבת עינו, ואמר תמיד שהקים אותה על שם אביו לשם שמים בלי נגיעות ופניות, ישיבה שתחנך לתורה וליראת שמים ולחסידות בדרך ישראל סבא.

אוירת הפסח נישאת בחלל האוויר. ההכנות לחג הגיעו לשיאן. בחצר קהילת חוג חתם סופר בני ברק מורגשת תכונה מיוחדת, כאשר רבינו הגאון רבי יצחק שלמה אונגר זצוק"ל נושא ונותן ומלבן כל ערב בשיעורו הקבוע עם ה'בעלי בתים' את הסוגיא

שממנה ישא את הפלפול בדרשת שבת הגדול. דרשותיו היו שם דבר, ומכל קצוות העיר נהרו לשמוע אותם. רבינו דרש בעוז ובתעצומות, בהתלהבות ובהתעוררות כשלוש שעות. דרשותיו היו מסודרות בדברי הלכה ואגדה, ובפלפול הסוגיות בטוב טעם ודעת.

המצות בהכשר של רבינו נאפו בימים אלו, גולת הכותרת שלו במערכת הכשרות 'חוג חתם סופר' היתה ההכשר על מצות לחג הפסח, הן על מצות 'עבודת יד' שהשגיח רבינו עם צוות מיוחד שהוסיף על הרגיל, כך שהיו מהודרות ביותר, והן על 'מצות מכונה' שעל אף שרבינו עצמו אכל רק מצות עבודת יד, הוא קיבל על עצמו אחריות עליהן היות ובני הקהילה היו רגילים במנהג אבותיהם שאכלו בפסח מצות מכונה. אופן הכשרות וההידורים במצות מכונה אלו היו בגדר חידוש שלא היה מוכר כלל, ויגע יגיעות עצומות בדבר, וממש מסר נפשו על זה, וחידש בתהליך האפיה הידורים שונים הקיימים בכל העולם מכוחו עד היום. ועד כדי כך הגיעו הדברים שכמעט כל היראים בעיה''ק בני ברק הידרו ורכשו לחג הפסח את ה'מצות מכונה' בהכשר שלו. רבינו הטריח את עצמו עם צוות משגיחים בהשגחת האפיה במאפיה בירושלים כמה וכמה ימים לבל יחסר המזג.

ליל התקדש החג הגיע ורבינו ניגש לתפילת ההלל, ובעת הזאת היתה רוגשת כל העזרה מנועם תפילותיו כשקולו נישא ברמה בכל קצוות ביהמ''ד מתוך רגש נפלא וקול בכי. כולם הרגישו שזו תפילה עם עוצמה בלתי רגילה, ובפרט בקטעים 'כי חלצת נפשי ממוות' 'יסור יסרני...' ולמות לא נתנני', 'פתחו לי שערי צדק אבא בם'... שאמרם ברגשי קודש ונשנק מבכי כאשר כולנו מבינים מה משמעות וכוונת הדברים. כל בני הקהילה נפנו להסב עם בני ביתם לקיים את מצוות 'והגדת לבנך' ושאר מצוות הלילה.

בידעי שהרבי מסב לבדו עם הרבנית - כי לא זכה לבנים - וראה בתלמידי ישיבתו הקדושה שאלו הם בניו, וכעת הימים ימי בין הזמנים הם וכל תלמידי השיבה נסעו לביתם ומסבים עם הוריהם, על כן שינסתי מתני להזדרז לסיים הסדר בבית הורי כדי להגיע לפחות לקראת החלק השני של הסדר ולחזות בזיו פניו ולשמוע מנועם אמרותיו, ושיהיה בזה בחינת מה שאמרו חז"ל 'ושננתם לבניך' אלו התלמידים, כך שזכיתי והגעתי לפני אכילת ה'אפיקומן'.

אמת מה נאדר מראה כהן גדול ומלך ביופיו תחזינה עינינו. הרבי לבוש בקיטל והמצנפת הלבנה הצחורה על ראשו ולפניו סידור האר"י ז"ל, מכריז בקול "צפון" ומתכוון לקיים מצות אכילת אפיקומן בדחילו ורחימו, אך האפיקומן אינו תחת הכר. הרבי היותו מיסיב עם הרבנית בלבד הבין שהרבנית 'גנבה' את האפיקומן אמר: "מה תבקש הרבנית תמורת השבת ה'גניבה' כנהוג... הרי לא חסר לנו מאומה"... - "דבר אחד אוכל להבטיח לך" - קרא רבינו בקול - "אם אזכה ואקבל שכר בעולם הבא על הקמת הישיבה והרבצת התורה בה. יהיה חלקך עמי בעולם שכולו טוב". ובלבו חשב בוודאי: הרי זכינו ונתקיימה בנו ההבטחה של ה'מחנה אברהם' זי"ע שנזכה להרביץ תורה ברבים בארץ ישראל, ואף שלא זכינו לבנים משלנו אבל הרי תלמידי השיבה הם ה'ברך בניך' - -- ועיני שניהם זלגו דמעות... מתוך תקוה ש'לשנה הבאה בירושלים'.

הכנה לפסח

לימוד ההלכות ל' יום קודם החג

כאשר מגיע חג הפסח, חג אשר יש בו כמה וכמה מצוות עשה, ומצוות ל"ת, והנה כמבואר יש אשר האדם עושה המצוה עם פניות, והעצה לזה ללמוד תורת המצוה, הלכות פסח לפני החג, ואז יכוין שיוכל לקיים המצוות בלא הפרעות ופניות. כי הנה התורה והמצוות המה כגוף ונשמה, המצוות שהוא עשייה הוא הגוף, והתורה שלומד הוא הנשמה. וזהו פי' הפסוק, כפה פרשה לעני, 'כפה פרשה' רומז ללימוד התורה, 'לעני' ר"ת 'נתיב לא ידעו עיט', ע"י לימוד התורה לפני המצוה ינצל מכל פניות בשעת המצוה וכן"ל.

הכנה ל' יום ע"י יגיעה בתוה"ק

אומרים בשם המגיד מקאז'ניץ זיע"א, שאמר, שכמו שהוא ליל פורים, כן הוא ליל פסח. ובפשטות הכונה היא, כי אמרו בגמ' (פסחים ו.) 'שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום', וליל פורים היא תחילת הל' יום. ובפסח נא' בו (שמות יג, ז) 'ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור', וחמץ הוא אפי' במשהו (פסחים ל.), כי אסור שיהא איזה מגע עם חמץ ושאור, ובפורים מתחיל ההתעוררות לזה, ועיקר החמץ שצריכים לעקור מן השורש, הוא השאור שבעיסה, הוא היצה"ר (ברכות יז.), וזה צריך להתחיל כעת, ואת החמץ הזה עוקרים ע"י התמדה בתוה"ק, והנה בגמ' יומא (עג:) נחלקו ר"י ור"ל אי חצי שיעור אסור מה"ת, ור"י ס"ל דאסור מה"ת, ויליף לה מכל חלב לרבות משהו. וזה 'וכל קרני רשעים אגדע' אפי' משהו [כל מרמז למשהו כנ"ל]. את הרשע 'החמץ' אגדע מכל וכל, ואז תרוממנה קרנות צדיק.

ללמוד מהנשים הכנה למצוה מהו

איתא בספה"ק גודל הענין של ההכנה למצוה, דאיתא במסכת קידושין (לט:), 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', וההסבר איתא בספה"ק, שאין כל העולם הזה כולו כדאי אפילו לשכר מצוה אחת, על כן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ועל מה כן מקבלים שכר בעוה"ז הוא על ההכנה למצוה,

וזהו הענין הגדול מה שהנשים הצדקניות עושות בהכנת הבית לחג הפסח הקדוש, ובאמת אנחנו הגברים צריכים לקחת מוסר השכל מן הנשים הצדקניות הללו, כי הלוא אנו מצווים מפי חז"ל (פסחים ו.א), ל' יום לפני החג שואלים ודורשים בהלכות החג, ואנחנו מתרשלים בזה, הבה נלך ונתבונן במעשיהם של הנשים הצדקניות, על גודל זהירותן בנקיון הבית לפסח, ואנחנו מוכנים תמיד להקטין חשיבות מעשיהם אבל באמת דבר גדול וקדוש הן עושות בדבר הזה.

זכות נשים צדקניות

כמה גדולה זכותם של הנשים הצדקניות אשר עוסקות כבר הרבה שבועות לפני הפסח בנקוי הבית באופן יסודי, הכל כהכנה להחג הקדוש הבא לקראתינו לשלום, כדי שלא ישאר אף משהו דמשהו של זכר של חמץ, כמה מצוות הן רוכשות בעשיית ההכנות הללו, אשרי להן ואשרי חלקן, הלוא נבין בזה מה דאיתא במדרש חז"ל (סוטה יא:), שבזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, ובזכות נשים צדקניות תהיה הגאולה העתידה בע"ה, אשרי להם ואשרי חלקם בזה ובבא. ובזה נבין עומק כוונת קדשו של רבינו בעל 'קדושת לוי' זי"ע גדול סנגורן של ישראל שאמר, כי מה שאנו אומרים ביה"ר שלאחר תקיעת שופר, שכל המלאכים היוצאים מן התקיעות ומן הקשר"ק והקש"ק והקר"ק יהיו לנו למליצי יושר ולמלמדי זכות, ואמר הוא ז"ל שראשי תיבות של קשר"ק הוא, "קראצין שאבן רייבן ק'אשרען" של הנשים הצדקניות שלפני חג הפסח, והדברים נראים כאלו חלילה הוא הלצה, אבל כוונה עמוקה יש כאן, שאנו אומרים אחרי תקיעת שופר אמנם תקענו שופר, אבל לצערינו לא עשינו את כל ההכנות כדבעי לפני המצוה הקדושה הזו, וחסרים לנו הכוונות של המצוה הקדושה, אבל אנו מבקשים מהקב"ה אם לא הכנו עצמינו למצוה הקדושה הזו של תקיעת שופר, אנא רבש"ע קח את ההכנות הקדושות של הנשים הצדקניות לפני חג הפסח, וצרפם אל התקיעת שופר שלנו, ויעלו לרצון לפניך כל המלאכים הקדושים שנבראו מן ה'קראצין שאבן רייבן ק'אשרען' שלהם, ויהיו לנו למליצי יושר לפני כסא כבודך והבן.

חודש ניסן

ימי חודש ניסן הם ימי גאולה וישועה לכל הדורות

ידוע מפי סופרים ומפי ספרים הק' כי ימי החודש ניסן הם ימי גאולה וישועה לכל הדורות, וכדאיתא בספח"ק דגאולת מצרים היתה מפתח לכל הגאולות העתידות.

זמן תשובה

כמו שימי אלול הם זמן תשובה כן גם ימי ניסן הם זמן תשובה, וכאשר מאריכים הספח"ק השל"ה הק' והרמ"ע מפאנא זי"ע בספר י' מאמרות מאמר חיקור דין, כי בדיקת החמץ מרמז על חטאינו ולבער השאור שבעיסה שבקרבנו עד קצה האחרון אפי' משהו שבמשהו כי כמובן למשהו אין שיעור.

תשובה מאהבה

חז"ל (ר"ה יא.) אמרו בניסן נגאלו בניסן עתידים להגאל, וידוע מספח"ק שהזמן מעורר הישועה שהיתה בו מאז, וכמאמר הרמב"ן הק' (בראשית לב ד) מעשה אבות סימן לבנים, וכמאמר חז"ל (סנהדרין צז:) שאין הדבר תלוי אלא בתשובה, ועוד מעלה יותר גדולה לתשובה של חדש ניסן כי מתעוררין בו לתשובה מאהבה, וחז"ל אמרו (זו"ח מדרש הנעלם סוף פר' נח) כי אפילו בי כנישתא חדא העושים תשובה יכולים להביא המשיח.

שבת הגדול

תכלית ומטרת השבת

הנה איתא בספח"ק דכל הענינים של השבוע הבא כבר מתעוררים בשב"ק שלפניו, נמצא דבשבת שלפני ליל הסדר הקדוש כבר מתעורר עלינו ענין שאנו גוי גדול שה' אלקינו קרוב אלינו, וע"כ נקרא שבת זה שלפני הסדר 'שבת הגדול', והנה חובה עלינו לפשפש במעשינו האם ראויים אנו לזה שהקב"ה יתגלה אלינו כבר בליל הסדר הקדוש, ועלינו להתעורר

בתשובה ולפשפש מעשינו ולשוב אל ה' בחזקה, ואז נהי' בעז"ה בכלל מה שאחז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ואז יתגלה אלינו הבוב"ה בליל הסדר הקדוש ביתר עוז וביתר שאת, ואז ביתר עוז וביתר שאת נהי' ראויים להקרא גוי גדול אשר ה' אלקינו קרוב אלינו, ואז ביתר עוז וביתר שאת תהי' לנו השב"ק הזו שבת הגדול, וזה כוונת המדרש פליאה שהובא בספה"ק 'בני יששכר' (מאמרי חדש ניסן - מאמר ג א"ד), וז"ל, האדם שעשה עבירה וחזר בו ועשה תשובה הקב"ה מוחל לו כל עונותיו ולכך נקרא שבת הגדול עכ"ל. יעזרנו ה' שלא יאמר פיננו דבר שלא כרצונו יתב"ש ויהי' לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

מעשה איש

כל זמן שמזקינים

הגה"ק רבי עמרם בלום זצ"ל היה נוהג לדרוש ב'שבת הגדול' באריכות קודם קריאת התורה. פעם אחת פנו אליו ראשי הקהל, וביקשו ממנו שידחה את דרשתו לשעות אחר הצהריים. ענה להם רבי עמרם, שיחשוב ויתיישב בדבר.

אך בהגיע 'שבת הגדול' דרש את דרשתו כהרגלו לפני קריאת התורה, והסביר להם "דהנה אמרו חז"ל (שבת קנ"ב). "תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם, ועמי הארץ כל זמן שמזקינים טפשות נתוספת בהם".

מעתה אם נדחה את הדרשה לשעות אחה"צ, תזקינו בחצי יום, ותוסיפו טפשות, ולעומת זאת אני אתעלה יותר בחכמה, ואז לא תבינו דברי..."

המרא דאתרא בקרעסטיר בתקופת הנהגת הרה"ק רבי ישעיל'ה מקרעסטיר זיע"א היה הגאון רבי משה שלזינגר זיע"א בעל 'חוט המשולש', הרב שלזינגר היה בקי בכל חדרי התורה ונודע בעיקר כמומחה עצום בהלכות גיטין, והיה עוסק באופן קבוע בסידור גיטין ובהיתר מאה רבנים לעת הצורך, ואולם עיקר פרסומו היה בזכות דרשותיו, הרב היה דורש בשבת הגדול ובשבת שובה ארבע שעות בנשימה אחת.

מאחר ואנשי קהילתו כיבדוהו בשל תורתו וצדקותו, ולא רצו לפגוע בכבודו ולכך לא בקשו ממנו מעולם לקצר בדרשותיו, ואולם לתושבי העיר ה'בעלי בתים' לא היה כוח לשמוע את כל הדרשה ומשכך בשעה שהרב היה עולה לארון הקודש לפני

דרשת שבה"ג – עניינה

מנהג ישראל תורה לדרוש בשבת הגדול כדברי המג"א בריש הל' פסח (או"ח סי' תכ"ט סק"א) שכתב 'ועכשיו נוהגין לדרוש בשבת הגדול ובש"ת, והעיקר להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד המעשה אשר יעשון, הנה המנהג הוא שהדרשה נחלקת לשלושה חלקים, החלק הראשון הוא חידושי תורה ופלפול בסוגיא הנלמדת בעז"ה ברבים לשבת הגדול, והחלק השני הדינים הנחוצים מהלכות פסח, והחלק השלישי דברי מוסר ואגדה.

וישראל קדושים צמאים לשמוע דבר ה' ובאים בהמוניהם לשמוע דרשת שבת הגדול למרות שכל הדינים ידועים להם, אבל עם כל זאת הם באים לשמוע אולי נתחדשו איזה זהירויות בקיום המצוות הק' של החג הק' הבעל"ט, הן בקום ועשה והן בשוא"ת.

והנה צריך להבין מה זה כפל הלשון 'להורות לעם ה' דרכי ה'', 'ללמד המעשה אשר יעשון', אבל אפשר לומר דתכלית הדרשה יכולה להיות בשני אופנים לשני סוגי אנשים אשר באים לשמוע, האחד אנשים אשר בכל השנה לא לומדים כי אינם יכולים ללמוד, ואותם צריך ללמד פשוטו כמשמעו מה עליהם לעשות כדי לקיים מצוות הקדושות התלויות בחג הקדוש הזה חג הפסח וכן גם ממה עליהם להמנע, ומה אסור לעשות כדי להנצל מאיסורים החמורים של החג הקדוש הזה, כי ישראל קדושים הם ורוצים לקיים מצוות תורתנו הקדושה והם בגדר מה שאמרו רז"ל

מעשה איש

מוסף והיה מכסה פניו בטליתו כך שלא יכל לראות את הקהל, היו הם מתפללים תפילת מוסף בשקט ואח"כ יצאו לביתם לסעוד את סעודת השבת, ואחר יצאו עם משפחתם לטייל ולבקר קרובים וכשחזרו לביתם פנו לישון, וכשקמו הלכו חזרה לבית הכנסת ומצאו שהרב עדיין דורש, וכך בסיום הדרשה כאשר הוריד הרב את טליתו והנה ביהכנ"ס מלא מפה לפה ממש כבתחילת הדרשה.

ואולם סיפרו כי היהודי היחידי שנשאר בביהכנ"ס כל הדרשה היה הרה"ק רבי ישעיל'ה מקרעסטיר זיע"א, שמשום כבודו של הרב נשאר כל הארבע שעות בביהכנ"ס, שמא יבוש כשיסיים דרשות, ולכך זכה למה שזכה.

במס' חולין (ז:), ישראל קדושים הן יש רוצה ואין לו, דהיינו שרוצה לקיים אבל אין לו, שאינו יודע מה עליו לעשות, וכעין שאמרו חז"ל (מכילתא פר' בא פר' יח), 'ושאינו יודע לשאול את פתח לו', וכנגד אלו נתכוין המג"א שכתב, 'ללמד המעשה אשר יעשון', והאופן השני של הדרשה, היא לאלה אשר כן יודעים את מצוות החג הקדוש, הן בקום עשה והן בשב ואל תעשה, אבל הם ישנים בתרדמת הזמן, ואת אלו צריכים לעורר מתרדמתם ולהלהיב נפשם לעבודת ה', וכנגד אלו נתכוין המג"א שכתב, 'להורות לעם ה' דרכי ה'".

מתי אפשר לדרוש בהשאלה

בגמ' (פסחים ו.) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום. ובריש הלכות פסח (או"ח סימן תכט סעיף א) נפסק כן להלכה, ועל זה מביא הרמ"א את ההלכה, שכל בני העיר מחוייבים ליתן חטים לחלקם לעניים לצורך פסח.

ופירש דו"ז ה"ערוגת הבושם" זי"ע את סמיכות שתי ההלכות של "שואלין ודורשין" ושל "קמחא דפסחא" זו לזו, בדרך צחות, כי כל רב בישראל צריך לדרוש בשבת הגדול בדרוש ופלפול מאשר עלתה במצודתו לחדש, ואין זה נאה לו להתעטף בטלית של אחרים לדרוש מחידושיהם של גדולים אחרים ממה ששמע או ראה בספריהם, מלבד רב כזה שהיה טרוד מאד בימים אלו במצות "קמחא דפסחא" בכדי להשיג לעניי עירו את צרכי החג, ועי"ז לא עלתה בידו להכין דרשה משובחת משל עצמו, הוא רשאי לקיים "שואלין ודורשין", דהיינו ליקח "בהשאלה", משל אחרים לצורך הדרה, ולכן הסמיך הרמ"א את דין "קמחא דפסחא" לדין השו"ע של "שואלין ודורשין".

על מה יש לעורר הציבור

הנה המחבר (שו"ע אורח חיים סי' תכט א) כתב, שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום, והרמ"א כותב, הגה – ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח, וצריכים להבין מה השייכות של דברי הרמ"א ז"ל של קניית חטים לעניים אל דברי המחבר ששואלין ודורשין ל' יום קודם הפסח.

אמנם הרמ"א ז"ל הורנו בזה שאל לנו לחשוב שעיקר הדרשה היא לדרוש פלפול חריף או למשוך בדברי אגדה המושכין את הלב, אלא עיקר הדרשה צריכה להיות בכדי להורות דיני הלכות פסח או שאר ענינים הנוגעים לעבודת ה', לעורר את השומעים להרבות באהבת ה' ויראת ה' יתברך, ועל זה מרמז הרמ"א ז"ל וכלשון שאחז"ל (הוריות יד.) הכל צריכין למרי חטיא, שהם חוקי ה' ותורותיו לאלו אשר הם בבחינת עניים, וזה הכוונה כי המחבר ז"ל אומר ל' יום קודם החג שואלין ודורשין בהל' החג, ועל זה אומר הרמ"א ז"ל ומנהג לקנות חיטים ולחלק לעניים, ואת זה מסביר המג"א ז"ל בענין חיטים, אלו הם ב' ענינים – א' להורות לעם ה' דרכי ה' היינו לעוררם לעבודת ה' לאהבת ה' ויראת ה'. והענין הב' ללמד את המעשה אשר יעשון – הם הלכות פסח כנהוג.

תכלית הדרשה

שמעתי ממורי ורבי הגה"ק מפאפא בעל "ויגד יעקב" זי"ע ב"דרשת שבת הגדול" לפרש שייכות הפסוקים (תהלים קמא, ו – ז) ושמעו אמרי כי נעמו, כמו פולח ובוקע בארץ, בדרך צחות, כי כאשר הולכים לשמוע דברי מוסר והתעוררות, וכוונת השומעים אינה אלא בכדי ליהנות משמיעת דרשה נאה, הם הופכים את כל טירחת הדורש לבטלה, והדבר דומה לחוטב עצים שצריך להכות עם הגרון על גבי העץ בכדי לכרותו, ולבסוף הוא מחטיא את העץ ומכה ובוקע בגרון על הארץ ואינו מועיל כלום.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה: "ושמעו אמרי כי נעמו", אם באים לשמוע את אמרי רק מחמת הנעימות שבהם, אזי מלאכתי נמשלת "כמו פולח ובוקע בארץ", שמחטיא את עיקר הפעולה כאמור. אין כוונת דברי המוסר וההתעוררות בכדי שהנוכחים ישמעו "א שיינע ווערטל", אלא העיקר הוא דברי ההדרכה, המוסר וההתעוררו.

אופן הדרשה

הנה בשו"ע (או"ח הל' פסח סי' תכ"ט ס"א) הובא מאמר חז"ל (פסחים ו.) 'שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום', ובמג"א שם (סק"א) כתב וז"ל: ועכשיו נוהגין לדרוש בשבת הגדול ובש"ת, והעיקר להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד המעשה אשר יעשון וכו' עיי"ש. והנה זו עבודה קשה

שבמקדש להורות לעם ה' דרכי ה', ואיך יעמוד איש לפני עם ה', הלוא 'התקוששו וקושו' כתיב (צפניה ב א), וחז"ל (ב"ב ס:), דרשו בפסוק זה, קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים, והנה אם הדורש עדיין לא תקן ה'קשוט עצמך' ואדרבה הוא מלא זוהמא וחטאים ופשעים אז עם איזה פנים הוא יוכל לעמוד לפני עם ה' להורותם דרכי ה', ואם חושב בעצמו שהוא כבר כן תקן וקשוט עצמו, אז בודאי אין לך מום גדול מזה, אשר נוסף על חטאיו ופשעיו הוא עוד משוקע בעון הגאווה והגדלות אשר הוא מקור משחת של כל החטאים כאשר האריכו בזה בספרי מוסר, ואדרבה הוא ח"ו עוד דוחק רגלי השכינה וכמאמר חז"ל (סוטה ד:): כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור במדור אחד, אבל העצה היעוצה לזה הוא, שהדורש יקבל על עצמו בפתיחת הדרשה ויגמור במחשבתו ויאמר זאת בפה מלא שאני מקבל עלי לשוב בתשובה שלימה ומהיום והלאה חושבנא ואתקן ואשפר ואקשוט מעשי ואז הקב"ה מצרף מחשבה טובה זו למעשים הטובים אשר יעשה אח"כ.

שבת הגדול היא בחינת 'עשה טוב'

הנה ישראל קדושים מתקבצים ובאים לשמוע דבר ה' בשב"ק שלפני פסח הנקרא שבת הגדול, וכבר דשו בה רבים וכן שלמים מדוע ומה הטעם שנקרא שבת הזה שבת הגדול, ולפי קוטן דעתי י"ל בדרך פשוט, דהנה שתי שבתות יש אשר מנהג ישראל תורה היא לדרוש ברבים שבת שובה ושבת הגדול, וי"ל דהענין בשני שבתות האלו הוא, דשבת תשובה הוא בבחינת סור מרע בין ראש השנה ליוהכ"פ שהם זמני תשובה לכל לסור מכל החלאה והזוהמה ח"ו שנצטבר על האדם במשך השנה ולתקן את אשר עותנו וסרנו ח"ו מדרכי ה', משל למה הדבר דומה לאיש שנזדהם במשך זמן ארוך בטיט ורפש כך שהטיט והרפש נבלע ממש בתוך בשרו ועור, ואם אדם כזה רוצה אח"כ לנקות את עצמו עליו לעשות שלש פעולות, ראשית לשרות את עצמו באמבט מים חמים כדי שיתרכך כל הרפש שנדבק בעורו ובבשרו, והפעולה השנייה לקחת בורית וסבון או שאר דברים המנקים ולשפשף היטב את המקומות המזוהמים ואחר פעולה זו עליו לעמוד תחת מהקלחת מים חמים ורותחים כדי שירד ממנו כל הרפש והטיט אשר כבר נתרכך, כן הדבר הזה, האדם במשך השנה נדבק בו ח"ו האפרורית והטיט והרפש של העבירות ח"ו כל אחד לפי דרגתו

ומעמדו, על כן נתן הקב"ה את ימי התשובה, ראש השנה היא בבחינת השרייה במים רותחין לרכך את העור אשר נבלע בו רפש וזוהמת היצר, ואחר כך שבת תשובה הוא בחינת הבורית והסבון שפועל את פעולתו בעצם הזוהמה והחלאה, ואח"כ יוהכ"פ הוא המקלחת מים חמים עם הדמעות הרותחות אשר מורידים ומנקים לגמרי. ואז יוצא איש הישראלי נקי מכל החלאה שנדבק בו במשך השנה, עכ"פ בחינת הימים הנוראים הם בחינת סור מרע.

אחרת לגמרי הם ימי הפסח המשמשים ובאים לקראתנו בע"ה, כי האוירה היא אחרת לגמרי, כאן שולטת האוירה של עשה טוב, ראשית המצוה הקדושה של סיפור יציאת מצרים, ואחר כך המצוה הקדושה של אכילת מצה על כל הידוריה ודקדוקיה, אשר מאז שחרבה בית מקדשינו ותפארתינו נשארה היא כמעט המצוה היחידית מצות עשה דאורייתא מצות אכילה, כאן כבר בשלושים יום שלפני החג שולטת האוירה של עשה טוב, הן בהכנות מצות המצה בפרטות, אבל גם באופן כללי ישראל קדושים מתקבצים בשבת הגדול לשמוע דרשות עשה טוב, כלומר מה אנחנו יכולים להוסיף בעשיית הטוב כדי לעשות ולגרום נחת רוח לאבינו שבשמים ית"ש, ובכלל אפשר לומר כי ימים הנוראים אנחנו בבחינת עבדים למקום ובימי הפסח אנחנו מעוררים בחינת בנים למקום וכמאמר הכתוב (דברים יד א) 'בנים אתם לה' אלוהיכם'.

מכירת חמץ

זריזות במכירת חמץ

בדרשת שבת הגדול היה רבינו מזרז את קהל עדתו שיקדימו לבא לביתו בימים שלפני ליל בדיקת חמץ כדי לערוך את שטר השליחות של מכירת חמץ ולא להניחו ליום האחרון – ובפרט התריע שאין זה הגון לבא לרב בשעה האחרונה לפני סוף זמן אכילת חמץ כי המכירה לנכרי צריכה ישוב הדעת ואין אפשרות לעסוק עם הקהל בעת ההיא.

וכבר היה מעשה שגער באחד שהתמהמה ובא ברגעים האחרונים למכור חמצו – ולשאלת ותמיהת נאמן ביתו הצדיק רבי חיים קאהן ז"ל – א"כ

מדוע קיבל את פלוגית שבאה ברגע האחרון, ענה הלא תדע כי אשה אלמנה היא ודחתה את צערה לטפל בעסק שהיה שייך לבעלה עד הרגע האחרון – בינו נא זאת.

ערב פסח

סדר ערב פסח אצל רבינו – מצות מצוה – אמירת סדר קרבן פסח

א. ברוב השנים לא זכור לנו שרבינו יצא לאפית מצות מצוה בער"פ, אמנם ידוע לנו שבחלק מהשנים היה אחד מחשובי התלמידים שולח לו ג' מצות מצוה שאפה בביתו בהידור רב.

אמנם התייחס לזה תמיד בדרשת 'שבת הגדול' באמרו: שיזהרו כשחוזרים מאפית ה'מצות מצוה' לנקות היטיב עצמו מחמץ שאולי דבק בו בעת האפיה, ובפרט יש לתת לב למנעלים שמטבע הדבר יתכן וח"ו דבק בהם עיסה והחמיצה.

ב. היה מעורר רבות בדרשת שבת הגדול שיש לעסוק בערב פסח אחר חצות בזמן הקרבת הפסח בהל' הפסח כגון ללמוד הלכותיה ברמב"ם הל' קרבן פסח ולא להסתפק באמירה חפוזה בבית המדרש את סדר הקרבת קרבן פסח לאחר תפילת מנחה.

והעידו התלמידים באחת השנים כשערב פסח חל בשבת ובעקבות חולי של הרבנית שהה כל החג מחוץ לעיר – ושם עסק עימם רבות בשבת קודש אחר הצהרים שהוא זמן הקרבת הפסח ברמב"ם הל' ק"פ.

סדר בדיקת חמץ

בלילה שלפני ערב פסח בודקים את החמץ. וחייבים לבדוק מיד בתחלת הלילה, ואסור להתחיל לאכול או לעשות שום מלאכה חצי שעה קודם הלילה:

קודם בדיקת חמץ אומרים זה:

הֲרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמָן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא
תַעֲשֶׂה שֶׁל בְּדִיקַת חָמֶץ. לְשֵׁם יְחֹד קוֹדֶשָׁא

תורת איש

בדיקת חמץ - בלב

בדיקת חמץ. חודש ניסן בכלל ושבה"ג בפרט הם זמן פשפוש מעשים וזמן **בדיקת חמץ** **בחדרי הלב** בחורין ובסדקין שומה על כל אחד ואחד מאתנו לעשות בדיקת חמץ בתוך תוכיות לבו, וכל אחד יודע נגעי לבבו וישוב אל ה' וירחמהו, וכאשר אמרנו הבוב"ה ממתין לתשובתינו.

כאשר נעשה בדיקת חמץ ואז ורק אז נזכה להבטחת האר"י הק' הנוהר ממשהו חמץ ניצל כל השנה מן החטא, אולי תתפלאו רבותי אולי תחשבו שאין זה נוגע לקהל קדוש שהתאסף כאן, ראשית אינני בטוח, כי לס"מ ולס"א יש גישה גם למקומות שאנחנו אפילו איננו חושבים, אפילו אם אין לו גישה של כביש או מדרכה אבל שביל היחיד הוא תמיד מוצא לעצמו, ושנית הלוא דברנו כי תערובת חמץ גם כן אוסר כי איסור חמץ הוא במשהו.

הנה במצות בדיקת חמץ אמרו חז"ל (פסחים ז:): **אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה אלא לאור הנר שאור הנר יפה לבדיקה**, ונראה הכונה בסד"ש, דהנה מטבע הדברים הזמן מעורר אצל האדם הרגשים מסוימים, למשל כאשר ימי האלול והימים הנוראים ממשמשים ובאים אז שורה על האדם הפחד והיראה והעצבות, חוץ מהפחד של הימים הנוראים, הלוא הולכים לקראת החורף אשר כל היקום לובש מעטה של עצבות אין אור השמש אין פריחה אין אילנות מלבלבים, וכנגד זה בימי ניסן חוץ משמחת החג הקדוש הבעל"ט עוד כל היקום עטוף במעטה אור, ומאן דחזי אילנא דמלבלבי ביומי דניסן מטבע הדברים נתעורר לשמחה והרחבת הדעת.

אבל באמת אדם מישראל השם אורחותיו יודע כי שני הזמנים שווים הם כי שניהם הם ימי חשבון הנפש 'וחישב עם קונוהו', וכמו שימי אלול הם זמן תשובה כן גם ימי ניסן הם זמן תשובה, וכאשר מאריכים הספה"ק השל"ה הק' והרמ"ע מפאנא זי"ע בספר י' מאמרות מאמר חיקור דין, כי **בדיקת החמץ מרמז על חטאינו ולבער השאור שבעיסה שבקרבתנו עד קצה האחרון אפי' משהו שבמשהו**

תורת איש

כי כמובן למשהו אין שיעור.

והנה מטבע הדברים אדם אשר שמש ההצלחה זורחת לו פרנסתו מצויה ואין לו דאגות מיוחדות, איש כזה עלול מאד לאמר שלום עלי נפשי, הלוא נראה בעליל כי צדיק אני במעשי ואין בי עקש ונפתול, ומצד שני איש אשר צרות רבות ורעות ר"ל נצבו לו כמו נד וערימות ערימות של דאגות יסובבוהו עלול ח"ו לפול במכמורי היאוש, לשני סוגי האנשים האלו נאמר, לאט לכם כי שניכם אינכם צודקים, למי שזרחה לו שמש ההצלחה נאמר אל תאמין בעצמך הלוא יש גם ציור של רשע וטוב לו אל תהי' כ"כ נכון לבו בטוח, הלוא התוה"ק אומרת (דברים ז ט) **'ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו' ורש"י ז"ל פי' 'בחיינו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא ר"ל, כדאי לך מאד לעשות את חשבון נפשך.**

ולמי שחשכה לו מצבו נאמר אל תתיאש ח"ו, כי מנסה ה' אותך שלמרות כל זאת לא תפול במכמורי היאוש, 'בטח בה' ועשה טוב' ואל תהרהר אחרי מדותיו של הקב"ה כי יש גם צדיק ורע לו וכידוע כל זה מפי ספרים וסופרים.

אמנם האבן הבוחן היחידי והאמיתי למעמד האדם ומצבו ברוחניות הוא עוסקו בתוה"ק ובקיום מצוותיה, את השמחה שהוא שמח בקיום מצוות ה' את הרגשת האור והדבקות הנפלא אל הבוב"ה בבחינת 'ואני קרבת אלקים לי טוב' כמאמר המשורר (תהילים קל ו), 'נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר', זה ורק זה הוא האבן הבוחן האמיתי שעל ידו יד האדם את מעמדו ומצבו הרוחני, וכמאמר דהמע"ה (תהילים קיט קה) 'נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי'.

וזה מלמדים אותנו חז"ל כאשר האדם רוצה לעשות חשבון נפשו ולעשות בדק הבית לבדוק את חמצו הרוחני ולבער את השאור שבעיסה אומרים חז"ל 'אין בודקין לא לאור החמה', הכונה אין זה אבן הבוחן האמיתי אם אור השמש זורחת עליו, 'ולא לאור הלבנה', הכונה כי גם זה איננו אבן הבוחן מה שחושך ישופנו ולילה יסובבנו ומצבו השפול והשחות, 'אלא לאור הנר', שאור הנר יפה לבדיקה, כדכתיב (משלי ו כג) 'כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר', רק לאורה של תורה ורק לנר של מצוה נוכל ליישר את דרכינו ולהדבק למי שאמר והי' העולם וכמאמר דהע"ה (תהילים עג כח) 'ואני קרבת אלוקים לי טוב', ואין טוב אלא תורה דבקות באור פני מלך חיים ע"י למוד תוה"ק וקיום מצוותיה הקדושים.

שריפת חמץ. כבר האריכו בספה"ק כי החמץ הוא סמל הרע ומצה הוא סמל הטוב, ועל כן ציונו התוה"ק מקודם להיפטר מן הרע ואח"כ להכניס את הטוב, ואנחנו מצוים **לבער את החמץ** הרבה קודם לפני שאנו רוצים לקיים את מצות המצה, ועל כן דכו"ע אית להו חמץ משש שעות ולמעלה אסור מה"ת, וחכמינו הק' עשו סייג לדבריהם ואסרו כבר מד' שעות ולמעלה, ללמדינו כמה עלינו להיזהר לסור מן הרע.

מעשה איש

חומרות והתרחקות מחשש חמץ

ביעור חמץ. בענין החומרות בהתרחקות מכל חשש חמץ בפסח סיפר רבינו: פעם אחת התארח אצל הגה"ק משימאני זי"ע בחול המועד פסח, תלמידו ידידינו הרבני ר' יצחק קלונימוס שטיין ז"ל, הבחין בו הרב שאינו טועם מהקניידלאך שהוגשו לפניו, מפני שאינו נוהג לאכול געבראגטס [שרויה] בפסח.

קם הרב משימאני ותחב לתוך פיו את הקניידלאך, ואמר לו את לשון הגמרא (חולין ה:), "השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמם לא כל שכן".

ברם, לא היתה כוונת הרב משימאני להאכילו שרויה נגד מנהגו, אלא הרבנית משימאני הייתה לשה את הקניידעלך מקמח מצה שמורה עם שומן בלבד, ללא מים כלל וכלל, והכניסתם למרק רק לאחר שרתח, והיינו חליטה, והרב משימאני בספרו 'הלכתא רבתא לשבתא' מבאר, דבכהאי גוונא לא חשיב שרויה.

עוד סיפר רבינו בענין אכילת שרויה בפסח: הרבנית הצדקנית מרת רבקה העניא ע"ה אמו של מרן הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע, לא מנעה עצמה מן השרויה בפסח.

פסח אחד, ביקשה מבנה הרה"ק, שיאכל יחד עמה בצלחתה, את המרק, שהכיל גם געבראקטס [שרויה], ומרן זי"ע על אף הקפדתו הגדולה בדבר, שנוזהר עד מאד מגעבראקטס בפסח, נאות לה מחמת כיבוד אם, ואכל עמה את המרק מצלחתה, איברא, את המרק לבדו אכל, ואילו את השרויה, הותיר בצלחת ולא אכלם.

ועוד סיפר בפעם אחרת: זקני הגה"ק בעל ישמח לב זי"ע, היה מהדר ומחמיר גדול במצוות חג הפסח.

את כל האוכל שהיה אוכל בפסח היו מבשלים לו עוד בערב החג, ובהיות שלא היו אז מקררים, לקראת סוף הפסח היו תפוחי האדמה סרוחים ורקובים, ואע"פ שכבר לא היו ראויים למאכל היה אוכל אותם.

אבל לתלמידיו אמר, "אמנם דרכם של תלמידים לעשות כמעשה רבותיהם, אך בקשתי ממכם היא כי בדבר הזה אל תעשו אחרי, ומנהגכם בענין זה לא יהיה כמנהגי".

בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתִּיהָ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר
וְנַעֲלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

ויהי נועם וגו':

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּיעוֹר חָמֵץ:

ומיד אחר הבדיקה יבטל החמץ ויאמר:

כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְּרִשׁוֹתֵי דְלֹא
חֲמִיתִיה וְדְלֹא בְּעֶרְתִּיהָ וְדְלֹא יִדְעָנָא לִיה
לְבָטֵל וְלִהְיוּ הֶפְקֵר כְּעֶפְרָא דְאַרְעָא:

ואם אינו מבין בלשון תרגום יאמר הבטול בלשון שמבין. בלח"ק או בלע"ז. ואחר הבדיקה יזהר בחמץ שמשויר להצניעו:

סדר שריפת חמץ

ביום י"ד בניסן בשעה חמישית יעשה לו מדורה וישרפנו ותיכף יבטלנו ויאמר:

הֲרִינִי מוֹכֵן וּמְזוּמָן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא
תַעֲשֵׂה שֶׁל שְׂרִיפַת חָמֵץ לְשֵׁם יְחִוֵּד קוּדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתִּיהָ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר
וְנַעֲלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

ויהי נועם וגו':

כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְרִשּׁוֹתֵי
 דְחִזְתִּיהּ וְדָלָא חִזְתִּיהּ דְחֲמִתִּיהּ וְדָלָא
 חֲמִתִּיהּ דְבַעֲרִתִּיהּ וְדָלָא בַעֲרִתִּיהּ לְבָטֵל
 וְלֵהוּי הַפֶּקֶר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
 כְּשֵׁם שְׁאֲנִי מִבַּעַר חֲמִין מִבֵּיתִי וּמִרִשּׁוֹתֵי.

תורת איש

בדיקת חמץ בפנימיות

כשם שאני מבער חמץ. הנה מצות ביעור חמץ כאמור איננו רק אצל עצמו ממש אלא כל החמץ שנמצא ברשותו ג"כ מחויב לבערו עד קצה האחרון ממש, שואל אני את מעלתכם איזה מן ביעור חמץ הוא זה כאשר האדם מטפס תחת המטות ותחת הארונות אשר באמת אמרו חז"ל מקום שאין מכניסים בו חמץ אין צריכים בדיקה ובמקומות שיש חמץ ושאר ממש בתוך הארונות ומגירותיה שם לא יבדוק, כמה שאור לדאבונינו אפשר למצוא בתוך ארונות הבגדים אלו בגדי השחץ של הנשים והבנות הלוא אין זה רק חמץ כשלעצמו אלא שאור המחמץ אחרים ר"ל אשר מנפש ועד בשר יכלה, חשבתם פעם כבר על זה כמה הרהורי עבירה ר"ל גורם אצל אחרים המאדע הארורה, חשבתם כבר על זה שאתם עוברים בשאט נפש על איסור דאורייתא של 'ולא יראה בך ערות דבר' (דברים כג טו), יודעים אתם מה כתיב ביה באיסור ערוה זו, 'ושב מאחריך', ה' ישמרנו.

אתם יודעים מה זה 'ושב מאחריך', תדעו לכם שיושב מאחריך' פירושו המלחמות ה' ירחם, עשיתם לכם פעם חשבון הנפש מה חלקכם בנוראות האיומות האלו מה חלקכם וכמה חלק לכם ב'ושב מאחריך' האיום הזה, הייתם פעם בבית קברות צבאי, צאו פעם שמה כאשר אני יצאתי ועשו את חשבון נפשכם, אולי יש לכם ר"ל

תורת איש

חלק אפי' הכי קטן במקום איום ונורא הזה, כן רבותי, כך כתוב בתורה 'ושב מאחריך'.

כֹּךְ יִי אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי תְּבַעֵר אֶת כָּל
הַחַיִּיצוֹנִים וְאֶת רוּחַ הַטּוֹמָאָה תְּבַעֵר מִן
הָאָרֶץ. וְאֶת יִצְרָנוּ הָרַע תְּבַעֲרֵהוּ מֵאֲתָנוּ.
וְתִתֵּן לָנוּ לֵב בִּשְׂרָר. וְכָל הַסְּטָרָא אַחֲרָא וְכָל
הָרָשָׁעָה כְּעֶשֶׂן תִּכְלֶה. וְתַעֲבִיר מִמְּשַׁלַּת זָדוֹן
מִן הָאָרֶץ. וְכָל הַמַּעֲיָקִים לְשִׁכְיָנָה תְּבַעֲרֵם
בְּרוּחַ בָּעֵר וּבְרוּחַ מִשְׁפָּט. כְּשֵׁם שֶׁבַעְרַת אֶת
מִצְרַיִם וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם בַּיָּמִים הָהֵם וּבַזְּמַן הַזֶּה
אָמֵן:

מצות שריפת חמץ

עיי' שו"ע ה' פסח (תמ"ה, א') כיצד ביעור חמץ שורפו וכו' וע"ש בדברי הרמ"א ז"ל
והמנהג לשרפו וטוב לשרפו ביום דומיא דנותר שהיה נשרף ביום, ע"ש היטב,
ובמ"ב (שם, ס"ק א' ד"ה שורפו) כ' וז"ל "עד שנעשה פחמים" וזכורני דראיתי דמרון
הגרי"ש אונגר זצוק"ל נהג לעמוד ע"י מדורת שריפת החמץ איזה דקות אחר
דהשליך חמצו בהמכולת דשריפת חמץ. אך איני זוכר אם אמנם חיכה שם שיעור
זמן דיהי' שרוף לגמרי כגחלת ועיי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"א (סימן רצ"ב) מאי
דנו"נ בהאי ענינא ולפי"ז יליד בהא. וכמו כן זכורני דבשנתו האחרונה דמרון
הגרי"ש אונגר זצוק"ל עלי אדמות כשהי' קשה רצת להגיע למקום השריפת חמץ
נתן מרון זצוק"ל החמץ למשמשו שילך לשרפו וחיכה בהרכב משך איזה דקות,
ואע"ג דלכאורה לכתחילה יש להדר לשרפו בעצמו ולא ע"י שלוח דמצוה בו יותר

מטפסים תחת ארון הספרים מאווררים כל ספר, ולמה לא בדקתם כמה חמץ
ושאור נמצא בתוך דפי הספרים המטמאים, בתוך העתונים הטמאים ומפטמים
בהם נערים ונערות, מחפשים בחורים ובסדקים אחרי פירור ופירור דפירור של כל
חמץ ולמה לא מצאתם את החמץ הכי גרוע את מכוונת התופת הטמאה הלזו, אשר
כל חמץ ושאור לא ישוו לה אשר כל באיה לא ישובון בל ישיגון ארחות חיים.

מבשלוחו כמבואר בקידושין (דמ"א א') ועיי' בפסק"ת ח"ה (סי' תמ"ה ס"א ובהערות דשם) שאני הכא דלא הי' בחיליה לילך לשרפו בעצמו ולזה עכ"פ עשה כן עיי' שלוחו ונשאר כאמור איזה דקות וכמש"נ ואכמ"ל בזה.

גם אני אודך בשם הרב חלויה, חלק ט' סימן א

סדר אמירת קרבן פסח

בזמן שבית המקדש קיים היה הפסח נשחט בי"ד בניסן אחר תמיד של בין הערבים, וע"כ עדי שישלמו פרים שפתינו ראוי לכל הירא וחרד על דבר ה' לעסוק בסדר קרבן פסח אחר תפלת מנחה שהיא נגד תמיד של בין הערבים, והא לך סידורו:

רַבּוֹן הָעוֹלָמִים. אֶתָּה צוֹיִתָּנוּ לְהַקְרִיב קֶרְבַּן
הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן וּלְהִיּוֹת כֹּהֲנִים בַּעֲבוּדָתָם וְלוֹוִיִּם
בְּדוּכָנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם קוֹרְאִים אֶת
הַהֵלֵל, וְעַתָּה בַּעֲזוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
וּבִטַּל הַקֶּרֶבֶת הַפֶּסַח. וְאִין לָנוּ לֹא כֹהֵן
בַּעֲבוּדָתוֹ וְלֹא לוֹי בְּדוּכָנוּ וְלֹא יִשְׂרָאֵל
בְּמַעֲמָדוֹ. וְאַתָּה אֲמַרְתָּ וּנְשַׁלְמָה פָּרִים
שְׁפָתֵינוּ. לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיְהֶא שִׁיחַ שְׁפָתוֹתֵינוּ

חֲשׁוּב וּמִקְבָּל וּמִרְצָה לְפָנֶיךָ כֹּאֱלוֹ הַקָּרְבָּנוֹ
 אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ וְעַמְּדָנוּ עַל מַעֲמָדוֹ וְדַבְּרוּ
 הַלְלוּם בְּשִׁיר וְהַלֵּל לְהוֹדוֹת לַיְי וְאַתָּה תְּכַוֵּן
 מִקֵּדְשֶׁךָ עַל מְכוֹנֵנוּ וְנַעֲלָה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ אֶת
 הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ כִּמּוֹ שְׁכַת־בֵּית עֲלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ
 עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ כְּאֶמֶר:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
 לֵאמֹר:

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים רֹאשׁוֹן הוּא
 לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה:

דַּבְּרוּ אֵל כָּל עַדַּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר
 לַחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבִת
 שֶׂה לְבָיִת:

וְאִם יִמַּעַט הַבַּיִת מִהָיֹוֹת מִשָּׁה וְלָקַח הוּא
וּשְׁכָנָו הַקָּרֵב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכָּסֶּת נִפְשָׁת אִישׁ
לְפִי אָכְלוּ תִכְסּוּ עַל הַשָּׁה:

שָׁה תָמִים זָכַר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן
הַכֹּבָשִׁים וּמִן הָעֹזִים תִּקְחוּ:

וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וּשְׁחָטוּ אֹתוֹ כָּל קָהָל עֵדֶת
יִשְׂרָאֵל בֶּן הָעֶרְבָּיִם:

וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל
הַמִּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם:

תורת איש

איש לפי אכלו תכסו. שמעתי מהרה"ק ממונקאטש זיע"א לפרש הפסוק הנאמר (שמות יב ד) אצל קרבן פסח, 'איש לפי אכלו תכסו על השה', 'אכלו', הוא מלשון עון, כלשון הכתוב, (משלי ל כ) 'אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און', וזהו 'איש לפי אכלו', לפי רבוי עוונותיו 'תכסו על השה', 'תכסו' מלשון חשבון, מלה"כ (ויקרא כז כג) 'מכסת הערכך', לערוך חשבון הנפש על הקרבן, יעשה נא כל אחד חשבון נפשו האם ח"ו אין לו איזה חלק אפי' הכי קטן בשה הקרבן האיום והנורא הזה, יעשה נא כל אחד ואחד חשבון נפשו מה חלקו ביושב מאחריד' המחריד, כן רבותי מחפשים מחדלים, למה לא נבין כי המחדלים מתחילים אצל עצמינו.

מעשה איש

הריקוד של רמ"ל מסאסוב זי"ע

פ"א בשבת פרשת בא, שבת הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זיע"א אצל רבו הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זיע"א, ובשעת השוה"ט השמיע הרה"ק הרבי ר'

וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בַּלֵּילָה הַזֶּה צֵלִי אֵשׁ
וּמִצּוֹת עַל מְרָרִים יֹאכְלֶהוּ:
אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבִישׁל מִבֶּשֶׂל בַּמָּיִם כִּי
אִם צֵלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קָרְבוֹ:
וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד
בֹּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ:
וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְנִיכֶם חֲגָרִים נִעְלִיכֶם
בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיַדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ
בְּחִפְזוֹן פֶּסַח הוּא לֵי:

הגאון מהריעב"ץ זצ"ל הרבה להשיג על אמירת סדר הקרבן פסח שבסדר היום והעלה שכך צריך לומר:

מעשה איש

אלימלך זיע"א מאמרות קדשו על הפסוק "ופסח ה' על הפתח" ואמר שכשראה הקב"ה שבני ישראל מקיימים את מצותיו ומציינים את מזוזות בתיהם בדם הפסח, אזי פסח – מלשון דילוג וריקוד דהיינו שכביכול שש ושמח בבני ישראל וכביכול החל לרקוד באומרו "דא וואוינט א איד" [כאן גר יהודי].

וכששמע הרמ"ל מסאסוב זיע"א דברים אלו יוצאים מפ"ק של הרבי התלהב ביותר ועלה על השולחן והחל לרקוד "דא וואוינט א איד" כשהוא מצביע על הרבי ר' אלימלך זיע"א.

קָרַבַּן פֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן. אֵין
 שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ אֶלָּא אַחֲרֵי תָמִיד שֶׁל בֵּין
 הָעֶרְבִים. עֶרֶב פֶּסַח בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת
 הָיָה הַתָּמִיד נִשְׁחַט בְּשַׁבַּע וּמִחֻצָּה. וְקָרַב
 בְּשִׁמוּנָה וּמִחֻצָּה. וְאִם חָל עֶרֶב פֶּסַח לְהִיּוֹת
 עֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּשֵׁשׁ וּמִחֻצָּה
 וְקָרַב בְּשַׁבַּע וּמִחֻצָּה וְהַפֶּסַח אַחֲרָיו. כָּל
 אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה בְּנֵי
 בֵּיתוֹ הַגְּדוֹלִים וְהַטְּהוֹרִים וְנִמּוּלִים (וְכַשֵּׁם
 שֶׁמִּילְתּוֹ מַעֲכָבֶת מַלְעָשׂוֹת הַפֶּסַח וּמִלְּאֹכֹל
 בּוֹ, כִּדְ מִילַת בָּנָיו הַקְּטַנִּים וּמִילַת עֲבָדָיו בֵּין
 גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים וְטְבִילַת אֲמָהוּתָיו
 מַעֲכָבֶת) כָּל שֶׁיָּכוֹל לְהִגִּיעַ לִירוּשָׁלַיִם
 בַּשָּׁעַת שְׁחִיטַת הַפֶּסַח חַיִּיב בְּקָרְבַּן פֶּסַח:

מִבִּיאֵי מִן הַכֹּבָשִׁים אוֹ מִן הָעִזִּים זָכָר תָּמִים
 בֶּן שָׁנָה (אֵינוֹ טָעוֹן סְמִיכָה) וְשׁוֹחֲטוֹ בְּכָל
 מָקוֹם בַּעֲזָרָה אַחֲרֵי גִמּוּר עֲבוֹדַת תָּמִיד הָעֶרֶב

וְאַחַר הַטֵּבֶת הַנִּירוֹת. וְאֵין שׁוֹחֲטִין הַפֶּסַח
 וְלֹא זֹרְקִין הַדָּם וְלֹא מִקְטִירִין הַחֶלֶב עַל
 הַחֶמֶץ (אֲפִילוּ הָיָה כִּזְיֹת בְּרִשּׁוֹתָיו שֶׁל אֶחָד
 מִבְּנֵי הַחֲבוּרָה בְּשַׁעַת אֶחָת מִהֶעֱבוּדוֹת שֶׁל
 קָרְבַּן פֶּסַח. הוּא לוֹקֶה וְהַפֶּסַח כָּשִׁיר):

סדר הדלקת נרות

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר (שֶׁל
שַׁבָּת וְ) שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
שְׂהַחֲיֵנוּ וְקִיַּמְנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְן הַיְּהוּ:

סדר אמירת ההגדה אצל רבינו

רבינו היה קורא ההגדה מתוך סידור האר"י ז"ל שרכש בשנת תשכ"ה בארה"ב והוא סידור ר' שבתי ז"ל שהוציא לאור יד"נ של אביו ה'מחנה אברהם' הי"ד זי"ע - ה"ה רבי שמעון ישראל פאזען זצ"ל מלפנים אב"ד שאפראן - הסידור הוא עם הגהות הידרכי תשובה' ממונקטש - בסידור הזה גם ראינו את רבינו מתפלל בימים הנוראים הסידור עדיין נמצא תח"י ובו ניכרים כתמי היין ושיירי המצות.

היה לבוש בבגדי הקודש - קיטל ו'הייכל' (מצנפת לבנה) כמו בימים הנוראים וקולו בקודש נישא ברמה. - אשרי עין ראתה כל זאת.

סדר הקערה

מסדרים את הקערה ועורכים השולחן מבעוד יום (יש הנוהגים לסדר הקערה בלילה כשבאים מבית הכנסת (פרי מגדים סי' תפ"ו)).

סדר הקערה: המנהג לסדר הקערה כפי מנהג האר"י ז"ל, שמסדרים את הקערה בשני סגולין: סגול העליון - זרוע ביצה מרור, והסגול התחתון - חרוסת כרפס כורך.

תורת איש

בליל הקדוש ליל התקדש החג הבוב"ה ממציא עצמו לנו למעלה מכל משוער

איתא בספח"ק דפסח הוא זמן תשובה מאהבה נגד אברהם אבינו ע"ה מדת החסד (עי' טור או"ח סי' תי"ז), והקב"ה ברוב חסדו וטובו על התשובה מראש הבטחתנו, והקב"ה כביכול חותר חתירה מתחת כסא כבודו לקבל תשובת שבים, והקב"ה כביכול פושט ידו כדי שנשוב אליו, דוגמת האב שפושט ידיו אל מול בנו הקטן כדי שהבן יתן יד ויאחוז בידו של אביו, ואז האב מביאו אליו ברוב אהבה חמלה וחנינה, כי אלו הבננו לאחוז כביכול ידו הפשוטה של הקב"ה והיינו שבים אליו אז לא היינו צריכים לנגעים, וזה כוונת הכתוב 'זאת תורת נגע הצרעת אשר לא תשיג ידו בטהרתו', ר"ל שנגע הצרעת צריכים רק אז אם לא תשיג ידיו לא תשיג ידו של הקב"ה הפשוטה והטובה והרחבה בטהרתו בעוד שהיו טהורים ואם לא תשיג ידו אז צריכים לנגע הצרעת, על כן הקב"ה ברוב טובו וחסדו נתן לנו את החג הקדוש של פסח עם מצוותיה הקדושות, ובפרט בליל הקדוש ליל התקדש חג של הסדר הקדוש, אז הבוב"ה ממציא עצמו לנו למעלה למעלה מכל משוער, לא לפי כוחנו ולא לפי מצבינו הרוחני רק מרוב טובו יתברך ונגלה אז אלינו כזקן מלא רחמים ומושיט ידו לקבלנו, יתן ה' שנזכה לשוב אליו באמת מתוך אהבה ושמחה ונזכה לקבל פני החג הקדוש ע"י מצוותיה הקדושות בנהירו דאנפין ומרוב כל בגשמיות וברוחניות, יתן ה' שנזכה לאכול מן הפסחים ומן הזבחים אשר יגע דמם על קיר מזבחך ברחמים וברצון אמן.

קדש

מקדשים על כוס יין ושותים רב הכוס בהסבה

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס ראשון מארבע כוסות. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

אומר קידוש בקול והמסובין אומרים עמו בלחישא

בשבת אומרים: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר

יום הששי: וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צִבְאָם: וַיְכַל
אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת
יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ. כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ.
אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

בחול מתחילים כאן: סְבְּרֵי מֶרְנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתֵי.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא
פְּרֵי הַגֶּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר
בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמַמָּנוּ מִכָּל לָשׁוֹן.
וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתָיו. וְתִתֵּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

בְּאַהֲבָה (שִׁבְתוֹת לְמִנוּחָהּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה.
חֲגִים וְזִמְנִים לְשִׂשׁוֹן. אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת
יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵירוּתֵנוּ (בְּאַהֲבָה)
מִקָּרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. כִּי בָנוּ
בַּחֲרֹת וְאוֹתָנוּ קֹדֶשֶׁת מְכַל הָעַמִּים. (וְשַׁבָּת)
וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה
וּבְשִׂשׁוֹן הִנַּחֲלָתָנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מִקֹּדֶשׁ
(הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים:

כשחל במוצאי שבת אומרים זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרָא מְאֹדִי
הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ
לְחֹל בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי
לְשִׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קֹדֶשׁ שַׁבָּת לְקֹדֶשׁ יוֹם טוֹב
הַבְּדִלָתָ וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשִּׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשֶׁת.
הַבְּדִלָתָ וְקֹדֶשֶׁת אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשֶׁתְךָ. בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ. הַמְבָדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה:

בקידוש ליל הסדר נשים יכולות לברך שהחיינו אפילו אם כבר בירכו בשעת הדלקת הנרות (ובפרט לנשים שמדליקות נרות יו"ט מבעו"י, ונחלקו גדולי ההוראה למדליקות בליל יו"ט, אמנם בליל פסח שאני משאר יו"ט שמברכות שהחיינו בליל יו"ט (שבט הלוי ח"ג סי' ס"ט)), מכיון שאין ברכתם עולה אלא על היו"ט ולא על שאר מצוות הלילה, ד' כוסות, מצה מרור, וכו'.

שיעור שתיה: מצוה מן המובחר כל הכוס, ובדיעבד ד' בשיעור רוב רביעית. ולכתחילה ישתה רוב הרביעית בפעם אחת, ועכ"פ יזדרזו לשתות את הכוס בתוך כדי שתיית רביעית שהוא זמן קצר מאוד.

שיעור רביעית: להגר"ח נאה 86 גרם כמנין כוס, חזון איש 150 גרם כמנין כוס הגון, רבינו זי"ע אמר ששיעורו 100 גרם, וכנראה שכן נהגו באונגרין, וא"כ מי שלא יכול לשתות 150 שישתה לכה"פ 100.

יין או מיץ ענבים: מי שהיין מכביד עליו בעריכת הסדר או ששתייתו אינו עירבה עליו יכול לשתות מיץ ענבים ורבינו החמיר בשנותיו האחרונות להקפיד על שתיית יין למרות שקשה עליו השתיה, ומעלה גדולה באותם ששותים מיץ ענבים ממש.

בהסיבה: שתיית הכוס בהסיבה, נשים בלי הסיבה. שכח ושתה בלא הסיבה – אינו חוזר ושותה (ואם התנה כמבואר במ"ב סי' תע"ב ס"ק כ"א חוזר ושותה בהסיבה).

וְרַחֵם

הנטילה

אחד מן המסובין מכניס לבעל הבית כלי נטילה מכובדים כראוי לבני מלכים, ונוטל ידיו ואינו מברך על נטילת ידים.

תורת איש

כל שנה מתעוררים מחדש ההארות הקדושות

שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. כאשר מגיעים ימי הפסח הקדושים אז מתעוררים מחדש הניסים והחסדים וההארות הקדושות של ימי גאולת מצרים ככתוב בספה"ק, ועל כן אנו אומרים שהחיינו וקימנו והגיענו לזה"ז.

מי נוטל ידיו

מנהגינו שהבעל הבית נוטל ידיו והמסובין אינם נוטלים ידיהם.

כֶּרֶפֶס

כרפס

מנהגינו בתפוח אדמה.

אכילתו

מחלק למסובין חתיכת תפוח אדמה קטנה פחות מכזית, והמסובין טובלין בעצמן במי מלח.

הברכה

מברכים ביחד בורא פרי האדמה במתינות ובנעימה, ומכוונים לפטור את המרור.

שבת קודש

פסח שחל בשבת קודש יש לזכור להכין מי מלח בערב שבת, לא הכין בערב שבת – יכין בליל פסח מעט מי מלח רק לצורך כרפס, ושהמלח יהיה פחות משני שליש.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא

פְּרֵי הָאֲדָמָה:

יֶחֱץ

בציעת המצה

משבר מצה האמצעית לשנים, חצי הקטן מחזירים לקערה, כדי שתאמר ההגדה על הפרוסה כדרכו של עני בפרוסה, וחצי הגדול מטמינים במפה לאפיקומן.

ההנהגה במצת אפיקומן

נוטל על כתיפו חלק האפיקומן מכוסה במפה, וחולך ואומר: ככה יצאו אבותינו ממצרים. ומסביר היטב הענין שלא הספיק בציקם להחמיץ וכו'. ומשורר בנעימה: בצאת ישראל ממצרים (עפ"י המג"א סימן תע"ג סקב"ב, ומנהג הכת"ס), ורבינו זי"ע אמר שאביו ה'מחנה אברהם' נהג בן, והי' אומר לקטנים: שפרעה הי' רשע, וכן היה נוהג רבינו זי"ע.

חטיפת האפיקומן

נוהגים שמניחים הקטנים לחטוף את המצה של האפיקומן ולהטמינם.

מגיד

מצוות סיפור יציאת מצרים

עיקר המצוה הוא לספר סיפור יציאת מצרים כפי צחות לשונו, ושכל אחד ואחד יבין את הסיפור ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

אמירת ההגדה

אומר את ההגדה בקול לפני המסובין, והמסובין יש שאומרים בלחישתה, ויש השומעים בלי לומר את ההגדה, ומשתתפים בסיפור ע"י שמיעה.

הא לחמא עניא

מגלים את המצות ומגביהים את הקערה, ואומרים בקול רם: הא לחמא עניא וכו'.

פיקודא בתר דא

יש שנהגו לומר קודם ההגדה מאמר הזוה"ק העוסק בסיפור יציאת מצרים וגודל מעלתה והשמחה בפמליא של מעלה.

תורת איש

חובת סיפור יצי"מ בהתלהבות

מגיד. אחרי אשר קימנו מצות ביעור ושריפת חמץ כדת וכהלכה, ואנו מגיעים לליל

יש אומרים לפני אמירת ההגדה מאמר זה מזוה"ק (פ' בא)

פקודא בתר דא, לספר בשבחה
דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר
נש, לאשתעי בהאי שבחה לעלמין.
הכי אוקימנא, כל בר נש דאשתעי
ביציאת מצרים, ובההוא ספור חדי
בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא
לעלמא דאתי דהוא חדו מכלא, דהאי
איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא
ברוך הוא חדי בההוא ספור.

מצוה אחר זו לספר בשבח יציאת
מצרים, שהיא חובה על בן אדם לדבר
בשבח זה לעולמים. כך בארנו, כל
אדם שמדבר ביציאת מצרים ובאותו
ספור שמח בשמחה, עתיד הוא לשמח
בשכינה בעולם הבא שהוא שמחת
הכל, שהרי הוא אדם ששמח באדונו,
והקדוש ברוך הוא שמח באותו ספור.

ביה שעתא, כניש קודשא בריך הוא
לכל פמליא דיליה, ואמר לון, זילו
ושמעו ספורה דשבחה דילי, דקא
משתעו בני, וחדאן בפורקני. כדן
כלהו מתכנשין, ואתין ומתחברין
בהדיהו דישראל, ושמעו ספורה
דשבחה, דקא חדאן בחדוה דפורקנא
דמריהון, כדן אתין ואודן ליה
לקודשא בריך הוא, על כל אינון נסין
וגבורן ואודאן ליה על עמא קדישא
דאית ליה בארעא, דחדאן בחדוה
דפורקנא דמאריהון.

באותה שעה כונס הקדוש ברוך הוא
לכל הפמליא שלו, ואמר להם: לכו
ותשמעו את ספור השבח שלי
שמדברים הבנים שלי ושמחים
בגאולתי. אז כלם מתכנסים, ובאים
ומתחברים עם ישראל, ושמעים
ספור השבח ששמחים בחדות גאולת
אדונם. אז באים ומוזים לקדוש-
ברוך-הוא על כל אותם נסים וגבורות,
ומוזים לו על העם הקדוש שיש לו
בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של
אדונם.

תורת איש

התקדש חג הפסח עם מצוותיו הקדושות והחביבות ראש וראשון סיפור יציאת
מצרים, כאשר איתא בזוה"ק (ח"ב מ:): המודפס בהגדות לפני 'מגיד' רום ערכה של
מצוה זו, וז"ל הזוה"ק: 'פקודא בתר דא לספר בשבחה דיציאת מצרים, כל בר נש
דאשתעי ביציאת מצרים ובההוא ספור חדי בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא
לעלמא דאתי, דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא בריך
הוא חדי בההוא ספור', וכביכול הבוב"ה אומר לפמליא של מעלה, זילו ושמעו
ספורה דשבחה דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני, עיי"ש בהמשך דברי הזוה"ק
המודפס בהגדות כמה חובה על האדם לספר נסי יציאת מצרים, ויחד עם נסי
יצי"מ חובה גם לספר הנסים שעשה ה' עמנו וחובה על כל אחד ואחד לספר נסיו
הפרטיים, ובאמת מו"ר אם נעביר לפנינו את קורות ימי חיינו ימים עברו, כמה
נסים גלויים עשה ה' עמנו וגודל חסדי ה' אי אפשר לספר, ואילו פינו מלא שירה
כים וגו', אין אנחנו מספיקים להודות, וכמה יתלהב לב האדם בהלל והודי' שבח
יקר וגדולה לה' כאשר יאמר את הברכה אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים,
וחובה קדושה עלינו להתעורר בספור יצי"מ עד כדי כך שגם המסובים אשתו
ובניו יהיה פיהם מלא שירה לה'.

כִּדִּין אֶת־וֹסֵף לִיה חֵילָא וּגְבוּרָתָא
לְעִילָא, וְיִשְׂרָאֵל בְּהֵוָּא סְפוּרָא יְהִי
חֵילָא לְמֵאֲרִיהוּן, כְּמִלְכָּא, דְּאֶת־וֹסֵף
חֵילָא וּגְבוּרָתָא, כְּדִמְשַׁבְּחִין גְּבוּרָתִיהָ,
וְאוֹדֵן לִיה, וְכִלְהוּ דְּחֵלִין מְקַמִּיהָ,
וְאֶסְתַּלַּק יְקָרִיהָ עַל כְּלָהּ. וּבִגִּין כֵּךְ,
אֵית לְשַׁבְּחָא וּלְאַשְׁתַּעֵי בְּסְפוּרָא דָּא (וְ)
מ"א ע"א) כְּמָה דְּאֶתְמַר. כְּגִוּוֹנָא דָּא,
חוּבָה אִיהוּ עַל בֵּר נֶשׁ, לְאַשְׁתַּעֵי תְּדִיר
קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּלְפְרִסוּמִי
נִיסָא בְּכָל אֵינוֹן נִיסִין דְּעֵבֵד.

אֲזִי מֵתֻּסֵּף לוֹ כֹּחַ וּגְבוּרָה לְמַעַלָּה,
וְיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ סְפוּר נֹתָנִים כֹּחַ
לְרִבּוֹנָם, כְּמוֹ מֶלֶךְ שְׁמוּסִיף כֹּחַ וּגְבוּרָה
כְּשִׁמְשַׁבְּחִים גְּבוּרָתוֹ וּמוֹדִים לוֹ, וְכֻלָּם
פוֹחֲדִים מִפְּנֵיו, וּמִתְעַלָּה כְּבוֹדוֹ עַל
כָּלָם. וְלָכֵן יֵשׁ לְשַׁבַּח וּלְדַבֵּר בְּסְפוּרָא זֶה
כְּמוֹ שְׁנַאֲמַר. כְּמוֹ זֶה חוּבָה עַל בֵּר אָדָם
לְדַבֵּר תְּמִיד לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
וּלְפָרְסָם אֶת הַנֶּס בְּכָל אוֹתָם נִסִּים
שְׁעִשָּׂה.

וְאִי תִימָא, אֲמַאי אִיהוּ חוּבָתָא, וְהָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא יָדַע כְּלָא, כָּל מָה דְּהוּהוּ,
וְהוּי לְבִתֵּר דָּנָא, אֲמַאי פְּרִסוּמָא דָּא קָמִיהָ, עַל מָה דְּאִיהוּ עֵבֵד, וְאִיהוּ יָדַע. אֶלָּא
וְדִאי אֶצְטְרִיךְ בֵּר נֶשׁ לְפְרִסוּמִי נִיסָא, וּלְאַשְׁתַּעֵי קָמִיהָ בְּכָל מָה דְּאִיהוּ עֵבֵד, בִּגִּין
דְּאֵינוֹן מַלְיָן סִלְקִין, וְכָל פְּמִלְיָא דְּלַעֲיִלָא מִתְּכַנְשִׁין, וְחֲמָאן לוֹן, וְאוֹדְאן כְּלָהּ
לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאֶסְתַּלַּק יְקָרִיהָ עַלִּיהוּ עִילָא וְתֵתָא. בְּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן
וְאָמֵן.

הָא לַחֲמָא עֲנִיָּא דִּי אֶכְלוּ אֲבִהֶתְנָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּיכֹל. כָּל דְּצָרִיךְ

תורת איש

הָא לַחֲמָא עֲנִיָּא. הֵנָּה הִרְמַב"ם ז"ל (בסוף הלי' חמץ ומצה) בנוסח ההגדה שלו לפני
אמירת 'הָא לַחֲמָא עֲנִיָּא', כתב להתחיל במילין, 'בְּבִהִילוֹ יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם', וצריך
להבין מה הכוונה בזה, ומה שייכות זה להמשך הָא לַחֲמָא עֲנִיָּא וכו', והנראה
בעז"ה הנה חודש ניסן הגיע חודש אשר ישועות בו מקיפות עם כל ההכנות של בניי
ובנות ישראל הקדושים לחג קדוש זה הלא למשמע אוזן תאות כל נפש, אשריך
ישראל עם קודש איזה נח"ר גורמים ישראל קדושים בין העליונים הפמליא
הקדושה וכביכול קוב"ה חדי בבניו בחיריו על גודל זהירותם וזריזותם אשר כל
טרחא במה נחשב להם נגד מצוה קדושה זו לנקות כל פינה אפילה מכל סיג וכל
שמץ לא רק של חמץ אלא אפי' כל רבב משהו, ומי יעריך ומי יתאר את רוממות
הנפש בבית ישראל הק' בהגיע תור ליל התקדש החג, אשריך ישראל מי כמוך
שיכולים להתעלות ולהתרומם מקטנים ועד גדולים לקראת המצוה הקדושה של
סיפור יצי"מ, כאשר מסופר בזה"ק (ח"ב מ:), כי כביכול הקב"ה אומר לפמליא שלו

תורת איש

בואו ונשמע איך בניי הקדושים מספרים בשבחי.

אמנם נתבונן כמעט קט הנה איתא בשלה"ק (מס' פסחים ביאור ההגדה) דגלות מצרים היתה כדי לתקן הפגם והחטא של עץ הדעת של אדה"ר, וכדי לקרב את זה אל שכלינו הפשוט נבאר, הנה האדם נברא מורכב מב' הפכים בנושא אחד, מצד אחד נשמת שדי אשר ע"ז נאמר (בראשית א כו), 'נעשה אדם בצלמינו כדמותינו', והרמב"ם ז"ל בדעות ובמורה (פ"ד מהל' יסודי התורה הל"ח), מפרש שהקב"ה חנן את האדם חכמה ודעת להכיר גדולתו יתב"ש, ומצד ב' הגוף חומר גס עפר מן האדמה, אשר טבעו מושכו לכל דבר גס וחומרי, ולהתאוות כל מיני תאוות בשרים, אמנם כל מטרת הכוונה העליונה היתה כי הצורה תגבר על החומר, ולא יתן לחומר למלאות כל חשקו ותאוותו, אבל אדה"ר לא עמד בנסיון הזה, ואכל מעץ הדעת טוב ורע, וע"י אכילה ההיא נחלשה כח הצורה האלוקית ונתגבר כח החומר הגס הבשרי המתאוה והחושק אשר אין מכיר מעצורים למלאות תאוות לבו, עד שחז"ל אמרו (קה"ר א לד), אין אדם מת וחצי תאוותו בידו.

אח"כ באו דור המבול ודור הפלגה והשחיתו עוד יותר ויותר, עד כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, עד כי האיר ממזרח איתן אדונינו אבינו אברהם ראש למאמינים, ובכח צדקתו וקדושתו התחיל לתקן את כל אשר שיחתו אותן כל הדורות, 'ויקרא שם בשם ה' אל עולם' (בראשית כא לג), ובאור קדושת שכלו הגביר מאד את כח שכלו האלוקי על תאוותיו ועמד בכל אותן יי נסיונות, ואחריו יצחק ואחריו יעקב בקדושת מידותיהם עוד הגבירו, ואחריהם כל אלה שבטי י-ה בקדושתם עובדים את ה' באמת, והנה גזרה חכמתו ית"ש על דור ממשיכי יעקב אבינו ע"ה שירדו מצרימה וכך גזרה חכמתו יתב"ש שישארו שם בכור הברזל הזה, ועבדום ועינו אותם ת' שנה, והנה אילו היו ישראל נשארים שם כל אותן ת' שנה ועומדים בנסיונותיהם ולא היו סרים מדרכי אבותיהם כלל, והיו מקבלים באהבה כל הצרות הצורות הבאות עליהם, ולא היו בועטים ביסורים ולקיים הנאמר (ישעיהו ח יז), 'וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב', כי אז היה נצטרף חומרם והיו מזדככים כך שהיו מגיעים למעלת ולמידת אדה"ר קודם החטא, ואז היה התיקון האמיתי והגאולה השלימה, גאולה אשר אין אחריה גלות.

אמנם לא כן היה, 'אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך' (תהילים קו ז), כאשר מוכיח הנביא (יחזקאל כ ו) ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות, ואמר אלהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלוקים, וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים, ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים, ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל המדבר, ואתן להם את חקותי ואת משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כי הקב"ה ברחמיו

תורת איש

המרובים וחסדיו הפשוטים רצה להציל עמו ישראל לבלתי ידח ממנו נדח, ע"כ לא יכול היה להמתין עד תום ד' מאות שנה ע"כ הוציאם בתום רד"ו שנים כל עוד נשמתם בם, כדי שלא ישתקעו לגמרי בטיט היות טומאת מצרים, ע"כ יולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם' (שמות יב לט), והנה כאשר שאל מרע"ה את הקב"ה 'ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם' (שמות ג יג), והקב"ה השיבו 'אהיה אשר אהיה', וחז"ל (ברכות ט:) פי' אהיה עמם בגלות זו אשר אהיה עמם בגלויות אחרות, ובמדרש (שמו"ר גו) איתא, אמר הקב"ה למשה אמור להם בשעבוד זה אהיה עמם ובשעבוד הן הולכין ואהיה עמם, בטיט ובלבנים הן עומדים ולטיט ולבנים הן הולכים.

והענין הוא דהרמב"ן ז"ל (שמות ג יג), מפרש על שאלת מה שמו, הכוונה אם במידת הרחמים או במידת הדין הם נגאלים, והבורא ב"ה השיבו במידת הרחמים, והנה בפשטות לכאן נראה שטוב יותר שנגאלו במידת הרחמים, אבל באמת הענין הוא לגמרי להיפך, דאילו היו ישראל ראויין להגאל היו נגאלין במידת הדין, ואז היתה הגאולה השלימה אשר אין אחריה גלות, אבל מכיון שלא הגיעו למדריגה כזו שיגאלו גאולת עולם, ע"כ רק במידת הרחמים נגאלו וזה גרר אחריו שיהיו צריכים לעוד ועוד גלויות כדי שיטהירו ויזדככו ויתבררו ויתלבנו, וע"כ אהיה עמם בגלות זה אשר אהיה עמם בגלויות אחרות, וע"כ בשעבוד הן עומדין, ובשיעבוד הן הולכין, ובטיט ובלבנים הן עומדין, ובטיט ובלבנים הם הולכים, וזהו 'וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם' (שמות לג יט), שמכאן שנצטרכו לחנינה במצרים ויצטרכו עוד חנינה לעתיד, ומכיון שנצטרכו לרחמים בגאולת מצרים, יצטרכו עוד לרחמים בעתיד, אמנם על הגאולה המקווה העתידה כתיב (ישעיהו נב יב) 'כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה'', שאז לא תהיה הגאולה בבחינת 'בבהילו יצאו ממצרים', אלא מצד מדת הדין וממילא אז תהיה גאולה שאין אחריה גלות ושמחת עולם על ראשינו.

והנה כל הזמן קוינו כאשר יאמר הפייט (קינוח לת"ב, קינה המתחלת אאדה עד חוג, לר"א הקליר), 'איומתי בכל שנה אומרת היא השנה הזאת', וכאשר אנו יושבים כבר על שולחן הסדר ועוד לא זכינו להקריב קרבן הפסח ונשאר לנו האפיקומן והמצות לזכרון לימים עברו עת הילו נרו על ראשינו והקרבת קרבן הפסח למנויו, מתחיל בעל ההגדה להתאונן הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כלומר אנו בציפיתנו ציפינו שנאכל כבר מצה עשירה אבל לדאבונינו זה עוד אותו לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים, אנו בציפיתנו ציפינו שנאכל כבר קרבן פסח שאינו נאכל אלא למנויו, ועכשיו כל דכפין ייתי ויאכל, כל דצריך ייתי ויפסח, ע"כ אנו מבקשים ומתפללים ומתחננים השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין, שעכ"פ נזכה לשנה הבאה, ומה גרם לנו כ"ז יען לא הספקנו להשלים את אשר הוטל עלינו ת' שנה בארץ מצרים, כי לא יכולנו להתמהמה מסיבת השתקעותינו בטומאת מצרים, ע"כ יפה הקדים הרמב"ם

יִיתִי וַיִּפְסַח. הַשְּׁתָּא הָכָא. לְשָׁנָה הַבָּאָה
בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׁתָּא עַבְדִּי. לְשָׁנָה
הַבָּאָה בְּנֵי חוּרִין:

סיפור על הכוס

סיפור יציאת מצרים על הכוס, לפיכך מוזגים כוס שני קודם ההגדה, דהיינו קודם מה נשתנה

מה נשתנה

כל אחד מהמסובין שואל בפני עצמו [פרט לנשים] שאלות 'מה נשתנה' עם המיימש באידיש, ואחר כך שואלים כולם ביחד בניגון נעימה מה נשתנה.

מסלקים הקערה, מוזגים כוס שני והבן שואל:

מַה נִשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת.

תורת איש

בנוסח ההגדה שלו 'בבהילו יצאנו ממצרים', כי כל זה באתנו יען וביען כי לא יכולנו להתמהמה ועוד נשאר לנו 'משארותם צרורות בשמלותם על שכמם' (שמות יב לד), ולא זכינו לתקן את כל אשר היה עלינו לתקן.

מעשה איש

צדיקים יושבים ועטרוניהם בראשיהם

מה נשתנה. בשנת תש"ט, שנת עלותי לארץ הקודש, זכיתי להיות במחיצת קדוש ה' מרן הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בליל חג הפסח, ולהביט בו בכניסתו ל"סדר", יחד עם אחיו הגה"ק מבילגורייא זי"ע. היה זה מחזה נורא הוד.

הסדר כולו היה מעמד קדוש ונשגב לא יסור מנגד עיני. מרן ז"ל אחוז שרעפים. אומר דברי תורה על שולחן הסדר כמה פעמים.

ועד האידנא נופל עלי רעד בהזכרי במראה הגדול כיצד ישב "דער הייליגער רב" ואחיו הק' לצידו. ובהגיעם ל"מה נשתנה" ספק הגה"ק מבילגורייא זי"ע כף על כף ואמר: "ברודער לעבן, איך וויל פרעגן פיר קשיות" [אחי יקירי, הנני רוצה לשאול ארבע קושיות]. אשרי עין ראתה!

שֶׁבַּכָּל הַלֵּילֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה. הַלֵּילָה הַזֶּה כּוֹלוּ מִצָּה:

מעשה איש

קידוש ה' בזכות חג הפסח

חמץ ומצה. בעיר מגורינו קאפוואר, דרו כמאה עשרים משפחות יהודיות. ביניהם עשרים ושש משפחות, שלא הקפידו על שמירת שבת מחמת בורותם ובערותם, ואף היו פותחים חניותיהם ביום השביעי, ביניהם היה אף יהודי פורק עול להכעיס, שהיתה לו חנות למכירת בדים והיה מחלל שבת בפרהסיא רח"ל.

בשובנו מבית הכנסת היה נעמד על פתח חנותו מבחוץ וסיגריה בפיו, להכעיס ולנקר את עיני העוברים ושבים, וברוב עזותו עוד איחל לכולם "גוט שבת, גוט שבת".

זוכרני פעם אחת, הייתי אז כבן שבע שנים, 'ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן' (כתובות פ"ב מ"י), לאחר סיום התפילה הלכתי עם אבי הק' זי"ע וטליתו בידי, בצידו השני של הרחוב, משום שאבי ז"ל לא היה מסוגל לראות את עזותו, ולסבול את חוצפתו, של אותו 'רשע להכעיס'.

היה זה יום טוב הראשון של פסח, שחל בחמישי בשבת, הוא 'יום השוק' בעירנו, ואותו עז פנים עומד, כדרכו הרעה, על פתח חנותו מבחוץ, כשהוא דורס ומבעט בקדושת החג ברחובה של עיר.

בהבחינו בנו חולפים בעברו שני של הרחוב, קרא לעומתנו בזלזול מופגן, 'אונגר, אונגר, בוא הנה', כך הזדעק לעומת אבי ז"ל, ללא שום תואר כבוד 'רב' או 'רבינער'.

אמר לי אבי, 'הבה ניגש אליו ונראה מה רצונו'.

משנגשנו סמוך לו, הזמין אותנו להכנס לחנותו, שהיתה מלאה קונים, ובתו יושבת על יד הקופה, הוא פתח את הקופה לעיננו, והוציא מתוכה בעזות מצח, 'חמץ ומצה', ואמר בהאי לישנא, 'חמץ ומצה', ונגס בשניהם כאחד בחמת זעם.

אבי הק' נדהם ונזדעזע עד מאד, בראותו כבלע את הקודש, ולא יכל להתאושש.

עוד אוכלו של האיש בפיו, החמץ והמצה, ותגע בו יד ה', ויפול ארצה מתפגר, לעיני כל הנוכחים במעמד המזעזע, רופא שהתגורר בשכנות, ד"ר הירש שמו, הוזעק

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילֹת אָנוּ אוֹכְלִין שָׂאֵר יִרְקוֹת.
הַלֵּילָה הַזֶּה כּוֹלוּ מָרוֹר:

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילֹת אֵין אָנוּ מִטְבִּילִין אֶפְלוּ פַּעַם
אַחַת. הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים:

שֶׁבֶּכַל הַלֵּילֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין
מְסֻבִּין. הַלֵּילָה הַזֶּה כָּלָנוּ מְסֻבִּין:

מעשה איש

בחפזה לחנות וקבע את מותו, במקום קמה בהלה נוראה, ואבי כאילם לא יפתח פיו, לא הגיב כלל.

השמועה אודות המקרה המפחיד עשתה לה כנפיים, והעיר הפכה ליורת רותחין.

ביום א' ד' דחול המועד התקימה ההלויה, יהודי הערים הסמוכות טשארנא ובעלעד התכנסו ובאו להלויה, והיה 'קידוש ה' גדול, באשר בעקבות המאורע הנורא, הגיפו כל יהודי המקום את תריסי חנויותיהם בשבת.

קודם הקבורה כשסיים אחד הספדנים את הספדו במילים, 'שיהיה מליץ יושר', התפרץ אחד המשתתפים שהיה עם הארץ אך ירא שמים ותמים, וקרא לעבר המספיד, 'שיהיה למליץ יושר עליך, לא עלי, הוא הרי מת עם חמץ בפיו, ואיני צריך למליץ יושר כזה'.

הדברים עוררו שחוק בציבור, ובני המשפחה כעסו מאד ובקשו לתבוע עלבון קרובם המת בערכאות, אך נמנעו מכך אחר שהבינו שאם יממשו את רצונם יגלו עלבונם ויהיה קלונם לשיח הרבים בכל רחבי המדינה, ועל כן משכו ידיהם מעשות זאת.

אמר לי על כך אבי הק', 'לבטח היתה להאי בר נש 'זכות אבות', שנתגלגל על ידו 'קידוש ה' כזה'.

מחזירים הקערה, מגלים את המצות והאב משיב:

**עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם. וַיּוֹצֵאֵנוּ יי
אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרוֹעַ נְטוּיָה. וְאֵלֹ**

תורת איש

לא יכלו להתמהמה

עבדים היינו לפרעה במצרים וכו' ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו וכו' משועבדים היינו לפרעה במצרים. צ"ב, הלא הקב"ה הבטיח לאאע"ה ב'ברית בין הבתרים' שלד' מאות שנה יגאלם, שנא' (בראשית טו, יג) 'ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'.

אבל האמת היא כמו שכתוב **בספה"ק**, שלא יכלו להתמהמה, שאילו היו נשארים עוד אפי' רגע אחד במצרים, אז ח"ו לא היתה תקומה לעבודת ה' לעולם, כי היו שוקעים בשער הנו"ן, אמת שאחרי ארבע מאות שנה, היה בודאי הקב"ה מוציא את אבותינו ממצרים, כמו שהבטיח, אבל לנו אשר רוצים לעבוד את ה' בפנימיות הלב, ולא רק כמצות אנשים מלומדה, היה אז כבר מאוחר מדי, ולא היינו יכולים להשתחרר באמת, והיינו נשארים תמיד משועבדים לטומאת מצרים.

כשאנו אומרים 'עבדים היינו לפרעה במצרים' צריך כל אחד לעשות חשבון נפשו על גלות נשמתו

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלוקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וגו', הנה איתא במדרש (ילקוט"ש תהילים רמז תרמ"ח) אמר להם הקב"ה לשבטים אתם מכרתם את יוסף לעבד חייכם שבכל שנה אתם קורין עבדים היינו לפרעה במצרים ע"כ, והדברים מרפסין איגרא, אנו יושבים בליל הסדר הקדוש בהתרוממות הנפש ומתחילים לספר ניסי יציאת מצרים, פוק חזי כמה גדול וקדוש הלילה הזה, כמה מפליג בזה"ק (ח"ב מ:) פרשת בא ברעיא מהימנא שם וז"ל: **כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובהוא ספור חדי בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי, דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא בריך הוא חדי בהוא ספור עייש"ה, וכאן במדרש אנו רואים כאלו זה איזה עונש ח"ו שנענשו עבור חטא דמכירת יוסף עד שאנו צריכים לומר בכל שנה עבדים היינו לפרעה במצרים.**

והנה איתא **בספה"ק** אשר גאולת מצרים היתה מפתח לכל הגאולות העתידות

לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ
מִמִּצְרַיִם. הֲרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ.
מִשְׁעָבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם. וְאַפְלוּ
כִּלְנוּ חֲכָמִים. כִּלְנוּ נְבוֹנִים. כִּלְנוּ זִקְנִים. כִּלְנוּ
יֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר

תורת איש

ובכל שנה ושנה כאשר מגיעים הזמנים המקודשים הללו אז מתעוררים הניסים שעשה הקב"ה עם אבותינו, וזמנים הקדושים הללו מסוגלים ביתר שאת לגאולת הכלל והפרט, כאשר האריכו למעניתם בספה"ק שיש גלות הכלל וגלות הפרט של כל יחיד ויחיד אשר נשמתו היא בגלות מצרים בבחינת לעבד נמכר יוסף, והלילה הקדוש של הסדר עם מצוותיה הקדושים הם מסוגלים במיוחד לגאולתינו ולפדות נפשינו, על כן כשאנו אומרים עבדים היינו לפרעה במצרים, צריך כל אחד לעשות חשבון נפשו על גלות נשמתו תחת עול הסט"א ולקבל עליו לצאת מגלות פרעה לגאולת הנפש, וזה כוונת המדרש אתם מכרתם את יוסף למצרים הכוונה שהורדתם את הנשמה הקדושה לגלות פרעה ומצרים, פרעה אותיות עורף כידוע בספה"ק, חייכם שבכל שנה ושנה אתם אומרים עבדים היינו לפרעה במצרים, כי זה הוא הגורם האמיתי לגלות, ועל כן אכתי עבדי אחשורוש אנו וע"י קדושת המצוות הקדושות של הלילה הקדוש הזה אנו יכולים להיגאל ברוחניות ובגשמיות, וה' הטוב יהיה בעזרינו ובתומכי נפשינו בזכות אבותינו הקדושים שנזכה לקבל עלינו עול מלכות ית"ש באהבה בשמחה ובטוב לב מרוב כל ואמיץ כח, ואז כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות, ונאמר לפנינו שירה חדשה על גאולתנו ועל פדות נפשינו בב"א.

כ"א צריך לצאת ממצרים שלו ע"י זיכוד עצמו

ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. יכולים להמליץ, כי זאת שכולנו יודעים את התורה אינו פוטר אותנו לעסוק בסיפור יצי"מ, ו'סיפור' הכוונה מלשון הכתוב (איכה ד, ז), 'ספיר גזרתם', וכלשון הכתוב (שמות כח, יח), 'נופך ספיר ויהלום', שהיא אבן טובה ומזוככת, דהיינו שיזכך ויטהר עצמו, ומצוה עלינו לשות עצות בנפשינו איך לצאת ממצרים, כי כל אחד יש לו את המצרים שלו, וכן כל אחד צריך לבדוק בנגעי לבבו ובצרעת שלו עצמו.

בִּיצִיאת מִצְרַיִם. וְכָל הַמִּרְבָּה לְסֵפֶר
בִּיצִיאת מִצְרַיִם. הֲרִי זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֵׂה בִּרְבִי אֱלִיעֶזֶר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וְרַבִּי
אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא. וְרַבִּי טַרְפוֹן.
שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בְּבִנְי בֶּרֶק. וְהָיוּ מְסַפְּרִים
בִּיצִיאת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ
תְּלִמְיֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם. רַבּוֹתֵינוּ. הִגִּיעַ זְמַן
קְרִיאת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

תורת איש

תועלת סיפור יצי"מ - הודאה על העבר ושאיפה על העתיד

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח. בסמ"ק (מצוה א) איתא דבכלל מצות אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים נכלל מה ששואלים מן האדם בבי"ד של מעלה צפית לישועה (שבת לא.), כי לכאוי היכן ציונו ה' זאת בתוה"ק, אבל זה נכלל במצוות אנכי וגוי אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי אנכי ה"א וגוי, היא ג"כ צווי, והכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוקיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם, וכן יושיענו ברחמינו שנית, כדכתיב (דברים לג) ושב וקבצך מכל העמים וגוי ע"כ, ולדעתי זה המצוה והתועלת בסיפור יצי"מ כי אחרת לשמחה מה זו עושה למה מענין אותנו ומה איכפת לנו ומה אנו מספרים שלפני יותר מג' אלפים שנה יצאו בני"י מארץ מצרים, אבל הכוונה להודות ולשבח את ה' על העבר ומזה לשאוף תקוה חזקה על העתיד ולצפות לישועה, כן ה"א יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך, וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון אכ"ר.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. הֲרִי אֲנִי כֶּבֶן
שִׁבְעִים שָׁנָה. וְלֹא זָכִיתִי שְׁתֵּאמֹר יְצִיאת
מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת. עַד שְׁדַרְשָׁה בֶּן זֹמָא.
שְׁנֵאמַר. לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם. כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כָּל
יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אֹמְרִים. יְמֵי
חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה. כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהַבִּיא
לְיָמוֹת הַמָּשִׁיחַ:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שָׁנְתָן
תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. בְּנֶגֶד

תורת איש

אדם מחויב בליל הסדר לתת שבח והודיה לה' גם על נסי עצמו

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. איתא בשלה"ק אשר כל
אדם מחויב בליל הסדר להזכיר ולזכור ולתת שבח והודיה לה' גם על הניסים
שעשה ה' אתנו בעצמינו, וזה הכוונה במ"ש בתוה"ק (דברים טז ג) 'למען תזכור את
יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', והכוונה 'את' כמו 'עם', פירוש שעם יום
צאתך מארץ מצרים תזכור גם את כל ימי חיך, כמה ניסים וכמה חסדים עשה ה'
עם כל אחד ואחד מאתנו.

להכרה פנימית בה' אפשר להשיג רק ע"י התוה"ק

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא. מפרשי ההגדה
כבר האריכו למעניתם על כפל הלשון, והנראה בסד"ש דהנה על שני אופנים אפשר
להגיע להשגת רוממותו ית"ש, האחד כמש"כ דהע"ה (תהילים ח ד) 'כי אראה שמך
מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת', וכמש"כ (תהילים יט ב) 'השמים

אַרְבַּעַּה בָּנִים דְּבָרָה תוֹרָה. אֶחָד חָכָם.
וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שְׂאִינֹו יוֹדֵעַ
לְשֹׂאֹל:

חָכָם מַה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים
וְהַמְשַׁפְּטִים. אֲשֶׁר צִוָּה יי אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם.

תורת איש

מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע', וכל היקום וכל הבריאה אומרת שירה להבוב"ה ית"ש, וכל הבריאה עם כל הברואים בפרטיהם ובפרטי פרטיהם מראים לנו באצבע 'ראו מי ברא אלהי' כי הבורא כל העולמים רב ושליט שכוה וגבורתו מלא עולם, וכמאמר חז"ל (ב"ר סח ט) שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.

והנה הכרה זו במציאות אלוקותו ית"ש אמנם הכרה היא אבל רק הכרה חצונית הקפית, אבל לא הכרה פנימית מהותית, אבל ההכרה האמיתית באלוקתו ית"ש אי אפשר להשיג אלא אך ורק ע"י תורתו הקדושה ע"י יגיעה והעמקה תדירית ובלתי פוסקת, על ידה אפשר להכיר ולהשיג במדת מה במי שאמר והי' העולם, בבחינת 'ואני קרבת אלוקים לי טוב', וזה כונת בעל ההגדה 'ברוך המקום', בבחינת שהוא מקומו של עולם גם ע"י תוכל להשיג אלוקותו וגם על אופן זה תגיע במדת מה לתת לו שבח והודיה, 'ברוך הוא', כי ע"י ג"כ תגיע להודות ולהלל ולשבח למי שאמר והי' העולם, אבל אמיתת ההכרה בבחינת 'כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדוננו מכל אלוקים' אני ידעתי מלשון דבקות כידוע מספה"ק לבחינה זו א"א להגיע רק ע"י העמקה תדירית בתורה"ק, וזהו 'ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא'.

אין הפרש בין דברי סופרים לד"ת

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה"א אתכם ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. וכבר דקדקו המפרשים, דלכאוי' גם הוא הוציא עצמו מן הכלל דוגמת הרשע באמרו 'אתכם' ומה הבדל בינו לבין הרשע, ועוד יל"ד מה היתה כונת החכם שרצה ללמוד כל התורה כולה על רגל אחת, וגם מה התשובה אף אתה אמר לו כהלכות הפסח וכו'.

תורת איש

והביאור בזה, כי הנה חז"ל במס' ע"ז (לה.) אמרו, מאי כי טובים דודיך מיין (שיר השירים אב), כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה, ופרש"י, 'דברי דודיך', דברי סופרים, 'מיינה של תורה', עיקר תורה שבכתב. והיינו דגזירת חכמים חמורה יותר מעיקרה של תורה עיי"ש.

ובזה נבין שאלת בן החכם והתשובה, דהבן רואה כל גזירות חז"ל ומנהגי ישראל שאינם מפורשים בתוה"ק, ע"כ הוא שואל, מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם, פי' מה טיבם של גזירות ומנהגים שמסר הקב"ה לידכם לגזור ולתקן כפי הבנתכם כדי לעשות סייג לתורה, ויהיה פי' מה העדות וגו', כמו 'וראיתם את הארץ מה היא' (במדבר יג יח), כלומר שיראו את טיב הארץ, וה"נ שואל החכם מה טיבם של גזירות דרבנן ומה תוקפם, ע"ז משיב בעל ההגדה, אף אתה אמור לו שאין שום הפרש בין יינה של תורה ובין דברי דודים, ואדרבא אם חז"ל תקנו כך, הוא עוד יותר חמור מיינה של תורה, וזה הפי' אף אתה אמור לו כהלכות הפסח, דהיינו כמו עיקר דינים והלכות הפסח, כן ממש הדין של אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שהוא רק דרבנן, דטובים עלי דברי דודים יותר מיינה של תורה.

הקב"ה מטיב עמנו כדי שנקבל שכר

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם ואף אתה אמר לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם - לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל. הדקדוקים רבו, והעיקר מה השינוי הגדול בין שאלת החכם והרשע, ומה כוונת התשובה 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן'.

והנה ההבדל בין ה'חכם' ו'הרשע', הנה הם שני השקפות עולם, ה'חכם' הוא העובד ה' ביראה ואהבה, ובאמונה פשוטה, והוא שואל 'מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם'. כלומר נגד רוב טובו של הקב"ה עמנו, אשר אילו פינו מלא שירה כים וכו', אין אנחנו וכו' וכו', הטובות נסים וכו', מה אנו עושים לו וע"ז מתרצים לו 'ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין' וכו', דהיינו שאפי' ענין המצוות הוא בשבילנו ולטובתינו, שהבורא רוצה להיטיב עמנו כדי שנקבל שכר, כמו שאנו רואים אצל ק"פ שנאכל על השובע, והרשב"ם ז"ל מפרש במס' פסחים (ק"ט:) בסוגיא דאין מפטירין אחה"פ אפיקומן, (בד"ה כגון) כדרך שהמלכים אוכלין, שהקב"ה רוצה בכל דבר להיטיב לנו. ובאמת כן מבואר בפר' ואתחנן (דברים ז, כה) אחרי שאלת הבן החכם, 'ויצונו ה' לעשות את כל החוקים וגו', לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה, כי צווי המצוות הוא רק לטובתינו.

תורת איש

והנה ה'רשע' הוא היפך הצדיק, כי חוץ מאי אילו מצוות מעשיות, שהוא כאילו מקיים, הוא רשע גמור. כי דברים של יראת ה' ואהבת ה', ופנימיות עבודת ה', אינם מעניינים אותו. אבל בשבילנו זה עוד לא כ"כ נורא, אמנם כואב הלב על כל נפש מישראל, שאינו זוכה להכנס תחת כנפי השכינה, דיש ענין של 'ערבות' בתוה"ק, אבל מה אפשר לעשות עם בנ"א שאינו רוצה, אבל כאן עם הרשע הזה יש בעיה אחרת לגמרי, כי הוא אינו סובל שיש מי שהוא שאותו כן מענין, פנימיות עבודת ה', ושהוא יהודי יותר ממנו, ואת זה שואל הרשע מה העבודה הזאת לכם, וכי בשביל שלפני קרוב לד' אלפים שנה, יצאו אבותינו בהקדם של ק"ץ שנה ממצרים, מה זה נוגע לנו עכשיו, מה אנו חוגגים עבור זה עכשיו.

אבל האמת היא כמו שכתוב בספה"ק, שלא יכלו להתמהמה, שאילו היו נשארם עוד אפי' רגע אחד במצרים, אז ח"ו לא היתה תקומה לעבודת ה' לעולם, כי היו שוקעים בשער הנו"ן, אמת שאחרי ארבע מאות שנה, היה בודאי הקב"ה מוציא את אבותינו ממצרים, כמו שהבטיח, אבל לנו אשר רוצים לעבוד את ה' בפנימיות הלב, ולא רק כמצות אנשים מלומדה, היה אז כבר מאוחר מדי, ולא היינו יכולים להשתחרר באמת, והיינו נשארים תמיד משועבדים לטומאת מצרים, וזה כונת בעל ההגדה, 'ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שיניו, ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי', כי הוא כפר בעיקר, היינו בעיקר תכלית ומטרת עבודתנו, שהיא בפנימיות עבודת ה', המרומז ב"בעבור זה עשה ה' לי". ואילו היה שם לא היה נגאל, כי אלו שכמותו מתו בג' ימי אפילה, כי אלו שכמותו רצו רק לצאת מעבדות לחרות, אבל לא משעבוד רוחני לגאולה רוחני והבן.

שאלת בן החכם - להורות על ג' אהבות שאנו מצווים עליהם

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אתכם. י"ל דהכוונה על ג' אהבות שאנו מצווים עליהם, 'אהבת ה'', 'אהבת התורה', ו'אהבת ישראל', 'העדות' רמז על 'אהבת התורה' כי התוה"ק נקראת לוחות העדות, 'חוקים' מרמז על 'אהבת ה'' כי הוא מצוה בלא טעם, וכמאמר החכם אין טעם ברצון, כי אין לנו שום השגה באלקותו ית"ש ובכל זאת יאהבהו, ומשפטים מרמז על אהבת ישראל, היינו דינים שבין אדם לחבירו, שע"י שעושים דין ומשפט בין אדם לחבירו מונעים המחלוקת וע"י מרבים אהבה ביניהם, ועל כן משפט מרמז על אהבת ישראל, וזהו הקשר הקדוש של קודשא בריך אורייתא וישראל, וזה שאלת הבן החכם להורות את הקשר הקדוש המשולש הזה.

כל אכילתנו וכל פעולתנו הם למען כבוד שמו ית'

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אתכם. ואף אתה אמר לו כהלכות הפסח. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. צ"ב כי הדיוקים רבו, והנראה דאיתא בתוה"ק (שמות יג כז) 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה

תורת איש

הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בניי במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו, וילכו ויעשו בניי כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו, ויל"ד טובא א', הלוא אמרו חז"ל (מגילה י:) אין והיה אלא לשון שמחה, וחז"ל (מכילתא בא יג ח) אמרו שזהו שאלת הבן הרשע א"כ לשמחה מה זו עושה, ב', הלוא אמרו חז"ל (אבות א ג) 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ שתקבלו שכר אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס', וא"כ לכאורה עשו כאן בשביל ההצלה ולא לשם שמים בלתי לה' לבדו, ג', וילכו ויעשו, 'כן עשו' נראה ככפל וכשפת יתר, והנראה דהנה במכילתא איתא 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם', בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה שסוף התורה עתידה להשתכח, ויש אומרים בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה שהן עתידין לראות בניס ובני בנים להם שנא' ויקוד העם וישתחוו וגו', ולכאורה צ"ב איך אפשר שיהיה פלוגתא רחוקה כזו בין המ"ד, שזה יאמר בשורה רעה נתבשרו ישראל, וזה יאמר בשורה טובה נתבשרו ישראל.

אלא הכלל הוא דחז"ל (ברכות סג.) אמרו, איזהו פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה בכל דרכך דעהו, והכונה כמו שאמרנו שא"א לחלק התורה"ק לחלקים, בבחינת 'את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל' (איוב ב י), כי תורה"ק הלוא תורת חיים היא, המלוה אותנו בכל צעד ושעל מימי חיינו מיום הולדנו עד זבולא בתרייתא לאויש"ט, זאת ועוד כי חז"ל (נדרים סב.) אמרו, עשה הדברים לשם פועלם, הכונה שאפי' דברים שהנאתך ממנו עשה לש"ש ולא להנאת עצמך רק למען לעשות נח"ר להבוב"ה שאמר ונעשה רצונו, וזהו 'בכל דרכיך', אפי' בדרכים דידך שהוא לטובתך ולהנאתך, 'דעהו', תעשה זאת למען כבוד שמו תתברך.

ומעתה זה פי' הכתוב, **'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם'**, והנה הבן הרשע כונתו בתיבת **'לכם'**, לכם ולא לו, זהו באמת רשע שהוציא עצמו מן הכלל כמאמר בעל ההגדה, אבל הבן החכם בחכמת התורה"ק הוא ג"כ שואל אותה שאלה ממש רק עם כונה אחרת, דהיינו איזה עבודה היא זו אם עושים אותה 'לכם', דהיינו אכילת פסח למלאות תאוות אכילתו, והתירוץ על קושיא זו היא, 'ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בניי במצרים בנגפו את מצרים ויקוד העם וישתחוו', דהיינו שאף שגם שם היתה לכאורה הנאה עצמית, שהקב"ה הצילם במצרים בין המצריים מן המצריים אעפ"כ כתיב 'ויקוד העם' שנטו שכמם לקבל עליהם עול מלכותו יתברך וכבוד שמו, ומעתה מובן היטב כונת המדרש יש אומרים בשו"ר נתבשרו באותה שעה וי"א בשו"ט, כי אותה שאלה ממש היא שאלת החכם ושאלת הרשע כנ"ל רק כל אחד פי' כפי כונתו הוא, וזה שאנו משיבין לחכם על שאלתו ואף אתה אמור לו כהלכות אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, דהיינו שזה בעצם כונתנו **הכל למען כבוד שמו יתברך כמו שאתה רואה במצות אכילת פסח שאוכלין על השובע ממש ואחריו כבר אין אוכלין כלום כדי להראות כונתנו הרצויה שאכילתנו וכל פעולתנו הם למען כבוד שמו ית'**, ומה מאד ימתקו דברי רש"י ז"ל עה"פ (שמות יב יא) 'פסח הוא לה' - הקרבן

וַאֲף אֶתָּה אֵמַר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: אֵין
מִפְטִירִין אַחֲרֵי הַפֶּסַח אִפְּיָקוֹמָן:

רָשַׁע מַה הוּא אוֹמֵר. מַה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת
לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וְלִפִּי שְׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ

תורת איש

הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש, דהיינו תלמדו מק"פ לעשות כל עבודתיכם רק לשם ה' והבן.

חיי הרשעים הם חיים אומללים שלא כפי שנראה כלפי חוץ

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם. הנה כתיב (שמות יג ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', והוא תשובה לבן הרשע כמבואר ברש"י שם, ויש לתמוה על השאלה והתשובה, הוא שואל מה העבודה הזאת לכם, ועונים לו 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו אלו היה שם לא היה נגאלי', ממנ"פ אם הוא מאמין בניסי יציאת מצרים אז מה הוא שואל מה העבודה הזאת לכם, ואם הוא לא מאמין אז ג"כ אין לשון השאלה נכונה ומדויקת לכאורה, וגם התשובה אינה נראה כתשובה הגיונית 'אלו היה שם לא היה נגאלי', נראה שסתם דוחפים אותו באמת הבנין ולא משיבים לו, והלוא התורה אומרת והגדת לבנך שתתן לו תשובה.

אמנם י"ל בכוונת דברי חז"ל שגם שאלת הרשע וגם התשובה הן באמת הגיוניות, וכל אחד מדבר לפי מעמדו ומצבו והבנתו, ואין כאן שום קנטרנות לא מצד הבן הרשע השואל ולא מצד האב המשיב, כי הבן הרשע שואל כך, טוב ונכון יצאתם ממצרים מעבדות של פרעה, אבל הלוא נקלעתם למצב הרבה יותר קשה, כי קבלתם עליכם עול תורה ומצוות אשר כובל אתכם בכבלים ובאזיקים ממש בכל צעד ושעל שלכם אתם מוגבלים, הכל עולה המון כסף והמון טירחה השו"ע על כל ארבעת חלקיה מקשה לכם את החיים ואין לכם שום הנאה ותענוג בחיים, א"כ לשמחה זו של גאולת מצרים שמחה מה זו עושה, בשלמא אני לי יש לשמוח בגאולת מצרים כי יצאתי מעבדות פרעה לחיי דרור וחירות ותענוגות החיים, אבל אתם יצאתם מעבדות קשה ונכנסתם לעבדות עוד יותר קשה.

אבל האמת הברור והמוחלט אנחנו יודעים כי כבר אמרו לנו חז"ל (אבות ו ב) שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, הלוא תבינו אתם הפוסחים על שני הסעיפים

תורת איש

מה זה חיים אידאליים, כמה מאושרים אנחנו וכמה אומללים אתם, הן אמת כי כל ההתחלות בעבודת ה' הן קשות ולפעמים הן קשות מאוד, אבל אחרי שעברנו את התהליך של ההתחלות, וכי יכול אתה לתאר לעצמך את האושר הנפשי של עובד ה', טעמת כבר פעם בחיים את העונג ומנוחת הנפש האמיתי של יהודי אמיתי אחרי תפילה אמיתית, יכול אתה להבין את השמחה של התרת הספיקות של הת"ח אשר אין שמחה בעולם כדוגמתה, יכול אתה להבין את התענוג השמחה העונג הרוחני ושלוות הנפש של אב ואם שרואים את בניהם ובנותיהם הולכים בתום וביושר בדרך הק' דרכי האבות, יכול אתה להבין את השמחה והעונג העוברת כל גדות של אב ואם בסדר הקדוש של ליל פסח כשהבנים והבנות ואולי גם הנכדים והנכדות עוברים את השולחן הקדוש של ליל הסדר כשתילי זיתים סביב ומקיימים איתם את המצוה העילאית והקדושה של סיפור יציאת מצרים, בבחינת אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלוקינו, אשרי איש שישמע למצוותיך ותורתך ודברך ישים על לבו.

לא כן הרשעים כי אם כמוך אשר תדפנו רוח' (תהילים א ד), הנה אלה אשר עוד לא נותקו לגמרי ממורשת אבות כמה מלאים חרטות הם, משולים הם לשכורים ר"ל אשר בשכרותם הם חולמים שהם הכי מאושרים בחיים ואח"כ כאשר באה ההתפקחות הלוא אין שלום בעצמותם כי הם מלאים חרטות ומצפונם נוקף, רוצים היו לכופ את תאוותם אבל אינם שליטים על עצמם, והם נסחפים מזמן לזמן עם הזרם של מים רעים השוטפים ואחוזים הם בולמוס של תאוות רעות אבל שלוות נפש אצלם מאן דכר שמיה, אלו הם פשוט אומללים ורחמנות עליהם, אבל ישנם גרועים מאלו אשר כבר נתקו כל המוסרות ומצפונם כבר אינו מעיק להם ולא נוקפם המצפון אלו אולי חושבים שהם מאושרים בחיים, והוא הוא הבן הרשע השואל מה העבודה הזאת לכם, כי כבר יצאתי מעבדות לחירות כי מי אדון לי, אבל אתם כאמור אמנם יצאתם מעבדות קשה אבל נכבדתם בכבלא דעבדא ועול ושעבוד עוד יותר קשה אשר צרות האחרונות משכחים אצלכם את הראשונות כך הוא שואל, אבל התירוץ אליו כבר אמור אתה הרשע נגאלת? אנו שומרי תורה ומצוות אנו הנני חורין האמיתיים אנו מלאים תענוגות אבל אתה? מילא כשאתה עוד בצעירותך אתה עוד חושב שהנך בן חורין, אבל כאשר יגיעו אצלך ימי הזקנה וכבר לא יהיה לך כח לעבירות מה יישאר לך לימי זקנתך, אתה היצור הכי אומלל בחיים, אתה לא נגאלת, אתה הלכת מן הפח אל הפחת, וזה מה שמשיבים לו, 'אלו היה שם', הכוונה אם באמת היית שם במצרים, 'לא היה נגאל', באמת לא נגאלת כי נכנסת בגלות עוד יותר קשה כנ"ל, ובפרט כאשר יגיעו אצלו ימי הזקנה וכבר לא יהיה לו כח לעבירות, מה יישאר לו לימי זקנתו קופה של שמונה שרצים בנים משחיתים ומושחתים ר"ל בכל מיני השחתה ה' ישמרנו.

הרשע הוא כפרי הנאה מבחוץ אבל מקהה את שני הנוגס בו מבפנים

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם. הנה אמרו חז"ל (מכילתא פרי' בא י"ח)

תורת איש

שכנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול, ולמרבית הפלא דהפסוק הזה של **'והגדת לבנך'** הוא התשובה להבן הרשע השואל ודוקא שם מרומז הדין שמצות סיפור יציאת מצרים צריך שיהא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך וטעמא בעי, והנה מקודם צריכים אנו להבין את הבן הרשע השואל, ולכאורה לפי שיטתו שאלתו היתה שאלה לפי הענין, כי כה יאמר הרשע אמת את זה אני מבין שצריכים לחגוג חג הפסח מועד צאתנו ממצרים, אבל הוא אומר שרק הוא צריך לחגוג ולא אתם, כי אני קבלתי תחת העבדות חירות ותחת השעבוד גאולה, אבל אתם מה לכם כי תחוגו הלוא יצאתם מן הפח ונכנסתם את הפחת, כי קבלתם על עצמכם שעבוד כפול ומכופל, הכנסתם ראשכם בעבודה המפרכת גוף ונפש, הכנסתם צוארכם בעול התורה והמצוות אשר אתם נאנחים ונאנקים תחתיה מיום היותכם על האדמה עד זיבולא בתרייתא, אם כן איזה חירות היא זו ואיזה גאולה היא זו, אז מה לכם כי תחוגו, לי נאה לחגוג ולא לכם, זו שאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם, והנה לכאורה לרשע הזה היות שכאמור לפי דעתו ושיטתו הוא שואל כענין היה מגיע לו שנשיב לו תשובה כהלכה, ופתאום מה משיבים לו **'ואף אתה הקהה את שיניו'** מה ההגיון בתשובה זו.

אבל הבה נתבונן קצת בעולמו של הרשע הזה, ומקודם וראש וראשון צריכים אנו לשים לב להנחה קיימת, כי אם בעל ההגדה קורא את ארבעתם בנים סימן שארבעתם הם בנים למקום, ואפילו הרשע הזה שאנו מצווים להקהות את שיניו נקרא בן סימן שארבעתם הם בנים למקום, וכמאמר חז"ל (קידושין לו.) **בין כך ובין כך קרויים בנים**, והנה אמור יאמר העובד את ה' אם גם הרשע נקרא כביכול 'בנים' בנו של הקב"ה, אם כן מה יתרון האור מן החושך וכי ח"ו מקרה אחד לרשע ולצדיק ולעובד ה' ולאשר לא עבדו.

ויש לבאר שכונתו לשאול הלוא תראו שאתם לא יצאתם לחירות כי הלוא על כל צעד ושעל שלכם וכל עצם עבודתכם את ה' היא מקשה אחת של עבדות תמידית, עבדות היא זאת ולא חירות, על כן הוא שואל מה העבודה הזאת לכם, אבל נראה ונתבונן ונחשוב מחשבות אמת עם מי האמת האם עם השואל הרשע הזה או האמת אתנו, הנה חז"ל (אבות ו ב) דרשו על הפסוק חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, כי האמת היא שאנחנו בני אברהם יצחק ויעקב קבלנו גופים קדושים מזוקקים שבעתים נוסף על נשמתנו הק' שהיא חלק אלוקי ממעל, והנה גוף קדוש כזה יחד עם נשמה קדושה כזו אין לה נחת רוח אמתי אלא מדברים מקודשים ולא מדברים מזוהמים ומגושמים כלל ועיקר, רק השכבה החיצונה של החומר הגס והיצר הסוכן בנו הנה במשך הזמן הלבישו אותנו עם שכבה של גסות והתגשמות, והנה השכבה הזאת היא אשר בעוכרינו שאין אנו מרגישים עריבות נעימות ומתיקות עבודתנו את ה', ועל כן כל עבודתנו צריכה להיות להתנער מעפרורית החומר המגושם והמזוהם הזה, ואם אמנם כל ההתחלות קשות ולפעמים קשות מאד, אבל אחר כך כשיתרגל קצת בעבודת ה' אז כבר כל חפציו לא ישוו בה, ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה

תורת איש

שאוהב עובד ד' את הקב"ה ותורה ומצוותיה הקדושות בוז יבוז לו, משא"כ הבן המסכן הרשע הזה הוא אומלל שבאומללים, וכי הוא הרגיש כבר פעם בחייו נעימות ומתיקות עבודת ה', והאמת הברור הוא שאפילו נעימות ומתיקות העבירה ג"כ אינו מרגיש, תנסו קצת פעם לדבר עם איש כזה ולירד לעומקי ולנבכי נשמתו ותמצאו שם ריקנות נוראה תמצאו שם הכל רק לא שמחת חיים ומנוחת הנפש, תמצאו שם בור מלא צרות רק לא אושר ושלוות נפש.

על כן על השאלה של הרשע מה העבודה הזאת לכם שאין זה גאולה וחירות, אנו משיבים לו אתה האומלל והרחמנות וכי הרגשת מימך פעם אחת מהו טעם חיים האמתיים, אתם יודעים מהו טעם החיים שלו, שמעתי שיש פרסומת על משקה מפורסם שהוא 'טעם החיים' זהו הפרצוף האמיתי של הטעם החיים שלו, הלוא כל התענוגות שלו הם מלאות עם טעם מר בבחינת מה שאמרו חז"ל (עי' נדרים ט:): רשעים מלאים חרטות, משל למה הדבר דומה למי שרואה תפוח או אגס יפה וגדול אבל בלתי בשל, כלפי חוץ הוא יפה אף נעים, אבל תנסה פעם אחת לנשוך בו ויהי בפיך מר וחמוץ, ותרגיש קהות שיניים, וזה הכונה 'אף אתה הקהה את שיניו' **תסביר לו שכל החירות החזותית שלו היא רק כפרי זה שהוא נאה מבחוץ אבל מקהה את השיניים מבפנים לכל אלו שנוגסים בו, ואמור לו אומלל שכמותך, בעבור זה עשה ה' לי, לי ולא לו, כי חייך אינם חיים וגאולתך אינה גאולה ואשרך אינו אושר, אם אתה רוצה לדעת מי הוא האיש המאושר באמת כבר אמר דוד המלך ע"ה (תהילים א א) 'אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב ליצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה', הוא הוא האיש המאושר באמת אבל לא אתה עם קהות השיניים שלך, ועל כן אמרה תוה"ק (שמות יב מג) 'זאת חוקת הפסח כל בן הנכר לא יאכל בו', ודרשו חז"ל (מכילתא שם) מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, כי מה לו עם גאולת הפסח, אם היה שם לא היה נגאל, כי שם היה משועבד למצרים והיום הוא משועבד ליצריו האפלים ומכור להם עד תום.**

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם. כתיב בתוה"ק (שמות יב כו) **'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם'** וחז"ל (מכילתא בא יג ח) אמרו אשר זו שאלת הבן הרשע, הנה כאן הרשע הזה נקרא ג"כ בן וכמאמר חז"ל (מכילתא סוף פרי' בא) **כנגד ארבעה בנים דברה תורה**, הרי שהרשע ג"כ נקרא בן אפילו שהוא שואל מה העבודה הזאת לכם ולא לו והוציא את עצמו מן הכלל בכל זאת נקרא בן והוא ג"כ נכלל במה שכתוב בתוה"ק (דברים יד א) **'בנים אתם לה' אלוהיכם'**, אמנם הוא נעביך רשע אבל בכל זאת בן רשע.

עכשיו נתבונן קצת בשאלת הבן הרשע הנאמרת בהגדה וכך אנו אומרים: **'רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי**

תורת איש

בצאתי ממצרים לי ולא לו אלו היה שם לא היה נגאל', וצריכים להבין וכי שאלת 'תם' הוא שואל מה העבודה הזאת, וכי הוא לא יודע כמה נסים ונפלאות עשה ה' עמנו בהוציאנו ממצרים בשדוד מערכות ובשינוי הטבע באופן מהביל ונורא, וגם התשובה שנותנים לו 'אלו היה שם לא היה נגאל', וכי איזה תשובה היא זאת הלוא הוא יאמר לנו להיפך אתה הצדיק לא היית נגאל, רק אני הרשע, וכי איזה תשובה נוצחת יש כאן.

אמנם שאלתו של הבן הרשע היא לפי שיטתו כענין מאוד, הוא אומר לנו, טוב אני מאמין שהיו נסים גלויים ביציאת אבותינו ממצרים אבל לשמחה מה זו עושה, יצאתם אמנם מעול גלות מצרים אבל יצאתם מן הפח אל הפחת כי קבלתם על עצמכם במקום גלות זה של ישיבנו על סיר הבשר עול גלות כפולה ומכפולת, קבלתם עול תורה עם תרי"ג מצות רמ"ח עשין ושס"ה לא תעשין, הלוא עליכם עול נורא, הלוא אתם כבולים בכל כ"ד שעות של היום בלי יכולת להרים ראש, כשרות, טהרת משפחה, ג' תפלות בכל יום, ועל כולם עול לימוד תורה, 'והגית בו יומם ולילה' איפה החירות שלכם, להיפך במקום גלות קטנה של מצרים אשר בכל זאת ישיבנו על סיר הבשר ודגים וכל מטעמים, ועתה אתם כבולים על כל צעד ושעל, אני הרשע אני אברך ולי נאה לברך על יציאת מצרים, כי אני אני הוא הבן חורין בלי כל עול כי פרקתי כל עול מעלי, הנה יש לי מדינה עם קבוצים ועם חזירים ועם שפנים אני יכול לעשות כל מה שלבי חפץ ע"ז וג"ע וש"ד, אני אני הוא הבן חורין האמיתי על כן לכאורה לפי שיטתו הוא לכאורה שואל כענין מה העבודה זאת לכם ולא לו והבן.

והנה לכאורה שאלתו היא השאלה הנצחית שאמרו חז"ל על דברי רבן של ישראל משה על הפסוק (שמות לג יג) **'הודיעני נא את דרכיך'** ודרשו חז"ל (ברכות ז.) ששאל מדוע רשע וטוב לו צדיק ורע לו, וזה גם כוונת נעים זמירות ישראל (תהלים קמד ג) **'ה' מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו'**, והכוונה י"ל כי ידוע אשר 'אדם' יורה על חשיבות ורום המעלה, ו'אנוש' הוא הפחות ונחות דרגא, וזה שאלת דוד המלך ע"ה אל הבוב"ה, **'ה' מה אדם ותדעהו'** מלשון 'יודע בהם את אנשי סוכות' הכתוב (שופטים ח טז) גבי גדעון, והכוונה למה הצדיקים שבורים ומוכים, 'בן אנוש' ר"ל הפחותים שהם בחינת אנוש, 'ותחשבהו', שהם חשובים בעולם, והצדיקים הם מוכים ושבורים, על כן מבקש דהמע"ה 'ברוך ברק ותפיצם שלח חציך ותהמם'.

ועכשיו ממשיך בעל ההגדה ומלמדינו מה התירוץ על קושינו של בן הרשע הזה, התירוץ הוא **'ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו אלו היה שם לא היה נגאל'**, והכוונה היא כך, אמנם בהתחלה זה קשה ואולי אפילו קשה מאד להתמסר ללימוד תורה ולעבודת ה' כי לכאורה על כל צעד ושעל אנחנו מוגבלים ואין אנחנו יכולים ורשאים להפקיר את עצמינו בלי גבול לכל מאווינו הבשריים, אבל התבוננו נא כמה עומק יש במאמר חז"ל (אבות ו ב) שדרשו על הפסוק **'חרות על הלוחות'** אל תיקרי חרות אלא חירות, שאין לך בן

תורת איש

חורין אלא מי שעוסק בתורה, ואסביר קצת את דברי, אתם אולי חושבים שהמפוקרים האלו טוב להם, אין לכם טעות פאטלית יותר מזו, תנסו פעם לדבר עמם ותראו איך חיי המשפחה נראים אצלם איך הם הרוסים בן מורד באביו בת קמה על אמה, ואל תחשבו שזה רק אצל הפחותים שביניהם, גם האינטליגנציה שלהם לא נראה אחרת, את זה אני יכול להגיד בפניכם בתורת עדות, אני היתי אתם יחד במונקא טאבור ובקונסנטרציאונס לאגער ושם כל השכבה הגלאזור של האינטליגנציה שלהם תיכף התקלף מהם ונשאר בכל מערומיהם, ואני הרבה דברתי והתווכחתי עמם והראיתי להם מי הם באמת במערומיהם, כי איפה שאין תורה אין בן אדם רק חיה בדמות אדם, תאמינו לי שהאומללים הללו לא החזיקו מעמד ר"ל כי בלא תורה ובלא מצוות אין חיים, וזה אנו משיבין לבן הרשע השואל קושיות, 'ואף אתה הקהה את שיניו', קיהוי שינים יש לו כמו מי שאוכל פרי בוסר מתכווץ לו הפה והשינים, 'ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו אלו היה שם לא היה נגאלי', כי לא היו מחזיקים מעמד בלא אמונה באלוקי עולם ית"ש, כי אנחנו מאמינים ש'אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה' (חולין ז:), וכמאמר ר"ע (יבמות קכא). 'על כל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי', אבל אלו שהם בלא תורה ובלא אמונה לא היו נגאלין כי לא היו מחזיקין מעמד, הרי לך הכוונה כפשוטו במאמר חז"ל חרות על הלוחות אל תיקרי חרות אלא חירות, כי אין לך בן חורין כמי שעוסק בתורה, כי האחרים משועבדים תחת רגשותיהם הבהמיים וד"ל ואין להם מושג מה זה חירות.

לא כן הדבר אצלנו ישראל קדושים המאמינים באמונת אלוקי עולם ית"ש, את הרגש והעונג הרוחני של שולחן השבת עם אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך ובניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך, את העונג הזה הם עוד לא הרגישו, וכי יש תחליף לעונג ונועם שבת כמאמר הזמר הקדוש 'השבת נועם הנשמות והשביעי עונג הרוחות ועדן הנפשות', וכי יש לזה תחליף, וכי יש תחליף לדביקות של תפילה וכי יש תחליף לתפילת נשמת, וכי יש תחליף לאקדמות של שבועות חג מתן תורה"ק, וכי יש תחליף לליל הסדר הק' וסיפור ניסי יציאת מצרים, וכי יש תחליף לזכיה של מצות אכילת מצה הק', וכי יש תחליף להלל הגדול של ליל הסדר, אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו, ועל כולם איה שוקל ואיה סופר שיוכל להבין את העונג של הלומד תורה"ק בעיון ובהבנה עמוקה, וכמאמר הרמב"ם ז"ל אין שמחה כשמחת התרת הספירות בינו זאת, על כן בבא ליל הסדר הק' עלינו לתת שבח והודיה לה' על שזכינו להיות יהודים וזכינו להיות עם ה' הקדוש אשר בתורת ה' חפצינו ואשר אנו זוכים לעבוד את ה' ולקיים מצותיו ולהיות מאלה אשר רוצים לעשות נחת רוח לבוראינו ורוצים לעשות גם את רצון אבינו שבשמים יותר מאשר ציונו.

יש שגם היום שואלים מה העבודה הזאת לכם ועלינו להאחז נגד הזרם

מה העבודה הזאת לכם. הנה כתיב בתורה"ק (שמות יב כו) 'והיה כי יאמרו אליכם

תורת איש

בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בניי במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו, ופרש"י ז"ל על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם, והקשו המפרשים דהלוא זה שאלת בן הרשע היא 'מה העבודה הזאת לכם' א"כ איזו בשורה זו ולשמחה מה זו עושה, הלוא הנביא (ישעיהו נד א) צווח, 'רני עקרה לא ילדה', ודרשו חז"ל (ברכות י.) שלא ילדה בנים לגיהנום, א"כ הלוא נהפוך הוא כי השמחה היא אם לא ילדה, ואיזה לשון והיה שדרשו חז"ל (ב"ר מב ג) שהוא לשון שמחה שייך כאן אצל שאלת בן הרשע, וגם יל"ד ויקוד העם וישתחוו, למה הפסיק בין ויקוד וישתחוו עם תיבת העם, הול"ל ויקוד וישתחוו העם, ובמכילתא איתא 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם', בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה שסוף התורה עתידה להשתכח, ויש אומרים בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה שהן עתידין לראות בנים ובני בנים להם שנא' ויקוד העם וישתחוו וגו', ודברי המכילתא צריכים ביאור.

וי"ל בסד"ש הלוא מלפנים כזאת בישראל העמיד ה' לישראל דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ורועיו, אשר באו לרעות ביעקב עמו ולנהלם על מי מנוחות, וזאת היתה הערובה כי נצח ישראל לא ישקר ולא יכזב באמונתו, אין זאת אומרת שעברו כל הדורות בלא זעזועים, הלוא דברי ימי ישראל ידועים הם גם מתנועות שונות ומשונות אשר מלתעות כפירים היו להם, והרבה פעמים הכניסו צפרניהם הארסיות בבשר החי של עם ישראל וטרפו ר"ל נתחים וחתיכות שלמות מכנסת ישראל, אבל חיוניות עם ישראל תמיד התאוששה וסוף סוף נתרפאה המכה והגליד הפצע, אם כי באמת גרמה כאבים לכנ"י כמחט בבשר החי, עד שבא רוח בלהות ממערב באמרה כי נגה עלינו אור ההשכלה, תחת אשר עד הנה גששו אבותינו בחושך, 'האח חמותי ראיתי אור', ורוח ההשכלה הארורה הזאת הרס ולא חמל ותאכל כל חלקה טובה, לולא ה' היה לנו כי הותיר לנו שריד כמעט כסודם היינו כעמורה דמינו, אבל קם לנו גואל כמלאך מושיע ממרום, ויחגור כלי מלחמה ויעמוד בשער בת רבים וירעם בשמים קולו לאמר 'החדש אסור מן התורה בכל מקום', ומי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, ה"ה **רבן של ישראל מרן החתם סופר זי"ע**, ומישיבתו הקדושה מבית יוצר זה משם רועה אבן ישראל, משם יצאה הוראה משם יצאו מנהיגי ישראל אשר בנו הנשמות ונטעו הנהרסות, ויוצא פרח ויציץ ציץ ויגמול שקדים, חכמי ישראל השוקדים על תקנות ישראל, בקיצור בכל דור ודור העמיד גם אלה שהשיבו את תשובת בעל ההגדה 'אף אתה הקהה את שיניו', ובזה הצילו את בניי מכליון רוחני וחומרי ר"ל.

אמנם הוא השטן הוא היצה"ר ראה כי לא בזאת תפארתו ובכך לא יעלה בידו להפיק זממו השטני, הזמין לנו בדורנו היתום יתמי דיתמי זה, נסיונות נוראות כאלה אשר לא שערם אבותינו מיום היות ישראל לגוי, כהיום לא הבן הרשע שואל 'מה העבודה הזאת לכם', היום בן החכם שואל שאלה נוראה זו, היום יהודים שומרי תורה ומצוות חרדים לדבר ה' פתאום נעשו חכמים בעיניהם

מִן הַכֹּלֵל. כָּפַר בְּעֶקֶר. וְאַף אֶתְּה הִקְהָה אֶת
שְׁנָיו. וְאָמַר לוֹ. בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי. בְּצֵאתִי

תורת איש

ושואלים 'מה העבודה הזאת לכם', אי אפשר כבר ללכת בדרכי האבות ואבות
אבותינו, אי אפשר כבר לחנך בנינו בדרך שחינכנו אבותינו, א"א כבר ללמוד
בישיבות בדרך שלמדנו רבותינו, והצרה הכי גדולה היא כי אלה שהיו צריכים
להשיב את תשובה בעל ההגדה לדאבונינו הרבה מהם גם כן בתוך השואלים שאלה
זאת 'מה העבודה הזאת לכם', ורבותינו התנאים והאמוראים הקדושים ברוח
קדשם ראו דור יתום זה דור עיקבתא דמשיחא רצו לחזקנו שלא נפול ח"ו בפח
יוקשו לנו, וזה כונת המכילתא הנ"ל 'והיה כי יאמרו אליכם מה העבודה הזאת
לכם', בשורה רעה נתבשרו ישראל באותה שעה שסוף התורה עתידה להשתכת,
ויש אומרים בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה ע"כ, שיבוא דור, ודור
כמעט שלם על הוריו ועל רבותיו ועל בניו שיגידו בשמחה, 'אין והיה אלא לשון
שמחה', שבשורה טובה נתבשרו באותה השעה, ולא ישארו רק מתי מספר שיאמרו
שהיא בשורה רעה, על בנים כאלו האומרים על דרכי האבות 'מה העבודה הזאת
לכם', ואנו צריכים התחזקות לשוט נגד הזרם וחובה עלינו להאחז בדברי רבן של
ישראל מרן החתם סופר זי"ע כי החדש אסור מן התורה בכל מקום ובכל זמן ובכל
הנסיבות, וכמו שכתב ברוח קדשו הלוא יש לנו אב זקן אשר לא נשתנה ולא ישונה
וכל המשנה ידו על התחתונה.

מעשה איש

הרשע היה לו להזהר בדיבורו

רשע מה הוא אומר לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר.
וידועה התמיה מה שונה שאלת הרשע שאומר 'לכם' משאלת החכם שאמר 'אתכם'.
מסופר כי משכיל אחד בא להציע עצמו ללמד את הת"ח שבעיר חכמת הדקדוק ענה
לו גדול בישראל, הרי לכאור' מה ההבדל בין שאלת הרשע לחכם בהגדש"פ שהרי
גם החכם אומר. מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אתכם. והוציא
עצמו מן הכלל ולמה רק לרשע שאומר מה העבודה הזאת לכם. אנו עונים לו - לכם
ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר. והתשובה כי הרשע למד
דקדוק ויש לו ליזהר בדיבורו וא"כ באמרו 'לכם' בכונה הוציא עצמו מהכלל.
משא"כ החכם שאמר 'אתכם' זה נובע פשוט מחוסר ידיעה בדקדוק הלשון ולכן
אמר כן. מזה אנו למדים אמר הרב למשכיל הרי לך שרשע ודקדוק ילכו יחדיו.

מִמִּצְרַיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אֱלֹהֵי הָיְהָ שֵׁם. לֹא הָיָה
נִגְאָל:

תָּם מַה הוּא אוֹמֵר. מַה זֹּאת. וְאִמְרָת אֱלֹהֵינוּ.
בְּחֻזֶּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

וְשִׂיאֵינוּ יוֹדַע לְשִׂאוֹל. אֵת פֶּתַח לוֹ. שְׁנֵאֲמַר.
וְהִגִּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. בַּעֲבוּר זֶה
עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם:

תורת איש

עבודת יו"ט פסח - חיזוק האמונה

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. פסח הוא יו"ט של חזוק האמונה, אמונה ביצי"מ ואמונה בהשגחה פרטית שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה, וכל העבודות הקדושות של הלילה הקדוש הזה הוא כדי לחזק האמונה בנו ובבנינו ובכל הנלווים אלינו, שכמו שהושיענו ה' במצרים והוציאנו מעבדות לחרות ומשיעבוד לגאולה ומאבל ליו"ט, כן יושיענו ה' אלוקינו גם הלאה וירחם עלינו וישלח לנו משיח צדקנו הולך תמים לגאולתינו ולפדות נפשינו, ואמונה זו צריכים אנו להשריש גם בבנינו עד שזה יהי מוחשי לגמרי עד שגם הבן יאמר אני יצאתי ממצרים, וזה הכונה בכתוב (שמות יג ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', 'והגדת לבנך ביום ההוא', שבאופן כזה תגיד לבנך ביום הפסח, 'לאמר', עד שיאמר הבן בעצמו 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי מצרים', שירגיש במוחש ממש שהוא בעצמו יצא ממצרים, וזה הכונה בדברי המשנה (פסחים קטז:): 'עד היכן אומרים הלל בש"א עד אם הבנים שמחה', הכונה שצריכים לומר את ההלל במין התרגשות וקדושה כזו עד שהאם והבנים יהיו שמחים כאילו הם אומרים עתה הלל ביציאת עצמם ממצרים, 'וב"ה אומרים עד חלמיש למינו מים' שאפי' אם אבן הוא נמוח כן צריכים לתת שבח והודיה להשי"ת עד שאפילו האבנים יאמרו הלל לה'.

יכול מראש חדש. תלמוד לומר ביום
 ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום.
 תלמוד לומר. בעבור זה. בעבור זה לא
 אמרתי. אלא בשעה שיש מצה ומרור
 מנחים לפניך:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו.
 ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר.
 ויאמר יהושע אל כל העם. כה אמר יי אלהי
 ישראל. בעבר הנהר ישבו אבותיכם
 מעולם. תרח אבי אברהם ואבי נחור.
 ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם

תורת איש

אמנם מטבע הדברים בליל פסח ההתרגשות היא גדולה ואז בטח מאמינים בכל
 האמור לעיל אבל התוה"ק מזהירה אותנו שתשריש בדך ובבניך את האמונה כל
 כך חזקה שאמונה זו תלוה אותך במשך כל ימי השנה שאמונה זו תחזיק אצלך
 מעמד בכל המומענטים הקשים המתרגשים ובאים מפסח זה עד פסח הבא, וזה
 הכונה בכתוב (שמות יג) 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה', 'ושמרת
 את החוקה הזאת למועדה', הכונה שתאגור בדך מטען כזה מן החוקה הזאת
 מאמונה הפשוטה הזו בליל פסח עד שיחזיק מעמד 'מימים ימימה' מפסח זה עד
 פסח של השנה האחרת הבעל"ט, צריכים להדליק ולהלהיב את הלב של האיש
 הישראלי עד שתהיה שלהבת האמונה עולה מאליה כל השנה

אֶת אַבְרָהָם מֵעֶבֶר הִנָּהָר. וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל
אֶרֶץ כְּנָעַן. וְאַרְבֶּה אֶת זֶרְעוֹ. וְאַתָּן לוֹ אֶת
יִצְחָק: וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו.
וְאַתָּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר. לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ.
וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ הוּא.
שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲשַׁב אֶת הַקֵּץ

תורת איש

הקב"ה ברוב חסדו נתן רכוש בשיעור של ד' מאות שנה

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא וכו', כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. כאשר הבוב"ה רצה להוציא את בניי ממצרים אמר למרע"ה, 'דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב' (שמות יא ב), וברש"י ז"ל אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, וצ"ב וכי הקב"ה הנאמן בכל דבריו לא יקיים דברו ח"ו רק בשביל שלא יאמר אותו צדיק אברהם, וגם הלשון 'בהם' קשה, וחוצ' מזה צ"ב הלוא קבלו ביזת הים, ובישיבה הק' לפני התלמידים כבר אמרתי פעם די"ל כך, דהקב"ה אמר לאאע"ה 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' (בראשית טו יג), והנה לכאורה הלוא לא היו במצרים אלא רד"ו שנה וחסר ק"ץ, ואחד מן התירוצים הרבים דרבוני העם השלים, והכונה דאילו היו ד' מאות שנה אז לא היו צריכים להשתעבד למצרים רק קצת יותר מל' רבוא אנשים, כי ל' רבוא היו עובדין עבודה בד' מאות שנה מה שס' רבוא עשו ברד"ו שנה, והנה אילו היו ישראל ד' מאות שנה והיו רק ל' רבוא אז היה מגיע ביזת הים כמעט כפל לכל אחד ואחד, ועכשיו שהיו רק רד"ו שנה והיו ס' רבוא א"כ הגיע מביזת הים רק קצת יותר מחצי, וזה הכונה 'שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם', כי ברבוני עם עשו כל המלאכה, אבל 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם', כי נתן רכוש של ל' רבוא לס'

לַעֲשׂוֹת. כִּמָּה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ
בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאמֶר
לְאַבְרָם יָדַע תֵּדַע. כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ
לֹא לָהֶם. וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת

תורת איש

רבוא, ועל כן צוה הקב"ה על ביזת מצרים חוץ מביזת הים, וזהו מה שאנו אומרים בהגדה 'ברוך שומר הבטחתו לישראל וכו' כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים', דהיינו שהקב"ה קיים לנו הבטחת הרכוש גדול לא כמו שמגיע לס' רבוא ברד"ו שנה, אלא נתן לרד"ו כמו שהי' נותן אילו היו ל' רבוא ד' מאות שנה וזה חסדו ית"ש.

כשהחלו המצרים לענותם הרגישו אהבה וגעגועים לה'

ועבדום וענו אותם. האמת היא כי מיום היות ישראל לגוי, יסוד היסודות ועיקר הכל, כי אין אומתנו אומה אלא בתורותיה, כמאמר המפורסם של 'רבינו סעדיה גאון', וזהו יחודינו ותפקידנו ליחיד ולצבור, וכבר אמרו חז"ל (רש"י עה"ת בראשית א, א) בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית. וכמאחז"ל במס' שבת (פח.) תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה מוטב, ואם לא, אחזיר את העולם לתוהו ובוהו. כי אומות סתם יש לו להקב"ה בעולמו די והותר, וכבר העידה התורה"ק באע"ה (בראשית יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, וכאשר גזרה חכמתו יתב"ש גלות ישראל במצרים, כמו שנא' **'ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה'**, לא היתה זו גזירת גלות הגוף סתם, אלא בעת ובעונה אחת גם כור הברזל, **כדי להכינם מבחינה נפשית לקבל תוה"ק**, כמאה"כ (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה.

ולכאוי' צ"ב, מאי נפק"מ על איזה הר יעבדון את האלוקים, אמנם הכוונה העליונה היתה, כי ע"י **שיעבוד וגלות וענוי הגוף, יתבררו ויתלבנו ויזדככו, וישעבדו חומרים ויצרם הרע, כדי שיוכלו לקבל תוה"ק בכל לבבם בשני יצריהם**, והנה הר מסמל את היציה"ר כמאחז"ל (סוכה נב.) צדיקים נדמה להם כהר. וזה הכוונה 'בהוציאך את העם ממצרים' וידוע כי עם הוא כינוי לפחותי הערך, 'תעבדון את האלקים על ההר הזה', בבחינת ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך בב' יצריך (ברכות נד.), ר"ל גם עם יצרך הרע לשעבדו לעבודת ה', כי בלא אמונה בה', ובלא אהבת ה', אין קבלת עול מלכות שמים, וקבלת עול תוה"ק.

משל למה הדבר דומה, לאב בעל נכסים רבים, רציני ודיקן מאד בכל תהלוכותיו,

תורת איש

והיה לו בן יחיד אשר לא חשך ממנו כל טוב, אבל ברצותו לחנך את בנו יחידו לרצינות, שיוכל לעמוד על רגלי עצמו במלחמת החיים, ע"כ לא רצה לפנקו, אלא אדרבה הפקיד עליו תפקידים שונים, והקפיד מאד על מילוי התפקידים השונים האלו, והבן בהיותו ילד צעיר ורך, לא הבין את כונת אביו, והיה מלא טענות כרימון נגד אביו, עבור אכזריותו כביכול, והאב ראה והרגיש שבנו ממורמר, יעץ לבנו לעזוב את בית אביו, וילך אל אשר ישאווהו רגליו, כדי שילמוד תהלוכות חיים.

והנה ע"י שהיה ביד הבן סכום הכסף, שהביא אתו מבית אביו, לא הרגיש שום צער ואי נעימות, אדרבה נעמה לו מאד הסביבה חדשה, והאנשים חדשים, ובפרט כי אותם האנשים הרגישו כי בידו כסף, והחניפו לו ויהיו לו לצוותא, כל משך הנאתם ממנו, וכאשר רק הרגישו כי תם הכסף שבידו, פתאום נפסקה האהבה והידידות, וכבר לא מצא לו חברים וידידים, וכמאחז"ל (שבת לב.), 'אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמי'. ויהי לימים התחיל הרעב להציק לו, והדוחק והעוני הלא הוא אכזרי מאוד, ויהי כי ירעב מאוד ללחם השכיר עצמו בעד ככר לחם אצל אדון אחד, והאדון ועבדיו היו לו לאכזרים, ויעבידוהו עבודת עבד, 'ביום אכלוהו חורב וקרח בלילה', ולא נתנו מנוח לכף רגלו, או אז התחיל לחשוב מחשבות, מה זאת עשיתי כי עזבתי בית אבי, וחדר הורתי, מקום שהיה לי מכל טוב בית אבי, ולא חסר לי מאומה, וכי מה רצה אבי ממני רק ללמדני דרך החיים, ובאמת הוא לא התאכזר לי כלל, ומידי פעם נתעוררו בו געגועי אהבה, לבית אביו ולחדר הורתו, ואז התחיל לשלוח אגרות ומברקים אל אביו.

ויהי כי הבין אביו, מתוך המברקים והאגרות, כי הכניע לבו וערפו הקשה, תיכף שלח אביו אחריו להביאו הביתה, אבל מרוב אהבת האב על בנו יחידו, לא חכה אביו עד שיבוא בנו יחידו הביתה, אלא הלך לקראתו עד אמצע הדרך, ושם בפגשו את בנו פגישה נרגשת, נתן לו מתנות יקרות מאד, וחלק מנכסיו כבר אז הכתיב על שמו, כדי שכאשר יגיע לביתו, כבר יגיע, כאיש עשיר ובעל נכסים עצומים, מובן כי הבן הזה הגיע כבר הביתה, עם אהבה עזה אל אביו.

הנמשל מובן, כי הבורא ב"ה, רצה לתת לנו התוה"ק, ולעשותינו חטיבה אחת בעולם, כמאה"כ (דברים כו, יח) וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וגו', ולהכניסנו לא"י, אבל כל זמן שלא יכנע לבבינו הערל, א"א בשום אופן, ע"כ **הורידנו למצרים, ועבדום ועינו אותם שם**, אחרי שמת יעקב אבינו, ויוסף הצדיק וכל השבטים, כי אז הרגישו המצרים, כי כבר אין בידינו מהמטען שהבאנו איתנו מבית אבינו, ואז **התחיל לבבם של ישראל להכנע, והבינו והרגישו אהבה וגעגועים להבורא ב"ה, והתחילו לזעוק אל אביהם שבשמים**, כמאה"כ (שמות ב, כג) 'ויאנחו בני"י מן העבודה ותעל שועתם אל האלקים'. ויהי כי הבין אבינו שבשמים, כי נכנע ערפינו הקשה, לא השהה אותנו אף רגע, וגאלנו בידו החזקה ובזרועו הנטויה, ועוד במדבר בא לקראתינו, כביכול אבינו שבשמים, ובפגישה נרגשת נתן לנו אוצרותיו, את תורתו הקדושה, ואז ורק אז הכניסנו לא"י, כדי שנכנס לא"י

שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי.
וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ. בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל:

מכסה את המצות ומגביה את הכוס ואומר:

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא
אֶחָד בְּלֶבֶד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ.

תורת איש

כעשירים ועם נכס עצום, היא תורתנו הקדושה, אשר יקרה מפז ומפנינים.

הקדימו לצאת כי קושי השעבוד השלים

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. איתא בסי 'קול אליהו' בשם הגר"א זצ"ל, כי הנגינות על 'וימררו את חייהם' הם קדמא ואזלא, ולרמז בא כי הנה בניי היו צריכים להיות משועבדים במצרים ד' מאות שנה, כמו שאמר הקב"ה לאאע"ה בברית בין הבתרים 'ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה', והם היו רק רד"ו שנים, ותירצו המפרשים כי קושי השיעבוד היה משלים, וזהו הרמז כאן שבעבור שוימררו את חייהם, דהיינו קושי השיעבוד, ע"כ קדמא ואזלא, הקדימו ויצאו בניי לפני הזמן הקצוב להם, ויש להוסיף על דבריו ז"ל, כי 'קדמא ואזלא' הוא בגי' ק"צ, להורות כי זהו סך מספר השנים אשר הקדימו בניי לצאת ממצרים, כי היו רק רד"ו שנה מתוך ארבע מאות, והוא סך ק"צ שנים.

הבטחת 'ונקה לא אנקד' עמדה לנו שאינם יכולים לכלות אותנו

והיא שעמדה. איתא בשלה"ק, בשם הרב 'חסד לאברהם', כי הנה המידה הי"ג מן הי"ג מידות הרחמים, הוא 'ונקה לא ינקה', ולכאוי תמוה מה שייכות זה לייג מידות הרחמים.

וכבר עמדו עי"ז חז"ל, הובא ברש"י בפ"י עה"ת עה"פ (שמות לד, ז), 'נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה וגו'', וז"ל, ורבותינו דרשו (יומא פו.) מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים, והרב הנזכר פי', עפ"י ד הנביא ירמיהו (ל, יא), המוכיח את ישראל ואומר, 'אך אותך לא אעשה כלה ויסרתך למשפט ונקה לא אנקד', [ועי' ב'מצודת דוד' (שם מו, כח), שפי', 'ולא אנקה אותך מן העולם שישאר העולם נקי ממך, ר"ל לא אכריתך מן העולם'] והכוונה הוא כי הקב"ה אעפ"י שהוא מייסר את ישראל בכל מיני עונשים, מ"מ אינו מכלה אותם לגמרי, וזהו המידה הי"ג 'ונקה לא ינקה', כי ישראל אעפ"י שיהיו בדיוטא התחתונה, ואמנם

אֵלָא שְׁבַכְל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ
 לְכַלּוֹתֵנוּ. וְהַקְדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ
 מִיָּדָם:

מניח את הכוס וחוזר ומגלה את המצות

צֵא וּלְמַד, מַה בִּיקֵּשׁ לִבְנֵי הָאֶרֶץ לַעֲשׂוֹת
 לִיעֲקֹב אֲבֵינוּ. שְׁפָרְעָה לֹא גִזַּר אֵלָא עַל

תורת איש

הקב"ה מענישם ומייסרם, אולם באה ההבטחה 'ונקה לא ינקה', שאף בשעה של 'ונקה' מ"מ 'לא ינקה', כלומר לא יכלה אותם לגמרי, ואדרבה דוקא אז כאשר ישראל מעונים בעינוי הגדול ביותר, אז תצמח לנו הישועה, כי מובטחים אנו ע"י הקב"ה 'ונקה לא ינקה'.

ועפ"י יש לפרש כוונת בעל ההגדה 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם', והפי' הוא כך, 'והיא שעמדה לאבותינו', זה שהוא אומר אח"כ, 'שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור' תמיד עומדים 'עלינו לכלותינו', וזהו לנו ההצלה, היות 'ונקה לא אנקד', ע"כ זהו שעמדה לנו שאינם יכולים לכלות אותנו וכנ"ל.

פרעה התחכם שהשמיד רק הזכרים

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל. לכאורה צריכים להבין דמדברי הברייטא הללו משמע כאלו בא להקטין את מעשי פרעה, וכאן הרי אנו מספרים בנס ההצלה במצרים וממצרים וישועות שעשה ה' לנו ולא להקטין את רשעתו ומעשיו הרעים, וי"ל הכוונה דהנה אחרי מעשה העגל כשחטאו ישראל לפני הקב"ה באופן נורא כזה אמר הקב"ה למשה רבינו (שמות לב י) 'ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם', שח"ו ימחה את כלל ישראל מעלי אדמות, 'ואעשה אותך לגוי גדול', ומשה רבינו התפלל ואמר (שמות לב לב) 'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', ולכאורה צריכים להבין איזה בקשה היא זו שביקש מרע"ה שהקב"ה ימחה גם אותו אם ח"ו לא ישא לחטאתם וכי איזה תועלת תצמח מזה לישראל.

תורת איש

אמנם הדבר פשוט דהרי חז"ל (רש"י עה"ת בראשית א א) דרשו 'בראשית' בשביל ישראל שנקראו ראשית, וידוע גם דרשת חז"ל (שבת פח.) על הפסוק 'והי ערב ויהי בקר יום הששי', ה"א יתירה למה לי מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, והענין הוא כמו שאמרו חז"ל (ת"כ בחוקותי פרק ח', עיי"ש בפ"י הראב"ד), שכבר נשבע הקב"ה לאבותינו שלא יכלה את זרעם, וגם אמרו חז"ל (תענית ג.) כשם שא"א לעולם בלוא רוחות כך א"א לעולם בלוא ישראל, הנה אנחנו עם ישראל מאמינים בני מאמינים בכל קוץ וקוץ של דברי חז"ל, על כן מצוה עלינו לשנן לנו ולבנינו יסוד מוסד זה באמונת ישראל קדושים אשר בלא ישראל ובלא תורת ישראל אין עולם בכלל ואין קיום לכל הבריאה, ואנחנו ה"קווינט עסענץ" של כל הבריאה כולה, והנה בזמן אשר ההסתר פנים גדול כל כך ואנו חיים בתוך עולם של הסתר פנים כזה בזמן כזה שומה עלינו משנה חובה לשנן לעצמינו אמונה קדושה זו בדברי חז"ל, מובן כי דבר זה מחייב כי בודאי אין המדובר להיות רק ישראל בשם ישראל ח"ו בלי כל תוכן ובלי שמירת וקיום תוה"ק ומצוותיה על כל פרטיה ופרטי פרטיה, ועל כן אמר מרע"ה לפני הבוב"ה 'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', דהיינו שמרע"ה ביקש שימחה שמו למען כבוד שמו יתברך וממילא כביכול הבוב"ה יהיה מוכרח למחול לישראל ולהשאירם בחיים, כי כאמור כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל, זאת היתה הכוונה העמוקה של רועה נאמן מרע"ה.

והנה פרעה הרשע ידע זאת שא"א להשמיד את ישראל כליל, וידע את זה מיועצו לבן הרשע שלא עלתה בידו, ועל כן התחכם בעצה רעה וערמומית זו שהוא לא יגזור להשמיד את ישראל כליל רק הזכרים, והנקבות ישאיר בחיים וממילא יתחתנו עם מצריים וקיי"ל (קידושין ע.) נכרי שבא על בת ישראל הוולד כשר, וממילא זה וזה יתקיימו בידו שבאופן רוחני ר"ל ישמיד את ישראל אבל באופן פיזי והלכתי ישארו וזה היה כל כוונתו, אבל ה' הטוב ברוב רחמיו וחסדיו לא יעזבנו בידו והיתה לו המפלה כראוי לו, וזה הכוונה וההמשך בדברי בעל ההגדה: 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם', והכוונה שהיא גופא עמדה לנו דהיינו מה שכוונת הרשעים בכל דור ודור לכלותנו היא גופא עומדת לנו שהקב"ה יצילנו מידם, ומביא ראיה לזה צא ולמד מה ביקש לבן הרשע לעשות ליעקב אבינו וזאת לא עלתה בידו ועיי"ז פרעה לא גזר אלא על הזכרים, וממילא היה יותר סכנה מגזירתו הערמומית של פרעה הרשע שתתקיים, אבל בחסדי ה' סיכל עצתו ושקל למטרפסיה המגיע לו בצדק.

הַזְכָּרִים. וְלִבְּנֵי בִקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל. שְׁנֵאֲמַר.
 אֲרָמִי אֲבָד אָבִי. וַיֵּרֶד מִצְרִימָה. וַיִּגַּר שָׁם
 בְּמֵתֵי מֶעָט. וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרֹב:

תורת איש

לבן רצה לעקור ישראל משרשם

ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה. ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וגו'. יש לדקדק מדוע דוקא אחר הרעת המצרים היתה צעקה אל הקב"ה, וכאשר היה ארמי אבד אבי, אז לא היתה שום צעקה, ויתכן לפרש בס"ד, עפ"י דאיתא בשלה"ק, בשם הרב 'חסד לאברהם', כי הנה המידה הי"ג מן הי"ג מידות הרחמים, הוא 'ונקה לא ינקה', ולכאוי תמוה מה שייכות זה ל"ג מידות הרחמים.

וכבר עמדו ע"ז חז"ל, הובא ברש"י בפ"י עה"ת עה"פ (שמות לד, ז), 'נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה וגו'', וז"ל, ורבותינו דרשו (יומא פו.) מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים, והרב הנזכר פ"י, עפ"י ד הנביא ירמיהו (ל, יא), המוכיח את ישראל ואומר, 'אך אותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקד', [ועי' ב'מצודת דוד' (שם מו, כח), שפ"י, 'ולא אנקה אותך מן העולם שישאר העולם נקי ממך, ר"ל לא אכריתך מן העולם] והכוונה הוא כי הקב"ה אעפ"י שהוא מייסר את ישראל בכל מיני עונשים, מ"מ אינו מכלה אותם לגמרי, וזהו המידה הי"ג 'ונקה לא ינקה', כי ישראל אעפ"י שיהיו בדיוטא התחתונה, ואמנם הקב"ה מענישם ומייסרם, אולם באה ההבטחה 'ונקה לא ינקה', שאף בשעה של 'ונקה' מ"מ 'לא ינקה', כלומר לא יכלה אותם לגמרי, ואדרבה דוקא אז כאשר ישראל מעונים בעינוי הגדול ביותר, אז תצמח לנו הישועה, כי מובטחים אנו ע"י הקב"ה 'ונקה לא ינקה'.

והנה בעל ההגדה אומר, 'צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל', נמצינו למדים כי לבן רצה לעקור את כל כלל ישראל משרשו, ובזה מיושב שע"כ אז א"צ ליונצעק אל ה', בעת ש'ארמי אבד אבי', כי בזה אנו מובטחים 'ונקה לא אנקד' כנ"ל, ודוקא פרעה שהיה רק מייסר אותנו, כדכתיב 'וירעו אותנו המצרים', ופרעה לא גזר אלא על הזכרים, וא"כ לא רצה להכרית לגמרי את עם ישראל, ע"כ אז 'ונצעק אל ה' אלוקי אבותינו'. וזה כוונת הזמר 'משוך חסדך ליודעך אל קנא ונוקם', כי כאשר הקב"ה הוא אל קנא ונוקם, אז אנו בטוחים במשיכת חסד, כי 'ונקה לא אנקד' וק"ל.

תורת איש

לבן גרם לירידת ישראל מצרים

ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם וגו'. יש לדקדק מה שייכות יש בין ארמי אבד אבי לוירד מצרימה, הרי בין ב' הדברים הללו עברו שנים רבות, ולכאוי משמע דיש לזה איזה שייכות שע"י ארמי אבד אבי אירע הירידה למצרים.

והנראה בהקדם דברי הגמ' (שבת י:) ואמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, ויש לדקדק על שמועה זו, לפי מאי דאמרינן בשלהי מס' קידושין (פב.), קיים אאע"ה כל התורה לפני שניתנה ואפי' עירובי תבשילין, וכן יצחק אחריו, וכן יעקב אבינו אחריו נהגו כן, (ע' ויק"ר פר' ב, י), וכבר אמרו במס' יומא (כח:) אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, יצחק וכו', יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, וא"כ האיך לא קיים יעקב אבינו גם האי דינא, שאל ישנה אדם בנו בין הבנים.

והנראה דהנה **הרמב"ן** ז"ל בפר' וישב, עה"פ (בראשית לו, ג), 'כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתונת פסים', כתב, דלכאוי לפי הפי' 'כי בן זקונים הוא לו שנולד לו בעת זקנתו' קשה שהרי יוסף לא היה בן זקונים יותר מיששכר וזבולון, כי הם אינם גדולים מיוסף רק כשנה או שנתים, ומדוע קרא לו בן זקונים, ופי' בשם **התרגום אונקלוס** ז"ל, ואונקלוס שאמר "בר חכים" ירצה לומר שהיה בן דעת וחכם בעיני אביו, וטעמו כטעם זקנים וכו', וזאת כונתם באמרם (ב"ר פד, ח) כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה ומצאו משכיל ובעל סוד בהם כאלו היה זקן ורב ימים עכ"ל, כלומר שהיה חכם כתלמיד חכם זקן ומיושב בדעתו, ועל כן נקרא בן זקונים.

והנה כידוע כאשר בא יעקב אבינו אל לבן הרשע לעבוד אצלו, והתנה שיתן לו את רחל בתו לאשה, ואילו היה מתקיים ועולה הדבר בידו הרי שהיה יוסף הבן הבכור, אלא שבא לבן הארמי ברמאות 'ויהי בבקר והנה היא לאה' (בראשית כט, כה), ובלילה לא ידע זאת יעקב אבינו כמבואר בספה"ק ובזוה"ק ואכמ"ל, וא"כ לפי מחשבת יעקב היה צריך להיות יוסף הבכור, אלא שע"י מעשה לבן היה ראובן הבכור, וא"כ לפי"ז יעקב בצדק עשה לו כתונת פסים, כי לפי מחשבת יעקב היה הוא הבכור, ומדרך הנימוס היה שלבכור היו מכבדים יותר משאר האחים כמבואר ברמב"ן ז"ל, ולכן עשה לו משקל ב' סלעים מילת, וזה מה שמעידה לנו התוה"ק 'כי בן זקנים הוא לו' דהיינו שהיה זקן ביותר דהיינו הבכור, וע"כ עשה לו כתונת פסים, ולדעתו לא עבר על האי דינא, שאל ישנה אדם בנו בין הבנים.

אולם במציאות למעשה היה ראובן הבכור ולא יוסף, וא"כ היה שינוי בין הבנים, ועי"ז נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, וא"כ מי גרם לכל זאת לבן הארמי, דאלמלא החליף את רחל, היה יוסף הבכור אף למעשה, ולא היה לתא דשינוי בין הבנים, אלא מחמת שהחליף היה למעשה ראובן הבכור, והיה שינוי בין הבנים ונתגלגל הדבר וירדו למצרים, והכל ע"י מעשיו של לבן, וזה כוונת הכתוב 'ארמי

תורת איש

אבד אבי' שעיי'ז גרם ל'וירד מצרימה', ובדרך צחות יש להמליץ עפיי'ד הגמ' ריש קידושין (ב.), דרכו של איש לחזר על אשה, משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו, וא"כ האשה נקראת אבידה, וזהו 'ארמי אבד אבי', החליף ברמאות את האשה [הנקראת אבידה] לאבי, ועיי'ז וירד מצרימה ודו"ק.

או יתבאר באופן אחר, והוא עפיי' מאמרם ז"ל בספ"ק דמגילה (ו.), 'תניא נמצא יוסף שפירש מאביו עשרים ושתים שנה כשם שפירש יעקב אבינו מאביו', דהיינו שנענש יעקב אבינו ולא ראה את יוסף כ"ב שנה, מפני שנשתהה יעקב בבית לבן כ"ב שנה, והנה יעקב היה צריך להיות בבית לבן מחמת שבא אל יצחק במרמה לקבל הברכות, ולמה היה צריך לזה כי בלא זה היה יצחק מברך את עשו, כמו שנא', 'ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו' (בראשית כה, כח), וכמאמר חז"ל (ב"ר פ"ר סג, ט), שהיה שואלו אבא כיצד מעשרין את המלח ואת התבן, וצריך לידע כיצד היה זה שליץחק יהיה בן רשע כעשו, אולם חז"ל אמרו במס' ב"ב (ק"י), רוב בני דומין לאחי האם, וא"כ היה עשו דומה לאחי אמו שהוא לבן הרשע, והיה עשו צריך ליקח לעצמו כל חלק הרע, כדי שיצא יעקב נקי בצדקתו ובישרות לבו, וא"כ יצא שעיי' לבן נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, כי מחמת היות לבן רשע ורמאי, והיה הוא אחי רבקה ורוב בני דומין לאחי האם, היה עשו ג"כ רשע ורמאי, ועיי'ז אהבו יצחק ורצה ליתן לו הברכות, ויעקב הוכרח לקחתם במרמה, ועיי'ז נאלץ לברוח מעשו אל לבן ולשהות כ"ב שנה שם, וכנגד זה הוכרח יוסף לרדת למצרים כ"ב שנה, ועיי'ז ירדו יעקב ובניו ג"כ למצרים, וכ"ז גרם לבן הארמי, וזהו 'ארמי אבד אבי וירד מצרימה', דהא בהא תליא וק"ל.

היו גוי גדול אעפ"י שלא היו שם ד' מאות שנים

ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול וגו'. קריאת פרשה זו בעת הבאת ביכורים יתבאר, דהנה הקב"ה אמר לאברהם אבינו (בראשית טו, ג), 'ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה', והקושיה מפורסמת דהרי היו במצרים רק רד"ו שנה, ונאמרו בזה תירוצים שונים, ומקצת המפרשים תירצו, כי קושי השיעבוד השלים למנין ד' מאות שנה, ואחרים פיי' כי ריבוי הנפשות היה משלים.

והנה הכתוב אומר (שם), ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה וגו'. ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה', ומתבאר מזה כי עד אשר לא תמו ד' מאות שנה היתה ארץ כנען בחזקת הגוים, ולא היתה של ישראל, והרי אמרו במס' ביכורים (פ"א מ"א), הנוטע לתוך שלו והבריק לתוך של יחיד וכו' הרי זה אינו מביא. ובמשנה (שם ב') אמרו, מאיזה טעם אינו מביא משום שנא' ראשית ביכורי אדמתך עד שיהיו כל הגידולין מאדמתך, וכש"כ שהנוטע בקרקע שאינו שלו פטור מן הביכורים, וא"כ יקשה כיצד נצטוו ישראל במצות ביכורים מיד לאחר כבוש הארץ וחלוקתה, הרי עדיין לא תמו ד' מאות שנה והארץ אינה שלהם, אלא ע"כ צריכין

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם. אָנוּם עַל פִּי הַדְּבָר:

וַיֵּגֶר שֵׁם. מִלְּמַד שֶׁלֹּא יֵרֶד יַעֲקֹב אֲבִינוּ
לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלֶּא לָגוּר שֵׁם. שְׁנֵאמַר.
וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ. כִּי אֵין
מִרְעָה לְצֹאן אִישׁ לְעִבְדֶּיךָ. כִּי כְבֹּד הָרָעַב
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ
גִּשְׁן:

תורת איש

אנו לומר כל התירוצים הנ"ל.

ועפ"י יתבארו היטב על נכון הפסוקים, מתחיל 'ארמי אבד אבי', עיי"ז 'וירד מצרימה' כנ"ל, 'ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול ועצום ורב', פי' אע"ג דלא היו שם ד' מאות שנה, מ"מ ויהי שם לגוי גדול וגו', ורבוי הנפשות משלים, עוד חד לטיבותא איכא, 'וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה', דהיינו שקושי השיעבוד היה משלים, 'ונצעק אל ה' וגו' ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת וגו'', וע"כ 'ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה' לפני כלות הדי' מאות שנה, כי הארץ שלנו הוא מיד מחמת הטעמים הנ"ל ודו"ק.

בְּמַתִּי מֵעֵט. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ.
יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרֵימָה. וְעַתָּה שְׂמֹךְ יי
אֱלֹהֶיךָ. כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרוֹב:

וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי. מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים
שֵׁם:

גָּדוֹל עָצוֹם. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. פָּרוּ
וַיִּשְׂרְצוּ. וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא
הָאָרֶץ אוֹתָם:

וְרַב. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. רַבָּה כְּצֶמַח הַשָּׁדָה
נִתְתִּיךָ. וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי. וַתִּבְאִי בַעְדֵי עַדִּיִים.
שָׂדִים נָכְנוּ. וּשְׁעָרֶיךָ צִמְחָה. וְאַתָּה עֵרָם וְעֵרִיָּה:
וְאַעֲבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ.
וְאֶמַּר לָךְ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי. וְאֶמַּר לָךְ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי:

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ. וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ
עֲבֹדָה קָשָׁה:

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כָּמָה שָׁנְאָמַר. הָבָה
נִתְחַכְמָה לוֹ. פֶּן יִרְבֶּה. וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה
מִלְחָמָה. וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שׁוֹנְאֵינוּ. וְנִלְחַם
בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:

וַיַּעֲנוּנוּ. כָּמָה שָׁנְאָמַר. וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי
מִסִּים לְמַעַן עֲנוּתוֹ בְּסִבְלָתָם: וַיִּבֶן עָרֵי
מִסְכָּנוֹת לְפַרְעֹה. אֶת פֶּתָם וְאֶת רַעְמִים:

תורת איש

ב' סוגי אובדים וכולם יחזרו וישתחוו לה'

וירעו אותנו המצרים ויענונו. הנה בנ"י היו שקועים כל כך בטומאת מצרים, וכבר היו שקועים במ"ט שערי טומאה, וכמעט ששקעו בשער הנ', וכמו שאמרו חז"ל (זוה"ק ח"ב קע:.) שהיה שר של ים אומר מה ראו אלו להינצל יותר מאלו, הללו והללו עובדי ע"ז, וזה היה מרוב השיעבוד ששיעבדו בהם המצרים, וידוע מה שפ"י בס' 'בית אהרן' (בליקוטים) עה"פ (ישעיהו כז, יג), 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים' כי יש ב' סוגי אובדים, יש האובדים בארץ אשור, אשור מלשון אושר, כי מרוב אושר שיש להם הם חוטאים ואובדים, כמו שנא' (הושע יג, ו), 'כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני', והסוג השני המה האובדים בארץ מצרים, מצרים מלשון מיצר, מרוב מיצר שיש להם, העניות והדחקות מעבירה אותם על דעתם ועל דעת קונם, ועל ב' סוגי האובדים אומר הכתוב 'והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים', שכולם יחזרו וישתחוו לה'.

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוּדָה קָשָׁה. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר.
וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַנַּצַּעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת
קוֹלֵנוּ. וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ. וְאֶת עַמְלָנוּ. וְאֶת
לַחֲצֵנוּ:

וַנַּצַּעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר.
וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הֵהֱם. וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם.
וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוּדָה וַיִּזְעֲקוּ. וַתַּעַל
שׁוֹעַתָם אֶת הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה:

וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלֵנוּ. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וַיִּשְׁמַע
אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת
בְּרִיתוֹ. אֶת אֲבֹרָהֶם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ. זֹו פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כָּמָה
שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֵּדַע
אֱלֹהִים:

וְאֵת עַמִּלָּנוּ. אֱלֹהֵי הַבָּנִים. כָּמָה שְׁנֵאָמַר. כָּל
הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאָרָה תִּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבֵּת
תַּחֲיוֹן:

וְאֵת לַחֲצֵנוּ. זֶה הַדְּחָק. כָּמָה שְׁנֵאָמַר. וְגַם
רָאִיתִי אֶת הַלַּחֵץ. אֲשֶׁר מִצָּרִים לַחֲצִים
אוֹתָם:

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם. בְּיַד חֲזָקָה. וּבְזֵרוֹעַ
נְטוּיָה. וּבְמָרָא גָדֹל וּבְאֲתוֹת וּבְמִפְתִּים:

תורת איש

ציוה למשוח דם לרמוז על ענין פתחו לי פתח כפתחו של מחט

וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. כשהקב"ה בקש להוציאם ממצרים לא היה לישראל שום זכות ומצוה בכדי שיוכל הקב"ה להוציאם כמו שנא' (שם) ואת ערום ועריה, ונתן להם הקב"ה ב' מצוות פסח ומילה, ועי"ז היה להם זכות ב' דמים דם פסח ודם מילה, שהם דברים של מסירות נפש, מילה בפשיטות כמו שנא' (תהילים מד, כג) כי עליך הורגנו כל היום וגו', וכמו"כ דם פסח כידוע שהיתה עי"ז שלהם, ואז בזכות המסי"נ זכו ליציאת מצרים. (עי' רש"י עה"ת שמות יב, ו).

והנה שם בדם הפסח ציוה הקב"ה לתת את הדם על הפתח. וצ"ב מה הענין בזה. והנראה ע"פ משאחז"ל (שה"ש רבה פר' ה, ב) פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. דהנה באיזה זכות נצא. הרי כבר דרשו רז"ל עה"פ מי הקדימני ואשלם וגו' (איוב מא, ג) כלום קבע אדם מזוזה לפני שנתתי לו בית וכו' (ויק"ר כז, ב) א"כ אפילו זכות עשית וקיום המצות אין לנו. אולם הנדרש מאתנו הוא קצת מסירות נפש, 'פתח כחודו של מחט' ואז הקב"ה פותח תרעין דרחמים מלעילא. וזהו הטעם שציוה הקב"ה לתת במצרים הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, לרמוז על הענין של פתחו לי פתח וכו'.

וַיֹּצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מֶלֶךְ. וְלֹא
עַל יְדֵי שָׂרָף. וְלֹא עַל יְדֵי שְׂלִיחַ. אֱלֹהֵי
הַקֹּדֶשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכַבֹּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ.
שֶׁנֶּאֱמַר. וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּה.
וְהַכִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. מֵאָדָם וְעַד
בְּהֵמָה. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים
אֲנִי יְיָ:

וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּה. אֲנִי
וְלֹא מֶלֶךְ. וְהַכִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה

תורת איש

כיצד יצאו אחר רד"ו שנה

יש מהראשונים שהקשו, למה יצאו בניי מצרים אחר רד"ו שנה, והרי לאאע"ה נאמר ת' שנה. ותירצו בזה דקושי השיעבוד השלים.

והמתבאר בפרקי דר"א (מ"ז) ליישב קו' המפרשים הנ"ל, היאך יצאו ישראל ממצרים אחר רד"ו שנה, ותירץ שם דהקב"ה גזר ד' מאות שנה רק על הימים, והם שיעבדו בהם גם בלילות, וא"כ רד"ו שנה הלילות, משלימים לד' מאות של ימים, (כי מנשה ואפרים נולדו חמש שנים לפני ירידת יעקב למצרים, נמצא שבניי היו במצרים רט"ו שנה, ורט"ו שנה ימים ולילות, הם ת"ל שנה, כמו שנא' (שמות יב, מ) 'ומושב בניי אשר ישבו במצרים שלוש שנה וארבע מאות שנה'. עיי"ש).

שִׁפְטִים. אֲנִי יי. אֲנִי הוּא וְלֹא הִשְׁלִיחַ. אֲנִי יי.
אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

בְּיַד חֲזָקָה. זוֹ הַדְּבָר. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. הִנֵּה יַד
יי הוֹיָה. בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה. בַּסּוּסִים
בַּחֲמֹרִים בַּגְּמִלִים. בַּבֶּקֶר וּבַצֹּאן. דְּבָר כָּבֵד
מְאֹד:

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. זוֹ הַחֲרֵב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר.
וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ. נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם:

וּבְמוֹרָא גָדוֹל. זוֹ גְלוּי שְׂכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר.
אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים. לָבוֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב
גּוֹי. בְּמִסּוֹת בָּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה.
וּבְיַד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. וּבְמוֹרָאִים
גָּדוֹלִים. כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יי אֱלֹהֵיכֶם
בְּמִצְרַיִם. לְעֵינֶיךָ:

וּבְּאַזְתּוֹת. זֶה הַמִּטָּה. כָּמָה שְׁנָאָמַר. וְאַתְּ
הַמִּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת
הָאֵתָת:

וּבְּמוֹפְתִים. זֶה הַדָּם. כָּמָה שְׁנָאָמַר. וְנִתְּתִי
מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

כשאומר "דם ואש ותמרות עשן" ודצ"ך עד"ש באח"ב

ישיף מן הכוס לכל מלה ומלה

דָּם. וְאֵשׁ. וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן:

דָּבָר אַחֵר. בְּיָד חֲזָקָה שְׁתִּים. וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה
שְׁתִּים. וּבְמוֹרָא גָדוֹל שְׁתִּים. וּבְאַזְתּוֹת
שְׁתִּים. וּבְמוֹפְתִים שְׁתִּים: אֵלּוּ עֲשֶׂר מִכּוֹת
שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמַּצִּיִּים
בַּמַּצִּיִּים, וְאֵלּוּ הֵן:

דָם. צַפְרִידַע. כְּנִים. עָרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין.
בָּרַד. אֲרָבָה. חֶשֶׁד. מִכַּת בְּכוֹרוֹת:
רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים:
דַּצ"ךְ עַד"ש בְּאַח"ב:

רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר. מִנֵּין אַתָּה אוֹמֵר.
שְׁלָקוּ הַמַּצִּיִּים בְּמַצִּיִּים עֲשֹׂר מִכּוֹת. וְעַל
הֵם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. בְּמַצִּיִּים מָה הוּא
אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ הַחֲרֻטִּים אֶל פֶּרַעַה. אֶצְבַּע

תורת איש

דָם צַפְרִידַע כְּנִים. הקשה הרמב"ם (פ"ו מהל' תשובה הל"ה), והרמב"ן (בראשית טו יד), ושאר מפרשים, מדוע באו על פרעה כל עשרת המכות הלא גזירת השעבוד כבר נגזרה בברית בין הבתרים דכתיב (שם טו יג), 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם', וא"כ למה קיבל ע"ז עונש והלא לא עשה אלא רצון הבורא וקיים גזירתו, והרמב"ן והראב"ד ז"ל תירצו כי הוא הוסיף בענוי יותר מכפי אשר נגזרה הגזירה על ישראל, וז"ל הרמב"ן ז"ל שם, אע"פ שאני גזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם ועבדום וענו אותם, אעפ"כ אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם, ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי, והטעם וכו', וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שם, וזה טעם דן אנכי, שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם ע"כ, וכן כתב הראב"ד ז"ל (פ"ו מהל' תשובה הל"ה), וז"ל כי הבורא אמר ועינו אותם, והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם וטבעו מהם, כענין שנאמר (זכריה א טו), 'אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה' לפיכך נתחייבו ע"כ, כי כן דרך הגוים אשר יאבו ברוב כעסם ושנאתם להתנכל לישראל ולרדפם לא ידעו גבול ומעצור ויוסיפו לענות את ישראל בכל כוחם.

אֱלֹהִים הִיא. וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר. וַיֵּרָא
 יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ
 בְּמִצְרַיִם. וַיֵּרְאוּ הָעָם אֶת יְיָ. וַיֹּאמִינוּ בַּיְיָ.
 וּבְמִשֶּׁה עֲבָדוּ. כִּמָּה לָקוּ בְּאַצְבָּע. עָשָׂה
 מִכּוֹת. אָמַר מִעַתָּה. בְּמִצְרַיִם לָקוּ עָשָׂה
 מִכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ חַמְשִׁים מִכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. מִנִּין שְׂכָל מִכָּה וּמִכָּה.
 שֶׁהָבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם
 בְּמִצְרַיִם. הִיטָּה שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת. שְׁנֵי אֲמַר.
 יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה.
 מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים. עֲבָרָה אַחַת. וְזַעַם
 שְׁתֵּיתִים. וְצָרָה שְׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים
 אַרְבַּע. אָמַר מִעַתָּה. בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים
 מִכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתַיִם מִכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר. מִנִּין שְׂכָל מִכָּה וּמִכָּה.
 שֶׁהָבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם

בְּמִצְרַיִם. הִיְתָה שֶׁל חֲמִשׁ מִכּוֹת. שְׁנֵאמַר.
 יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ. עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה.
 מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת.
 עֲבָרָה שְׁתֵּיתִים. וְזַעַם שְׁלֹשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע.
 מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים חֲמִשׁ. אָמור מַעֲתָה.
 בְּמִצְרַיִם לָקוּ חַמְשִׁים מִכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ
 חַמְשִׁים וּמֵאֵתִים מִכּוֹת:

כִּמָּה מַעֲלֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עֲלֵינוּ:

אֱלֹהֵינוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וְלֹא עָשָׂה

בָּהֶם שְׁפָטִים. דִּיּוּנוֹ.

אֱלֹהֵינוּ עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים. וְלֹא עָשָׂה

בְּאֱלֹהֵיהֶם. דִּיּוּנוֹ.

אֱלֹהֵינוּ עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם. וְלֹא הָרַג אֶת

בְּכוֹרֵיהֶם. דִּיּוּנוֹ.

אלו הֵרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם. וְלֹא נָתַן לָנוּ

אֶת מַמוֹנָם. דִּיּינוּ.

אלו נָתַן לָנוּ אֶת מַמוֹנָם. וְלֹא קָרַע

לָנוּ אֶת הַיָּם. דִּיּינוּ.

אלו קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ

בְּתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה. דִּיּינוּ.

אלו הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה. וְלֹא

שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. דִּיּינוּ.

אלו שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְלֹא סָפַק

צָרֵכֵנוּ בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. דִּיּינוּ.

אלו סָפַק צָרֵכֵנוּ בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה.

וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. דִּיּינוּ.

אלו הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְלֹא נָתַן לָנוּ

אֶת הַשַּׁבָּת. דִּיּינוּ.

אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְלֹא קָרְבָנוּ

לְפָנַי הַר סִינִי. דִּיּוּנוֹ.

אֱלֹהֵינוּ קִרְבָּנוּ לְפָנַי הַר סִינִי. וְלֹא נָתַן

לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. דִּיּוּנוֹ.

אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְלֹא הִכְנִיסָנוּ

לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דִּיּוּנוֹ.

אֱלֹהֵינוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְלֹא בָנָה לָנוּ

אֶת בֵּית הַבְּחִירָה. דִּיּוּנוֹ.

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפָּלָה
לְמָקוֹם עָלֵינוּ. שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וַעֲשֵׂה
בָּהֶם שְׂפָטִים. וַעֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם. וְהָרַג אֶת
בְּכוֹרֵיהֶם. וְנָתַן לָנוּ אֶת מַמּוֹנָם. וְקָרַע לָנוּ אֶת
הָיִם. וְהַעֲבִירָנוּ בְּתוֹכָם בַּחֲרָבָה. וְשַׁקַּע צִירֵינוּ
בְּתוֹכָם. וְסַפֵּק צָרֵכֵנוּ בְּמִדְבָּר אֶרְבָּעִים שָׁנָה.
וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת.
וְקִרְבָּנוּ לְפָנַי הַר סִינִי. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה.

וְהִכְנִיסְנוּ לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית
הַבְּחִירָה. לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר. כָּל שֶׁלֹּא אָמַר
שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח. לֹא יֵצֵא יָדֵי
חוֹבְתּוֹ. וְאֵלּוּ הֵן.

פֶּסַח. מִצָּה. וּמָרוֹר:

תורת איש

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו
הן פסח מצה ומרור. הנה אחד מן המצוות הקדושות שהזמן גרמן היא מצות
סיפור יציאת מצרים שנאמר (שמות יג ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה
עשה ה' לי בצאתי ממצרים' ודרשו חז"ל (מכילתא שמות יז) בעבור זה לא אמרתי לך
אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ולכאוי' צ"ב מה תלוי מצות סיפור יציאת
מצרים בזה שמצה ומרור יהיו מונחים לפניך, אמת שהפדגוגיה המודרנית מלמדת
אותנו להמחיש כל דבר, והרי עיקר סיפור יציאת מצרים הוא לילדים הקטנים ועל
ידי ההמחשה ישאר הדבר תקוע עמוק בלב הילד הרך, אמנם גם זה ענין וניתן
להיאמר, אבל לענ"ד הענין הוא עמוק הרבה מאוד מזה, ומה גם כי סיפור יציאת
מצרים איננו דוקא לילדים קטנים, וכבר אמרו חז"ל (מכילתא פרי' בא) אפילו כולנו
חכמים וכו' כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכאותה
מעשה של התנאים הקדושים שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת
מצרים כל אותו הלילה, ולגדולים ולשלימים הללו בודאי אין כאן ענין להמחשה,
עוד צ"ב מה דאיתא בגמ' (פסחים קטז.) רבי גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלושה
דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור, הרי דיש כאן ענין
עמוק באמירה בפה של ג' דברים הללו ואחרת לא יצא חובת סיפור יציאת מצרים,
וצריכים להבין עומק כוונת חז"ל בזה.

והנה אמרו חז"ל (מכילתא פרי' יתרו) כל ההתחלות קשות, כן בעבודת ה' ההתחלה קשה
ולפעמים אפילו קשה מאד, אבל כאשר עוזר ה' ונכנסים קצת אל הקודש פנימה,

תורת איש

אז מתחילים להרגיש את עריבות ונעימות ומתיקות תוה"ק ואז באמת אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.

וזה הרמז במאמרו של רבן גמליאל 'כל שלא אמר שלושה דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור', וגם מה שאמרו חז"ל 'בעבור זה לא אמרתי לך אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך', כי מרור מרמז על תחילת העבודה, שאז באמת הוא עוד בבחינת מרור, וכשאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם, אבל אח"כ מגיעים לבחינת מצה, שמרגישים טעמו הקדוש של המצה הקדושה ואז מרגישים כבר הטעם טוב בעבודת ה' והמר נהפך למתוק ולבסוף עוזר ה' מגיעים לבחינת טעם קרבן פסח טעם גן עדן ממש, ועל כן אמרו חז"ל כל שלא אמר שלושה דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו, כי זה ועל זה כל עבודתנו בליל הקדוש של הסדר ליל התקדש חג, ואז באמת הלילה כיום יאיר וכמאמר הזה"ק (ח"ב לח.), כי אז נהפך בחינת לילה החשכות לבחינת אור יום ממש והבן.

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא יד"ח. כאשר מגיעים ימי הפסח הקדושים אז מתעוררים מחדש הניסים והחסדים וההארות הקדושות של ימי גאולת מצרים ככתוב בספה"ק, ועל כן אנו אומרים שהחיינו וקימנו והגיענו לזה"ז, ובמצוות הקדושות של אכילת מצה ומרור ושל הד' כוסות, והמצוה הקדושה של ספור יצי"מ, אז עלינו לשבח לאדון הכל ית"ש לא רק על הגאולה והפדות אלא גם על השעבוד שקדם לגאולה כאמור, וזה כונת מאמר התנא (פסחים קטז.) רבן גמליאל הי' אומר כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובה ואלו הן פסח מצה ומרור, ולכאורה צריכים להבין בשלמא פסח על שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, מצה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל הנוסחא בבהילו יצאו אבותינו ממצרים, על אלו הנסים והחסדים הגלויים עלינו לתת שבח והודיה עליהם, אלא מרור על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, על שום מה, למה לנו להזכיר את זאת למה לא נשכח את זה כסיוט וכחלום בלחות, אבל הוא אשר דברנו כי גם הגליות היה מחסדי השי"ת, אבל את המרור אנו אומרים רק אחרי פסח ומצה כי שם במצרים לא הבננו את החסדים הטמונים במרור רק אחרי הגאולה הבננו את זאת, הדרך עלך אלו הן הלוקין ורק אז וסליקא לך מס' מכות כאמור, ועל כן אנו נוהגין לכרוך במצות כורך את המרור בתוך הפסח והמצה כי גם המרור היא חסדים אמנם לא חסדים גלויים והבן, אבל תדע ותאמין באמונה שלימה שכל שלושה דברים הללו הן שלמות אחת בלתי ניתן להפרד כאמור, והבן הדברים.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים. בְּזֶמֶן שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם. עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם
שֶׁפֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בֵּיתִי אֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר. וַאֲמַרְתֶּם זִכַּח פֶּסַח הוּא
לִי. אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בֵּיתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִצְרַיִם. בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בֵּיתֵינוּ
הַצִּיל. וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

מראה על המצה ואומר:

מִצָּה זֶה שָׂאֵנוּ אוֹכְלִים. עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם
שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצִקָּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ.
עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים.
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְנֶאֱמַר. שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאפּוּ
אֶת הַבֶּצֶק. אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם. עֲגַת
מִצּוֹת. כִּי לֹא חָמֵץ: כִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם. וְלֹא
יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֶה. וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

מראה על המרור ואומר:

מרור זה שאנו אוכלים. על שום מה. על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו

תורת איש

ולא יכלו להתמהמה. איתא בספה"ק דאילו היו ישראל יכולים לסבול ולהיות במצרים ד' מאות שנה, היו נפטרים מכל הגלויות ושאר היסורים. אך משום שהיו שם רק רד"ו שנה, יצאו מהן מה שיצאו, ועדיין בן דוד לא בא (ע"ז ט:). **כי טומאת מצרים היתה גדולה כ"כ אשר ממש ברגע האחרון לפני נפילתן לשער ה"נון" יצאו, ולא יכלו להתמהמה, ואילו היו ישראל גולים לאיזה ארץ אחרת, והיו יכולים להיות שם עבדים ד' מאות שנה, היו נפטרים מכל הגלויות.**

ולא יכלו להתמהמה. ידוע שאילו היו ישראל נשארים עד תום הזמן במצרים שוב לא היו צריכים ללכת יותר בגלות (ע"י בספה"ק 'ישמח משה' פר' בשלח ד"ה ברש"י ויקח משה, ובד"ה והיוצא מזה לענינו, ובספה"ק שם משמואל פר' בא שנת תר"פ), משא"כ כעת עבור שלא יכלו להתמהמה הוצרכו להיגאל גאולה אשר יש עדיין אחריה גלות דהיינו שעדיין לא היה סוף לכל הגלויות.

והנה לכאוי ישראל טענה בפיהם אל הקב"ה שיגאלם מן הגלויות בטענה למה לא השאיר אותם בארץ מצרים עד תום ת' שנה ואז היו נגאלים גאולת עולם, כי אם היו נשארים עד תום הזמן היו נגאלים במדת הדין, ולמה זה מיהר הקב"ה להוציאם אחר רד"ו שנה שזה גרם את שאר הגלויות, אולם אין זה טענה שכידוע בשעת יציאתם טען שר של ים מה ראו אלו להגאל יותר מאלו הללו והללו עובדי ע"ז והדבר היה אמת (שמו"ר כא ז, זוה"ק ח"ב קע:), וזהו שאמר הכתוב (שמות יב לט) **'ולא יכלו להתמהמה'**, שאילו היו נשארים שם עוד רגע קט כבר לא היה את מי להוציא, שהיו נופלים בני שערי הטומאה ולא היו יכולים לצאת עולמית, אבל הקב"ה רצה להוציא בניי ולתת להם תוה"ק והוכרח להוציאם וא"כ אין טענת ישראל טענה בזה.

מרור זה שאנו אוכלים על שום מה. יש לפרש מאמר חז"ל (מדרש איכה, בפתיחה י"ח) שדרשו עה"פ (איכה ג, טו) **'השביעני במרורים הרוני לענה'**, השביעני במרורים בליל פסח, הרוני לענה בליל ט"ב. וצ"ב השייכות דליל פסח לליל ט"ב, גם מהו ענין השביעה במרור. אולם הענין הוא, דאה"נ במצרים סבלו גלות איומה ועצומה, אולם אחר שיצאו ממצרים ראו שכל מה שעבר עליהם במצרים, לא היה כי אם לטובתם, במטרה אחת ויחידה, כמו שנא' (שמות ג, יג) **'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה'**, ואז השכילו והבינו כי כל הגלות לא היה כי אם לטובת עם בני ישראל, לזכך גופם ונשמתם כדי שיוכלו לקבל התוה"ק.

בְּמִצְרִים. שְׁנֵאֲמַר. וַיִּמָּרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעִבּוּדָה קָשָׁה. בַּחֲמֹר וּבִלְבָּנִים. וּבְכָל

תורת איש

וזהו כוונת המדרש, כמו ש'השביעני במרורים', שאח"כ הבינו שהמרורים דמצרים, אין זה מרור כלל כי אם מתיקות, כן יהא 'הרוני לענה' הרומז לליל ט"ב, דלאחר זמן נבין שגם זה היה לטובה, דוגמת המרורים שאכלנו במצרים. ומה שקרא ליה שביעה ורויה נראה, דהנה חז"ל במס' יומא (עד:) אמרו, 'סומין אוכלין ואין שבעים', כי האדם נהיה שבע מראית האוכל, אבל הסומא כיון שאינו רואה לא יהא שבע, וזה כוונת המדרש השביעני במרורים וכו', דכל זמן שנמצאים בתוך הצרה, אז בתוך ההסתר פנים הרי אנו כסומין ואין שבעים מזה, אבל אח"כ כשזוכים לראות הנסים והנפלאות, אשר יצאו לנו עי"ז, או אז נהיה שבע מזה, וע"כ אנו מבקשים 'שבעני מטובך' דהיינו שיבואו עלינו כאלו טובות אשר נהיה שבעים מזה מיד, שנראה מיד שהם טובות, ועי"ז נהיה שבעים מזה ולא נהיה בבחינת סומין, ואע"פ שאנו יודעים שכל הד' גלויות המה לטובה, מ"מ מבקשים אנו 'שבענו מטובך', שנראה ונבין מיד ואז נשבע מהטובות, וזה ג"כ כוונת הפסוק (תהילים פה, ח) 'הראנו ה' חסדך', שנראה החסדים.

וכמו בליל פסח שכבר זכינו שאנחנו בבחינת השביעני במרורים, שאנו כבר שבעים ורואים שהכל לטובה, כך אנו מבקשים שיהא הרוני לענה, שגם את זה כבר נראה שליל ט"ב היה לטובה, ואע"פ שאנו מאמינים בני מאמינים, מ"מ מבקשים שנראה ונשבע, אמנם באמת האמונה צריכה להיות חזקה כראיה חושית ממש, וכמבואר בליקוטי 'בית אהרן' כי אמונה ר"ת 'נפתחו השמים ואראה מראות אלוקים' כי האמונה צריכה להיות כל כך חזקה אצל האדם, כאילו נפתחו השמים והוא רואה ממש בחוש, וכמו השבעני במרורים הוי שביעה שראינו בחוש, כמו"כ הרוני לענה דט"ב, צריכים אנו להאמין בזה דומיא דהשביעני במרורים ממש.

וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים. כלל אחד צריך שיהיה לפני האדם והוא לא להתייאש כי אף שהנשמה לא הצליחה להשתלט על הגוף אלא בהיפוך, אין לאדם לחשוב ולהרהר בזאת כל היום ולהגיע לידי יאוש, כי היאוש הוא הסס של היצר שבתחילה אומר לו לעשות כל מיני חטאים ואח"כ מפילו לידי יאוש באומרו אליו בין כך אין לך תקוה, וזה יותר קשה מהעבירה גופא כי עי"ז מתדרדר תהומה ובזה אפשר לפרש דברי חז"ל (יומא כט.), הרהורי עבירה קשים מעבירה, וכוונתם על הרהורים שאחר העבירה שעי"ז בא לידי יאוש המה קשים מעבירה כמבואר, וזהו מדת מצרים להביא לידי יאוש, ולכן 'וימררו את חייהם בחמר ובלבנים', דלא די שהעבידו אותם בפרך זה לא הספיק להם למצרים, אלא וימררו את חייהם בחמר ובלבנים כדי להפילם בזרועות היאוש.

בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו הוא יצא ממצרים. הכוונה י"ל כי כור

עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה: אֶת כָּל עֲבֹדָתָם. אֲשֶׁר עָבְדוּ
בָּהֶם בְּפָרָךְ:

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיֵּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ
כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם. שְׁנֵאֲמַר. וְהִגַּדְתָּ
לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יי
לִי בְּיָצְאֹתִי מִמִּצְרַיִם: לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבָּר.

תורת איש

הברזל של מצרים, היתה הכנה שנוכל לקבל תוה"ק ונחלת א"י, ואנחנו האכיום במצב של 'מפני חטאינו גלינו מארצינו', אמנם בגופים אנחנו נמצאים ב"ה בא"י, אבל לדאבונינו רחוקים אנו מהמדריגה שנהיה ראויים ע"י מעשינו ומדרגותינו להגאולה השלימה.

בואו ונעשה את חשבון נפשינו, הצרות הצרורות של 'ועבדום וענו אותם', קויים בנו באופן מבהיל ונורא, בדור האחרון הנורא הזה, ואחרי שכבר זכינו להגיע לארה"ק, מה מצבינו כאן בחומר ורוח, הלא אנו חיים בפחד תמידי מהאויבים הסובבים אותנו, אשר רוצים ר"ל לכלותינו, והמתח הנפשי התמידי הזה בו אנו חיים, הלא זה נורא ואיום, זה מבחינה גופנית. ומבחינה רוחנית, אוי לי אם אומר, אבל גם אוי לי אם לא אומר, 'ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו', וקללתו מרובה מחבירו אינו באופן פשוט וטבעי, רק שהיא רח"ל נפילה קשה מאד.

בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו הוא יצא ממצרים. איתא בשלה"ק אשר כל אדם מחויב בליל הסדר להזכיר ולזכור ולתת שבח והודיה לה' גם על הניסים שעשה ה' אתנו בעצמינו, וזה גם הכוונה במאמר בעל ההגדה שאנו אומרים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'.

והנה אחד מן הסגולות הגדולות של ליל הסדר הק' הוא **שעל ידו מתחזקים באמונה בהבוב"ה**, תאמינו לי כי הגם שב"ה אנחנו מאמינים בהי"ת אבל החיים היום יומיים מכסה את הנשמה הק' עם שכבה של הסתר פנים וזה אחד מסגולותיו הגדולים של ליל הסדר הק' שבכוחו לכבס מעל נשמתנו את השכבה של הסתר פנים ולהגיע על ידה לאמונה פשוטה ממש כדי שלא נתפעל מהמקרים היומיומיים.

גָּאֵל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אֵלֹא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל
עִמָּהֶם. שְׁנֹאֲמַר. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם. לְמַעַן
הָבִיא אֹתָנוּ. לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

מכסים את המצות, מגביהים את הכוס וקוראים בקול רם:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיִּיִּם לְהוֹדוֹת. לְהַלֵּל.
לְשַׁבַּח. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדְר. לְבָרֵךְ.
לְעֵלָּה וּלְקָלָם. לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָם וּלְנוּ
אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֶּה. הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת
לְחֵירוֹת. מִיִּגְזֵן לְשִׁמְחָה. וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב.
וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֻלָּה.
וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה. הַלְלוּיָהּ:

מניחים את הכוס

הַלְלוּיָהּ. הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ. הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ יְהִי
שֵׁם יְיָ מְבָרָךְ. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מְמִזְרַח
שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵאוֹ. מְהֵלֵל שֵׁם יְיָ: רַם עַל כָּל

גוֹיִם יִי. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כִּי אֱלֹהֵינוּ
הַמַּגְבִּיהִי לְשִׁבְתָּ: הַמְשִׁפִּילִי לְרֹאוֹת בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעַפָּר דָּל. מַאֲשֵׁפֶת יָרִים
אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים. עִם נְדִיבִי עַמּוֹ:
מוֹשִׁיבִי עֶקְרֶת הַבַּיִת. אִם הַבָּנִים שְׂמִיחָה.
הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם
לְעֹז: הִיטָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ. יִשְׂרָאֵל
מִמְשָׁלוֹתָיו: הֵימָּה רָאָה וַיֵּנֶם. הֵי־רֵדֵן יֹסֵב
לְאַחֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים. גְּבָעוֹת כְּבָנִי
צֹאן: מָה לָּךְ הֵימָּה כִּי תֵנוֹם. הֵי־רֵדֵן תִּסֹּב

תורת איש

רס על כל גוים ה' על השמים כבודו. מי כה' אלוקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ. הנה תרי דרגות איכא בהשגת ובאמונת ה'. א) שמאמין שה' בשמים ומשם משגיח על האדם וזה נקרא רס. ב) שמאמין שה' נמצא לידו אבל הוא "גדול". ודרגת גדול גבוהה יותר מדרגת רס. והגויים משיגים רק דרגת רס משא"כ ישראל משיגים דרגת גדול. וזהו מה שאיתא בתהילים (קיג, ד) רס על כל גוים ה' על השמים כבודו. זה דרגת "רס", אבל דרגת "גדול" הוא באופן אחר, מי כה' אלוקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ, דהיינו שהוא נמצא, גם בארץ ליד כל אחד ואחד, ודרגה זו אומרים ישראל מי כה' "אלוקינו", וק"ל.

לְאַחֲזֹר: הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים. גְּבָעוֹת
כְּבָנֵי צֶאֱזָן: מִלְפָּנַי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ. מִלְפָּנַי
אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהֶפְכִי הַצּוֹר אֲנִי מָיִם. חֲלֹמֵי שׁ
לְמַעַיְנֹ מָיִם:

מגלים את המצות ולוקחים ביד את הכוס ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר
גִּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. וְהַגִּיעָנוּ
הַלֵּילָה הַזֶּה. לֶאֱכֹל בּוֹ מִצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדֵי
וְלִרְגָלִים אַחֲרִים. הַבָּאִים לְקִרְאֵתנוּ לְשָׁלוֹם.
שְׂמֵחִים בְּבִנְיָן עִירָךְ. וְשָׂשִׁים בַּעֲבוּדָתְךָ.
וְנֹאכֵל שֵׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפִּסְחִים (במוצאי שבת
אומרים: מִן הַפִּסְחִים וּמִן הַזִּבְחִים) אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם. עַל
קִיר מִזְבִּיחֶךָ לְרָצוֹן. וְנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל

גַּאֲלָתָנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. גַּאֲלֵנוּ יִשְׂרָאֵל:

הגני מוכן ומזומן לקים מצות כוס שני של ארבע כוסות. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, על ידי ההוא ממיר ונעלם בשם כל ישראל.

ויהי נועם וכו'

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן:

שותים בהסבת שמאל

שכח ולא היסב, יחזור וישתה בהסיבה, וא"צ לברך בורא פרי הגפן

יאמר ג' סימנים הללו ביהד (שלא יהיה הפסק בין נמ"י להמוציא):

רַחֲצָה. מוֹצִיא. מִצָּה.

רַחֲצָה

תורת איש

ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו. מבואר במכילתא, הובא בתוס' במס' פסחים (קטז: ד"ה ונאמר), החילוק בין שיר לבין שירה, כי שיר הוא לשון זכר, ושירה היא לשון נקיבה, וכל השירות לשון נקיבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר, כלומר שהנקבה יש לה צער לידה, אף כל הנסים יש אחריהם צער, חוץ מלעתיד שאין אחריה צער, וזהו מה שאנו אומרים בליל פסח, בסוף ברכת אשר גאלנו 'ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשינו', כי לעתיד לבוא יהא בחינת שיר לשון זכר שאין אחריה צער.

לפני נטילת ידים מחלקים לכל אחד ואחד מהמסובין שקית ובו שיעור בזית מצה [רצוי להכינו
מבעוד יום ע"י משקל מדויק בשיעור של 25 גרם]

נומלים הידים ומברכים: על נטילת ידים

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם:

מוציא

מעשה איש

מצות מכונה לקהל עם

מוציא מצה. מורי ורבי הגה"ק מפאפא בעל ויגד יעקב זי"ע, אע"פ שלו
ולבני ביתו היה נזהר להשתמש במצות "עבודת יד" כמנהג אבותיו, ברם
לאנשי קהילתו התיר לאפות "מצות-מכונה" ואף השגיח ונתן את אישור
הכשרות עליהם.

כל ימי אני ניחם ומתחרט על כך

שח לי מורי ורבי הגה"ק בעל ויגד יעקב זי"ע:

בעיר וויטצען הוקמה מאפיית "מצות-מכונה", ושיגרו שאלה בדבר כשרות
מצות המכונה אל אבי הגה"ק בעל ערוגות הבושם זי"ע (מחותנו של הגה"ק רבי
ישעיה זילברשטיין אב"ד וויטצען, כי בנו הגה"צ רבי אהרן זילברשטיין אב"ד בעלעד היה
חתן דו"ז הערוה"ב), ובתשובתו כתב הערוגות הבושם, להתיר את אכילת מצות
המכונה בפסח, ואולם בעת הדפסת תשובותיו השמיטו בניו את תשובתו זו
מן הספר.

וסיים הויגד יעקב זי"ע: "כל ימי אני ניחם ומתחרט על כך, ולבי מייסרני על
שהשטנו תשובה זו מן הדפוס".

שליחי מצות מצוה

מעשה איש

סיפרו מרן הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע, והרה"ק מהר"י מסקווירא זי"ע: מרן הרה"ק ה"שר שלום" זי"ע, שלח ביד בנו הרה"ק רבי משה מקארוב זי"ע, קויטל עם פדיון בצאתו להשתתף בשמחה אצל חותנו, שבוע לאחר חג השבועות, ואמר לו: "לבטח המגיד הגדול מטשערנאביל ישתתף אף הוא בשמחה מסור לו את כסף הפדיון והקויטל שבידך ותן עיניך בו לדעה מה יעשה בהם".

בשוב הבן מהשמחה, בא לאביו המהר"ש, והשיב לו דבר: "ראיתי את מעשה הרה"ק מטשערנאביל עם הקויטל ועם הפדיון. את הקויטל כרך על אצבעו, ואת כסף הפדיון הטמין בכיס הוועסטיל שלבש".

צהל מרן המהר"ש: "איך האב גרויסע הנאה" [יש לי הנאה גדולה]. ונתן טעם לשמחתו זו: "את הקויטל כרך על אצבעו, כדי שיסייע בידו לקרוא קויטלעך, להעביר בעד אחינו בנ"י הנתונים בצרה והזקוקים לישועה, ולהשפיע עליהם שפע ברכה והצלחה, רפואות וישועות. ואת מעות הפדיון צפן בכיס אפונדתו עבור שליחיו. ושליחים אלו מה טיבם? הסכת ושמע את שהיה עם הרה"ק החוזה מלובלין:

רבינו הרה"ק ה"חוזה" מלובלין, נוהג היה לאחר אפיית מצות המצוה בערב חג הפסח לברור את המצות אחת לאחת. ליפות שבהן היה קורא בלשון חיבה "צדיקים", לבינוניות קרא שמם "בינונים", ואת החרוכות שבהן והשרופות, היה מכנה בשם "רשעים". את מצות הצדיקים היה אוכל בעצמו, את הבינונים האכיל לבני-ביתו, ואת הרשעים היה מוציא לשריפה.

חד שתא, יצאו המצות כולן מן התנור שאפה חרוכות ושרופות, ואת כולן כינה רשעים, והעלם באש. וכך נשאר ללא מצות "צדיקים", וקשה היה בעיניו מאוד חסרונם, ויתעצב אל לבו, הן שעת בין הערביים היא השעה, וכבר נטו צללי ערב, ועדיין אין ברשותו כזית מצה לקיים בה מצות אכילת מצה. והנה לפתע, כנחית מן שמיא, הופיע שליח מצוה מהמגיד מטשערנאביל ומצות ערב פסח חמות שזה עתה נאפו, בידיו. שמח הרה"ק מלובלין שמחה רבה על המצות, והזמין את השליח להשאר בלובלין ביו"ט ולהסב על שולחנו ב"סדר". אך, השליח דחה את ההצעה באומרו, כי השעה דוחקת אותו לשוב בחפזון לטשערנאביל, כדי שיהא סיפק בידו להשתתף ב"סדר" בצל רבו ה"מגיד".

בעה"ב מברך 'המוציא' כשאוחזו ג' המצות בידו [והמסובין יוצאין בברכת המוציא מפי בעה"ב, או שמברכין כל אחד ואחד לעצמו].

בעה"ב משייר לעצמו כזית מהמצה העליונה, ומחלק חתיכה קטנה מהמצה העליונה לכל אחד ואחד, ושוב מחלק מהמצה האמצעית הפרוסה לכל אחד ואחד, ומשייר לעצמו כזית מהפרוסה. נמצא שלבעה"ב יש בידו – כזית מהמצה העליונה וכזית מהמצה הפרוסה, ולמסובין בידם – משהו

מעשה איש

סיים מרן המהר"ש את דבריו, ואמר לבנו רבי משה: "א זעלכע שליחים, וואס קענען ברענגען ערב פסח'דיגע מצות פון טשערנאביל קיין לובלין, און זיין צוריק אין טשערנאביל אויפן סדר, איז ער מפרנס פון דעם געלט".

[שליחים מעין אלו, שבכוחם להביא מצות של ערב פסח מרחק רב מטשערנאביל לובלינה, ותיכף לשוב למגיד לליל הסדר, שליחים אלו מפרנס המגיד מכספי הוועסטיל].

דם יהודי במצות

מימי לא ראיתי כעס על פני מורי ורבי הגה"ק ה"ויגד יעקב" זי"ע, כי אם פעם אחת שכעס על אחד מבעלי הבתים של קהלתו, שהיתה לו טחנת קמח למצות, והיה מעסיק בה גם בחורי ישיבה, שביקשו להשתכר מעט, להחיות את נפשם.

יום אחד, כשקצב עבודת הבחורים לא השביע את רצונו, הרים עליהם את קולו לאמר: "נרפים אתם נרפים! מדוע אין אתם עובדים יותר בזריזות?"

מורי ורבי ששמע זאת, ולא יכל לשאת בנפשו את שעבוד הבחורים, ואת היחס הקשה כלפיהם, גער בו נמרצות: "דו מישסט בלוט אין די מצות! [הרי אתה מערב דם' בתוך המצות!] איך תרהיב עוז בנפשך, להשתמש כך בעמלי תורה?! והכיצד תצאנה מצות מהודרות, אם מעבידים בחורי ישראל העוסקים בתורה בחוזק יד?!".

מצות במסירות נפש

בעידן שלטון הקומוניסטים הטיל הממשל ברוסיא איסור חמור לאפות מצות, הואיל והדבר נחשב לחתרנות נגד הממשל. להרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל ממאחנובקא זי"ע היה תנור קטן, ובמסירות נפש של ממש, היה מכתת רגליו תוך סיכון עצמי גדול, מבית לבית, ואופה לכל משפחה ומשפחה, שלש מצות לליל הסדר, למען ישיג ידם לזכות לקיים מצות "בערב תאכלו מצות" (שמות יב, יח).

מהמצה העליונה ומשהו מהמצה הפרוסה, והשלמת הכזית מהמצה שהכינו לפניכם. ואז מברכים כולם ביחד (הבעה"ב עם המסובין) בקול גדול בשמחה ובהתלהבות הברכה הנכספת "על אכילת מצה".

יקח מצה עליונה ויברך עליה המוציא ולא יאכל

[יכוון: הַגָּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיּוֹם מִצּוֹת אֲכִילַת מִצָּה. לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיָנֵיהָ. עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:]

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
הַמוֹצִיא לָחֶם מִן הָאָרֶץ:

מִצָּה

מעשה איש

אפיית מצות מכונה

הגה"ק רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל מח"ס "מעשי למלך" הקים בווייטצען מפעל לאפיית מצות במכונה המופעלת ע"י חשמל, וזה היה המפעל החשמלי הראשון שהוקם באונגארן לאפיית "מצות מכונה".

מצות עבודת יד

בתחילת כהונתו של רבינו הגרי"ש בקהל חוג חתם סופר הזהיר בשבת הגדול, כי הסרים למרותו חייבים לאכול את ה"כזית מצה" בליל הסדר ממצות עבודת יד, לאחמ"כ שמע יהודי לוחש-רוטן מאחורי גבו, באוזן רעהו: "אינני יודע מה רוצה מאתנו הרב החדש, זה מתחיל במצות יד ונגמר בשטריימל...". ניבא ולא ידע מה ניבא - שח לימים בחדווה, כל ילדיו של יהודי זה הם אברכים יראים ושלמים, חסידים שאכן ראשם מעוטר בשטריימל.

מעשה איש

מסי"נ לאפיית מצות

לאחר שנות הדמים בהם עלו על מוקדה ריבי רבבות מאחינו בני ישראל הי"ד על אדמת אירופה. עלה רבינו הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגר זי"ע אל ארץ הקודש, התיישב בעיר בני ברק והקים שם קהילה קדושה, אשר רוב בני הקהילה היו אודים מוצלים מאש. ביום מן הימים נכנס ובא אליו אחד מבני קהילתו ושאלתו בפיו, ולשאלתו הקדים לספר עובדא נוראה שהיתה עמו בשנות הזעם.

וכה אמר, בשהותי במחנות העינויים, שכנתי בצריף אחד יחד עם יהודי אחד 'בנם של קדושים', איש מורם מעם. יומא חדא פנה אלי אותו בנש"ק ואמר לי, דע לך שהיום ערב פסח הוא, והנה צבאות ארה"ב כבר החלו לשבר ולהרוס את בניני צבא דייטשלאנד (גרמניה) ימ"ש ומפעליהם, ואך לפני כמה ימים הבריחו את הגרמנים מבית ייצור של טחינת חיטים לקמח, ועדיין יש שם שיירי חיטים וקמח לרוב, אנא ממך פנה נא לשם, 'ותגנוב' משם גרגרי חיטים, תכין מהם מצו לליל הסדר (על מרור אינני דואג כל כך שהרי יש לנו כאן במחנה 'שיעור' גדול ומהודר של מרור), ונוכל לערוך 'סדר פסח' כהלכתו ככל משפטו וחוקתו.

הדבר היה כרוך במסירות נפש רבה, כי על כגון דא היו הרשעים רוצחים על אתר, אכן ה'בנש"ק' הפציר בי רבות עד שנעניתי לו, סכנתי בעצמי בהליכה לשם, והצלחתי לגנוב גרגרי חיטה, טחנתים באבנים עד שנתהוו לקמח, לאחר מכן שפכתי על הקמח ממעט מים שהיה לי, אפיתי את הבצק על גבי מתכת רותחת עד שבחסדי ה' היה לי שני כזיתי מצה. בשמחה רבה יצאתי עם המצות המהודרות כשאני מחיש פעמי לחזור אל המחנה, ואכן הגעתי עד שערי המחנה תוך כדי שהנני מטמין את המצות בתוך בגדי שלא ישזפום עיני הצוררים, אמנם כאשר כבר עמדתי להיכנס אל תוך אהלינו שבו שהינו הבחין בי אחד מהרשעים ימ"ש, משך את ידי שבה החזקתי במצות המוחבאות, והמצות היקרות - נפלו על הארץ, אותו רשע רמס את המצות ברגלו, לאחר מכן בעט בי עד שנפלתי על הארץ תוך כדי שהרשע מפליא בי מכותיו בחמת רצח, ולא הניחני לנפשי עד שמצא לו קרבן אחר - עוד יהודי, ופנה להכותו אז עזבני לנפשי. במהרה גחנתי על הארץ, אספתי מלא חפנים מפירורי המצות - שעתה כבר עלו רק לכדי כזית אחד, ונכנסתי האהלה בשארית כוחותי, שם התעלפתי מחוזק המכות וכמעט שלא פרחתה

מעשה איש

נשמתי, ואך בנס שבה אלי רוחי כאשר ידיד ה'בנש"ק' החיה את נפשי ועוררני מעלפוני.

אז החל הבנש"ק להתחנן על נפשו שאת הכזית מצה היחיד אתן לו באמרו הלא אני גיליתי את אוזניך שערב פסח היום, ואני הוא זה ששילתי אותך לצאת ולהסתכן, על כן עלי לאכול מהכזית... אך אני עניתי כנגדו כי אין כל צדק בדבריו שהרי אני סיכנתי את נפשי ואף לקיתי מכות רצח מהרשע על כך, ומדוע אתן לך את הכזית... כך נמשכו תחנוניו של הבנש"ק בדמעות שלישי, בבקשת רחמים על המצה באמרו שארחם עליו כי לעיניו נרצחו זוגתו ושלשת צאצאיו הרכים, וגם אני עניתי כנגדו שכדברים האלו אירעו גם עמדי...

עד שעשינו 'הסכם' שהיות והוא יודע בעל פה את כל סדר ההגדה ושיר השירים, על כן אני אוותר לו על כזית המצה, וכתשלום על זה יערוך הבנש"ק את הסדר עמי, ויאמר עמי מילה במילה את כל סדר ההגדה ושיר השירים, וגם זאת שהשכר על אכילת מצה וקיום המצוה שלי הוא.

כך הוה, בליל הסדר ישבנו בהיחבא וקיימנו את ה'סדר נאכט' ברוב התרגשות, ואכן הבנש"ק קרא עמדי את כל סדר ההגדה על בוריו, ואכל את הכזית מצה, ואילו אני שמחתי שלכל הפחות שכר אכילת מצה אקבל בעולם העליון. ויהי ממחרת היום, יצאנו לעבודת עבודה ועבודת משא תחת הרשעים ימ"ש, ותוך כדי ה'עבודה' התפללנו את תפילות החג בלחש (היות וידענו שבאם הרשעים ישמעו מאתנו שאנו מתפללים ירצחונו נפש) בדמעות שלישי, ובשארית הכוחות שבחנו את הבורא מתוך גיא צלמוות 'הקל בתעצומות עוזך הגדול בכבוד שמך... הגיבור לנצח והנורא בנוראותיך...', בבואנו להתחיל לקרוא את ההלל, לא יכול הבנש"ק להתאפק יותר, וברוב התלהבות דקדושה נזדעק בקול גדול 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם... אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל...' ולא היה סיפק בידינו לענות אמן עד שאחד מהצוררים ירה בו, ואותו צדיק נפל על קידוש ה', ה' יקום דמו...

כל זה סיפר היהודי לרבינו זי"ע, כהקדמה לשאלה - בליל אמש בא אלי הבנש"ק בחלומי, והפציר בי היות וההסכם ביננו היה שהשכר מצוה יהיה שלי, אמנם כעת כאשר הוא 'קדוש' בשמים ממעל רואה הוא עד כמה יוסיף

מעשה איש

לו 'שכר מצוה' כל כך, לכן נפשו בשאלתו שאמחול לו על השכר מצווה... עתה שאלתי - האם עלי לוותר על כך אם לאו... נענה רבינו זי"ע ואמר, שאלה כזו יש לשאול לרבי ואני איני רבי, על כן גשה נא אל הרה"ק ממאכניווקע זי"ע המתגורר בסמיכות ושאל את פיו כדת מה לעשות, ולאחר שהוא יענה לך מה תעשה ומה תפעל, שוב נא אלי כי ברצוני לשמוע את אשר ענה לך. נכנס היהודי אל הרה"ק ממאכניווקע זי"ע והרצה את דבריו אל מול פני הקודש, נענה הרבי ואמר 'מן היושר - שתוותר לו על שכר המצווה', שאל היהודי בסערת רוחו, בשלמא אם היה הרבי אומר 'שלפנים משורת הדין' יש לי לוותר לו, ניחא, אבל מדוע אומר הרבי שמן היושר עלי לוותר לו על כך, הרי אני סכנתי את חיי עבור כזית זה, ו'אף שלמתי מחיר הגון' עליה במכות רצח, הסביר לו הרה"ק ממאכניווקע זי"ע, כי הנה רעך הבנש"ק נגדע באיבו באמצע אמירת ההלל ולא זכה להקים דור ישרים מחדש, ולא עוד אלא שמני אז לא זכה לקיים אפילו עוד מצווה אחת, ואילו אתה זכית לחדש את ביתך ולהקים דור ישרים מבורך, וכמה וכמה כזיתי מצה אכלת מאז ועד היום, ומצוות רבות זכית לקיים, על כן אמרתי לך שתוותר לו שכר האי מצווה חדתא, והוסיף הרה"ק לשדלו עד שהסכים היהודי לכך.

עתה אמר לו הרבי, קח נא מעמי את מפתחות בית מדרשי ואת מפתחות ארון הקודש, היכנס לביהמ"ד וגש נא אל ארון הקודש, התכבד ב'פתיחת הארון', הכנס את ראשך בתוך ארון הקודש והעלה בזכרוןך את כל אותו ערב פסח, בכל התלאה הרבה ומסירות הנפש שהיה לך, באפיית המצה ובאכילתם, במכות שנתן הרשע, באמירת ההלל שבו נרצח אותו צדיק, ולאחר מכן אמור בפה מלא 'הריני מוסר את שכר מצוות אכילת המצה לפלוני בן פלוני'. היהודי אכן קיים את הדברים, ואך בקושי עמד לבו בסערת נפשו כי רבה, בהזכרו במראות הדמים, ובבכיות עצומות זעק אל חלל הארון הקודש 'הריני מוסר ומוחל את שכר אותה אכילת מצה לפלוני בן פלוני', חזר לבית הרבי ובחוזן מצא את משמשו של הרביף נתן לו את המפתחות ואמר לו, אמור לרבי שלמחרת עם שחר אתייצב אצלו, ומיד רץ אל ביתו שם המשיך בבכיו הרב, עד שנפלה עליו תרדימה, והנה בחלומו רואה הוא את הבנש"ק בפנים מאירות ושמחות, אשר בא להודות לו על השכר הרב טוב שמסר לו.

יקח הפרוסה ויברך עליה על אכילת מצה ויאכל משניהם כזית

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה:

וכל אחד אוכל כזיתו שבידו בהסיבה בשמחה ובהתלהבות בלי הפסק ובלי שום שהיה בנתיים
כדי אכילת פרס אלא אוכלים בזריזות בחפזון בלי הפסקה

אכל בלא הסיבה יחזור ויאכל בהסיבה (וא"צ לברך).

נשים אינן מסיבות.

מעדני מלך אוכלים ושבעים – קדושתו מתנים ורנן מביעים

חריכת מצה השבורה בצידה ע"מ לאחשובי כשלימה

שאלתי ממרן הגרי"ש אונגר זצוק"ל בהיכא דנשבר המצה בצידה אי שרי לחורכה
בצידה השבור ע"מ לאחשובי כשלימה ואמר לן מרן זצוק"ל שלא ניחא דעתו מזה,
וכששאלתיו אם בכל גונא כן הוא, חזר ע"כ שלא ניח"ל בזה (עיי' מ"ב דרשו רע"ד סק"ב).

גם אני אודך, בשם הרב משה חלויה, חלק ט', סימן א

מעשה איש

למחרת התייצב אותו יהודי אל מול הקודש וסיפר לרבי את כל המעשה עם
דבר החלום, והנה ממעשה החלום לא התעפל אותו צדיק, אך מזאת
התלהב הרבי ואמר, בין והתבונן, הרי אותו בנש"ק היה יהודי מורם מעם,
עובד ה' במסירות נפש, ואף אם תאמר שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב
ולא יחטא (קהלת ז, כ), הרי וודאי הכל התכפר לו ביסורים המרובים שהיו
נחלת הכלל בשנות הזעם, ובוודאי נזדככה נשמתו בכור הברזל בעבודת
פרך אצל הרשעים, ולא עוד אלא שנתעלה להיות 'קדוש' אחר שעלה
בסערה השמימה על קדושת שמו ית', ומאז נמצא הוא זה שנים רבות בגן
עדן, ועם כל זאת ירד אליך להתחנן בפניך כעני בפתח, כדל וכרש דפק את
דלתיך, לבקש ממך שכר עוד מצווה אחת של 'אכילת מצה', ומכאן נלמד
כמה עלינו להיזהר לחטוף עוד ועוד מצוות ומעשים טובים שבהישג ידינו
ולא לדחותם חלילה וחלילה... כי יקרה היא ביותר שכר של כל מצווה
ומצווה עד לאין ערוך...

מרור:

נוטלים כזית מרור, טובלים בחרסת, מנערים החרסת מעליו ומברכים "על אכילת מרור" ואוכל בלי הסיבה.

מין מרור

מחלקים לכל המסובין מרור בשיעור כזית, חסה כראוי להם וחרין לראוי להם [עלי חסה יש לשרותם מבעו"י במי סבון ולשטפם תחת זרם מים לנקותם].

שיעורים

רצוי להכין השיעורים לפי משקל מדויק בערב יו"ט, 27 גרם לחסה, 29 גרם לחרין [ואם רצונו להחמיר לעצמו כשיעור הגדול יכין מרור בשיעור של 35 גרם].

הברכה

מברכין "על אכילת מרור", והברכה קאי גם על המרור שאוכלים בכורך, ולכן יזהר שלא להפסיק סתם בדיבור עד אחר אכילת כורך.

אכילתו

טובלין את המרור בחרוסת, אוכלין כזית מרור בלי שום שהי' והפסקה כדי שיהי' תוך כדי אכילת פרס, בלי הסיבה.

הכוונה

טעם אכילתו, זכר ל"וימררו את חייהם", ויש לכוין באכילת המרור, לקיים מצות מרור ולכוין גם טעם המצוה.

מעשה איש

בדיקת המרור

מרור. מרן החתם סופר הק' זי"ע, היה מוסר בכל שנה את החסה המיועדת למרור לבדיקה בידי שבעה מתלמידיו, ואחריהם הוסיף אף הוא לבדקה בעצמו, ואעפ"כ עדיין נמצאו בה חרקים, ולמרות כל זאת לא מש ממנהגו ליטול ירק זה למרור (עיין שו"ת חת"ס או"ח סימן קל"ב).

הִנְנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת אֲכִילַת מָרֹר. לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא
וְשִׁכְנִיתָהּ. עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

ויהי נועם וכו'

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרֹר:

קיום מצות מרור בחסה

שאלתי ממרן הגרי"ש אונגר זצוק"ל היאך יוצאין יד"ח מצות מרור בחסה והא
אינה חריפה.

והשיבני מרן זצוק"ל: "לא כתוב באף מקום שצריך לאכול "חריף", הדבר שהיה
פעם היה חריין (אבל היכן כתוב שצריך לאכול חריף), ולא זו בלבד שאין צריך חריף אלא
שחסה זה הכי טוב [במקום הראשון] כך יש תשובה בחכם צבי ובחתם סופר שחסה
זה הכי טוב, ולא כתוב באף מקום שצריך להיות חריף", עכד"ק.

והכי כתב מרן החתם סופר ז"ל בתשובותיו (חאו"ח, סימן קל"ב) "ואודות מצות מרור
בפסח אמת נכון הדבר מ"ש החכם צבי והכי נהגו כל רבותי זצ"ל ואנו נוהגים
אחריהם, אך רגיל אני לדרוש בשבת הגדול מי שאין לו אנשים מיוחדים מסויימים
בעלי יראה הבודקים ומנקים אותו מרחש תולעים קטנים הנמצאים מאוד מאוד
בימי הפסח ואינם ניכרים לחלושי ראות ע"כ מי שאין לו בביתו מי שיבדקנו כראוי
טוב ליקח התמכא שקורים קריין ואם הוא נמנה שלישי במשנה והחסא הוא
הראשון ומצוה מן המובחר, מ"מ חלילה להכשיל בלאו או בלאוין הרבה אפי'
בספק משום קיום עשה דרבנן במרור בזה"ז דרבנן, ובפרט שאפשר לקיים שניהם
ע"י תמכא שקורין קריין, ואם יש רמז בחסא דחס רחמנא עלן אנו נאמר דתמכ"א
ר"ת תמי"ד מספרי"ם כבו"ד א"ל"י עכ"ל, וע"ש בכד"ק.

גם אני אודך בשם הרב משה חלויה, חלק ט', סימן א

כּוֹרֶךְ

מצה ומרור

מחלקים לכל המסובין כזית מצה וכזית מרור, והבעה"ב לוקח לעצמו הכזית מהמצה השלישית [ומחלק למסובין משהו מהמצה השלישית].

שיעורו

מן המובחר כשיעור הגדול 25 גרם למצה ו-35 גרם למרור, אך אפשר להקל כשיעור הקטן והוא כ-13 גרם למצה ו-25 גרם למרור.

זכר למקדש כהלל

קודם לאכילת כורך אומרים בצוותא את הפיסקא: זכר למקדש כהלל וכו'. וכורך מצה ומרור וטובל המרור ברוסת ואוכל בהסיבה, לא היסב יצא בדיעבד.

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלָּל. בֵּין עֲשָׂה הִלָּל בְּזִמָּן
שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם. הָיָה כוֹרֵךְ פֶּסַח
מִצָּה וּמָרֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד. לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר.
עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֵהוּ:

שולחן עורך

מעשה איש

זהירות מחשש חמץ של מרעית עין

שולחן עורך. עודני ילד רך בשנים בשנת השמונה לחיי, עשיתי את חג הפסח בעיר פאפא בבית זקני הצדיק ר' חיים אונגר ז"ל, והוא זרזני לאמר, - הזדרז, למען תצליח להיות ב'סדר' אצל הרבי ה'ויגד יעקב' זי"ע.

בליל שני של החג, שוב לא הייתי זקוק יותר לצו וזירוז, מכיון שכבר הייתי כל אותו הלילה אצל הרבי ב'סדר', שאותו ערך בבית מדרשו, ובו היו מסובים כשישים בחורים שלא נסעו לביתם, ואנכי ילד קטן, מתהלך

מעשה איש

ומסתובב בין השולחנות, ובשעת 'שולחן עורך' אף זכיתי לראות את הרבי מאחוריו.

כיליד אויבערלענד [הונגריה עילית שרוב תושביה היו יוצאי אשכנז ולא נהגו במנהגי החסידים], שבה אוכלים 'שרויה', הייתי מורגל לראות 'קניידלעך' במרק, והיה ברור בעיני כי לא יתכן ליל הסדר ללא 'קניידלעך', אמנם **אבי הק' זיע"א** החמיר על עצמו ולא היה אוכל שרויה, אבל בביתנו היו אוכלים 'קניידלעך', ולכן מעולם לא ראיתי 'לאקשאן' בפסח, ומשכך סבור הייתי שכל מיני ה'לאקשאן' חמץ גמור הם.

והנה עתה כשהגישו לפני הרבי צלחת מרק עם 'לאקשאן' [כנהוג אצל החסידים שאינם אוכלים 'קניידלעך', להכין אטריות מקמח תפוז"א], נשתוממתי עד מאוד, ומעוצמת הפליאה והתימהון שאחזו בי, נפלטה תמיהה קולנית מפי, **"אוי, לאקשאן בפסח?!"**.

הדברים באו עד אוזנו של הרבי היושב מלפני, ובשומעו אותם נהרו פניו, ותיכף הורה לבני הבית להסיר את המרק מעל השולחן, דמשום מראית עין בלבד שדבקה בו, והחשד שעלה עליו, שוב לא חפץ לאכלו, למרות שלא היתה זאת אלא חוסר ידיעה של ילד קטן.

כה גדולה היתה מידת זהירותו בחינוך צעירי הצאן.

הזהרו בשאלות תם

סיפור לי דודי הגה"צ ר' בנימין ברגר זצ"ל מבעלעד:

פעם אחת קודם חג הפסח, בא איש כפרי, לפני רבו הרה"ק רבי שלמה מבאבוב זי"ע, ונפשו בשאלתו מה עליו לעשות, שהרי בכל שנה בליל פסח הוא נוהג להשתמש בביצת אווז לצורך ה"ביצה" שמניחין ב"קערה" (עיין שו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ד), והשנה קצרה ידו ולא השיגה ביצת אווז, האם הוא יכול לצאת ידי חובתו בביצת תרנגולת?

ר' בנימין שהיה נוכח במקום, שמע את השאלה, והעלה בת שחוק על פניו. אבל הרה"ק מבאבוב אשר הבחין בחיוכו, הביט בו במבט מוכיח, למען ימחה את חיוכו מעל פניו.

ביצה

נוהגים לאכול ביצה בתחילת הסעודה ולהטבילו במי מלח.

בשר מבושל

אין אוכלין בשר צלי בליל פסח [וכן אין לאכול הזרוע שבקערה בליל פסח] ואוכלין בשר מבושל.

שמחת יו"ט

מקיימים מצוות שמחת יו"ט במאכלים משובחים כל אחד בראוי לו, כברכת ה' אשר נתן לך. ומנגנים בנעימה, ומזדרזים כמובן בלי שום לחץ לקיום אפיקומן קודם חצות.

שתיית יין

אין בשתיית יין בסעודה משום מוסף על הכוסות [והשותה מיין ענבים לד' כוסות ישתה רביעית יין בסעודה ככל יו"ט למצות שמחת יו"ט].

צפון

מעשה איש

הוא ניגש לארון הספרים, שלף מתוכו "שולחן ערוך", פתח ב"הלכות פסח", הסתכל כה וכה, השים עצמו כמעייין כאן ושם למעלה ולמטה, עד שלבסוף פסק את דינו: "הואיל ואין ברשותך ביצת אווז, רשאי הנך לקחת ביצת תרנגולת תחתיה".

בצאת הכפרי מבית הרה"ק מבאבוב, הוכיח הרבי את תלמידו האהוב-דודי ר' בנימין, וביאר לו את התנהגותו לאמר: "אם נתלוצץ מעם הארץ בבואו לשאול שאלות תם, כביעתא בכוחתא, שוב לא יבוא לשאול כדת מה לעשות, אף כשתהיה לפניו שאלה חמורה".

צפון. באותו ליל הסדר בו הייתי אצל מורי ורבי הגה"ק מפאפא בעל ויגד יעקב זי"ע, האיכו בי הבחורים המסובים לקחת בחשאי את האפיקומן של הרבי, עשיתי כדבריהם, חמקתי ולקחתי את האפיקומן. כשהגיע הרבי לצפון וגילה שהאפיקומן נעלם, והואיל ודרכו היתה למעט בשיחה כידוע לכל, הוציא מפיו אך תיבת "נו?" בבלשון שאלה, כשואל איה האפיקומן.

אוכלים את האפיקומן.

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתה. על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

אוכלין בהסבה ואין מברכין. אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול ולשתות שום דבר מלבד מים.

ברך

מוזגין כוס שלישי. נוטלין מים אחרונים ומברכים ברכת המזון.

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ברכת המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך:

מעשה איש

הורו הבחורים באצבעות ידיהם, עלי הצעיר. קראני הרבי ואמר לי, "נו, אבקשך להשיב את האפיקומן", אך אני נענעתי בראשי לאות סירוב.

קרא הרבי שוב, "נו, ומה תבקש".

השבתי, "שאלתי ובקשתי מעם הרבי, שיבטיחני שאגדל תלמיד חכם וירא שמים", מעמד זה לא יעבור מנגד עיני, וזכרו לא יסוף ממני לעולמים.

הרכין הרבי את ראשו על ידו למשך כמחצית הדקה, ואז נשא ראשו ואמר לי כשחיוך נסוך על פניו, "אין הימל האב איך שוין גע'פוילט, יעצט ברויכסטו נאך פלייסיג לערנען" [בשמים כבר פעלתי, עכשיו מוטל עליך ללמוד בהתמדה].

את אלו הדברים אמר לי במתיקות נפלאה כל כך, שעודם מונחים לי בלשד עצמותי.

המזמן אומר: רבותי מיר וועלן בענטשן.

המסובים עונים: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם.

המזמן חוזר ואומר: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם.

ברשות מרנן ורבותי נברך (בעשרה אלהינו) שאכלנו משלו.

המסובים עונים: ברוך (בעשרה אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

המזמן אומר: ברוך (בעשרה אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

יחיד אינו אומר: ברוך הוא וברוך שמו.

תורת איש

טעם שמסלקים הסכין קודם בהמ"ז

יש ליתן טעם, למה בעת ברהמ"ז מסלקין הסכין מהשלחן, הן אמנם בב"י אור"ח (סי' ק"פ) איתא ב' טעמים בזה, האחד דברזל מקצר ימי האדם ואינו דין שיהיה מונח על השלחן שדומה למזבח שמאריך ימי האדם, וטעם שני בשם רבינו שמחה, לפי שפעם אחת הגיע אחד לברכת בונה ירושלים, ונזכר חורבן הבית ותקע סכין בבטנו, וע"כ נהגו לסלקו בשעת ברכה, אך התורה הרי היא כפטיש יפוצץ סלע וא"כ י"ל עוד טעם, כי הנה אמרו חז"ל במס' ברכות (לה). 'אשכחן לאחריו [פ"י] במברך ברכה לאחר האכילה, לפנינו מנין, הא לא קשיא דאתיא בק"ו, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש עיי"ש, ולכאוי הוא ק"ו פריכא דכאשר הוא שבע הרי הוא מברך ומודה על הטוב שנתן לו הקב"ה, אבל כשהוא רעב למה יברך, אמנם ביאור דברי הגמ' הוא, דכאשר האדם אוכל ושובע, דרכו של אדם לבעוט, וכמאמר הכתוב (דברים לב טו) 'וישמן ישורון ויבעט', כי כאשר האדם שבע הרי הוא עלול לבעוט ח"ו בהקב"ה ולבא לידי גאווה, ולומר 'כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' (שם ח"ז), ובזה שפיר מובן הק"ו 'כשהוא שבע מברך' ואינו בועט בהקב"ה, 'כשהוא רעב לא כ"ש', אם כאשר הוא שבע ויש חשש שלא יברך אעפ"כ הוא מברך, אז כשהוא רעב לא כ"ש.

והנה ידוע מה שכתבו הספה"ק, שהס"ת של הפסוק 'פותח את ידיך' הוא חת"ך, ושיש לכיון שהקב"ה הוא ה'חותך' חיים לכל חי, 'ומשביע לכל חי רצון' שמשביעו לכל חי בפרנסה, והנה הסכין רומז על הפרנסה כנודע ליו"ח, וא"כ כאשר הוא שבע ומברך להקב"ה, אז צריך להעביר הסכין שהוא מרמז על הפרנסה ועל 'כוחי ועוצם ידי', ולפיכך מסירין הסכין בשעת ברהמ"ז.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הֵזֶן אֶת
הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.
הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ. וְאֵל יַחֲסֹר
לָנוּ מִזֹּון לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי
הוּא אֵל זֶן וּמִפְרִיָם לְכָל וּמִטֵּיב לְכָל. וּמַכִּין
מִזֹּון לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא: כְּאֶמֶר. פּוֹתַח
אֶת יָדָךְ. וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָ. הֵזֶן אֶת הַכֹּל:

נוֹדָה לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ
אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפָדִיתָנוּ מִבֵּית
עַבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׁרָנוּ. וְעַל
תּוֹרַתְךָ שֶׁלְמַדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ.
וְעַל חַיִּים חֵן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת

מִזֶּזֶן שְׁאַתָּה זֶן וּמִפְרִיָם אוֹתָנוּ תִּמְיֵד. בְּכָל
יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

וְעַל הַכֹּל יִי אֱלֹהֵינוּ. אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ.
וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יְתַבָּרֶךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי.
תִּמְיֵד לְעוֹלָם וָעֶד. כִּכְתוּב. וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ.
וּבִרְכַּת אֶת יִי אֱלֹהֶיךָ. עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יִי. עַל הָאָרֶץ וְעַל
הַמִּזֶּזֶן:

רַחֵם נָא יִי אֱלֹהֵינוּ. עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. וְעַל
ירוּשָׁלַיִם עִירְךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ. וְעַל
מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל
וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו: אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ.
רַעֲנוּ. זוֹנִינוּ. פְּרִנְסֵנוּ. וְכִלְכַּלְנוּ. וְהִרְוִיחֵנוּ.
וְהִרְוַח לָנוּ יִי אֱלֹהֵינוּ מִהֶרָה מְכָל צָרוֹתֵינוּ.
וְנָא אֵל תַּעֲרִיכֵנוּ. יִי אֱלֹהֵינוּ. לֹא לִיָּדִי מִתְּנַת
בְּשָׁר וָדָם. וְלֹא לִיָּדִי הִלּוּאָתָם. כִּי אִם לִיָּדְךָ

הַמִּלְאָה. הַפֶּתוּחָה. הַקְדוּשָׁה וְהַרְחָבָה. שְׁלֹא
נִבּוֹשׁ וְלֹא נִכָּלִים לְעוֹלָם וָעֶד:

כשחל בשבת אומרים:

רָצָה וְהִחֲלִיצֵנוּ. יְיָ אֱלֹהֵינוּ. בְּמִצּוֹתֶיךָ. וּבְמִצּוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי.
הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ.
לְשַׁבָּת בּוֹ וּלְנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה בְּמִצּוֹת רְצוֹנָךְ. וּבְרְצוֹנָךְ הִנִּיחַ לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ. שְׁלֹא תִהְיֶה צָרָה וְיָגוֹן וְאַנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהִרְאֵנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ. בְּנִחְמַת צִיּוֹן עִירָךְ. וּבְבִגְדֵי יְרוּשָׁלַיִם עִיר קֹדֶשְׁךָ. כִּי
אַתָּה הוּא בֹעֵל הַיְשׁוּעוֹת וּבֹעֵל הַנְּחָמוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיִגִּיעַ.
וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע. וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר וְיִזְכְּרֵנוּ
וּפְקֻדוֹתֵנוּ. וְיִזְכְּרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְיִזְכְּרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן
דָּוִד עַבְדְּךָ. וְיִזְכְּרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קֹדֶשְׁךָ.
וְיִזְכְּרוֹן כָּל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְפָנֶיךָ.
לְפִלִּיטָה. לְטוֹבָה. לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים.
לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. זְכַרְנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה.
וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה

וְרַחֲמִים חֹם וְחַנּוּן. וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנו.
כִּי אֱלֹהֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנוּן וְרַחוּם
אֶתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ. בְּמַהֲרָה בְיָמֵנו.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם. אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל
אָבֵינוּ. מַלְכֵנוּ. אֲדִירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ.
יוֹצֵרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה
יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל. שֶׁבְּכָל
יוֹם וַיּוֹם הוּא הַטִּיב. הוּא מְטִיב. הוּא יִיטִיב
לָנוּ. הוּא גִמְלָנוּ. הוּא גּוֹמְלָנוּ. הוּא יְגַמְלָנוּ
לְעַד. לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. וּלְפָרוֹחַ. הַצֵּלָה
וְהַצִּלָּה. בְּרָכָה וַיְשׁוּעָה. נְחֻמָּה. פְּרִנְסָה
וּכְלִפָּלָה. וְרַחֲמִים. וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְכָל טוֹב.
וּמְכָל טוֹב לְעוֹלָם אֵל יַחֲסִירֵנוּ:

הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יְמַלֹּךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:
הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יְתַבָּרֵךְ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וַיִּתְּפֹאֶר
בָּנוּ לְעַד. וּלְנִצַּח נִצָּחִים. וַיִּתְּהַדֵּר בָּנוּ לְעַד.
וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יַפְרִיֵּסֵנוּ
בְּכָבוֹד: הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יִשְׁבֹּר עֲלֵנוּ מֵעַל
צָוָארֵנוּ. וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמָמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ:
הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יִשְׁלַח לָנוּ. בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת
הַזֶּה. וְעַל שִׁלְחַן זֶה. שְׂאֵכְלָנוּ עָלָיו: הַרְחֵמֵנוּ.
הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנָּבִיא זְכוּר לְטוֹב.
וַיְבַשֵּׁר לָנוּ. בְּשׁוּרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת
וְנִחְמוֹת:

הַרְחֵמֵנוּ. הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בֶּעַל הַבַּיִת
הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרְתִי) בֶּעֶלֶת הַבַּיִת הַזֶּה.
אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זִרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר
לָהֶם.

מי שיש לו אשה ובנים יאמר: **אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זְרַעִי וְאֶת כָּל
אֲשֶׁר לִי.**

**אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כָּמוֹ שְׁנַת־בְּרָכּוֹ
אֲבוֹתֵינוּ. אֲבָרָהֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. בְּכָל מְכַל
כָּל. כֵּן יְבָרֶךְ אוֹתָנוּ כָּלֵנוּ יַחַד בְּבִרְכָּה
שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:**

**בְּמָרוֹם. יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוֹת. שֶׁתִּהְיֶה
לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשְׂא בְּרָכָה מֵאֵת יי.
וְצַדִּיקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִמְצָא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב.
בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:**

בשבת: הַרְחֵמֵן הוּא יְנַחֵלֵנוּ לְיוֹם שְׁכָלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

רבינו זי"ע נהג לומר את ה'הרחמן' כל הפסח

**הַרְחֵמֵן. הוּא יְנַחֵלֵנוּ. לְיוֹם שְׁכָלוֹ טוֹב. לְיוֹם
שְׁכָלוֹ אָרוֹךְ לְיוֹם שְׁצַדִּיקִים יוֹשְׁבִים
וְעִטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהְגִּים מִזִּו
הַשְּׂכִינָה. וִיהִי חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם:**

הִרְחַמֵּן. הוּא יִזְכְּנוּ לִימֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי
הָעוֹלָם הַבָּא: מְגִדּוֹל יְשׁוּעוֹת מִלְכוֹ וְעֲשֵׂה
חֶסֶד לַמָּשִׁיחוֹ. לְדָוֵד וּלְזֶרְעוֹ. עַד עוֹלָם: עֲשֵׂה
שָׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל
כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יְיָ קְדוֹשֵׁיו. כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִיבוּ. וְדוֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָּל
טוֹב: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
פֹּתֵחַ אֶת יָדָּךְ. וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ
הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּי. וְהָיָה יְיָ מְבַטְחוֹ: נַעֲר
הָיִיתִי וְגַם זָקְנֵתִי. וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נִעְזָב.

תורת איש

ברוך הגבור אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. צריך לידע כי כל מה שאנו טורחים בעניני עוה"ז נראה כחסרון אמונה, כי הלא כל יגיעת האדם בזה לא מעלה ולא מוריד, והכל בגזירת עליון, אמנם כל מעשינו הוא רק כדי לצאת יד"ח דרך הטבע שהטביע כן הבורא בעולמו, כי לא זכינו עדיין שיעשה מלאכתנו חוץ לדרך הטבע, וזהו מאמר הנביא (ירמיהו יז ז) 'ברוך הגבור אשר יבטח בה'', אבל לא סתם בטחון כדרך אנשים, קצת בוטח בה' וקצת בוטח בעצמו ח"ו, אלא חזר וכפל, 'והיה ה' מבטחו', שכל בטחונו אך ורק בה'.

וְזָרְעוּ מִבֶּקֶשׁ לֶחֶם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

הגני מוכן ומזמן לקים מצות כוס שלישית של ארבע כוסות, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, על ידי שהוא ממיר ונעלם בשם כל ישראל.

שונים בהסבה לצד שמאל.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

[נוהגים למזוג כוס יפה לכבודו של אליהו הנביא ז"ל ונוהגים לפתוח הדלת להודיע כי ליל שמורים הוא].

תורת איש

ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. הנה התוה"ק נתנה לנו תרי"ג מצוות, רמ"ח עשין ושס"ה לאוין, וכל המתבונן בהם יראה כי אין אפשרות לקיים את כל הרמ"ח עשין ואת כל השס"ה לאוין, כי יש מצוות עשין ול"ת התלויים באישים, דהיינו בכהנים או לויים וכיוצא בזה, או שיש מצוות אשר תלויים בזמנים וסיבות שונות [ועיי' בשלה"ק ריש ח"ב, בהקדמה לתורה שבכתב (בהגה"ה ד"ה מצאתי כתוב) דהמצוות אשר כל איש ישראל חייב בהן בזמנינו עשין ול"ת, הם מאתים ושבעים, וסימנך וליבי ע"ר עיי"ש], וא"כ איך יש אפשרות לקיים כל התרי"ג מצוות, אולם מצאנו לזה עצה בספ"ק, והיא ע"י שיקבל האדם על עצמו מצות 'ואהבת לרעך כמוך', דהיינו שיכלול עצמו בשעת עשיית המצוה עם כלל ישראל, וכמו שאומרים בנוסח ה'לשם יחוד' לפני כל מצוה 'בשם כל ישראל', ועיי"ז נחשב כל מצוה שהיא נעשית עבור כלל ישראל, וכמו"כ מה שאחרים עושים באופן הזה נחשב ג"כ לו, ועיי"ז משלים המנין של תרי"ג מצוות, ונמצא שכאוי"א מקיים כל התרי"ג מצוות.

ולכל זה צריך שיהיו כל ישראל כמו גוף אחד, כאיש אחד בלב אחד, ואז יש אפשרות לקיום כל התורה כנ"ל, אולם אם חסר אחד מישראל, אז נמצא שגוף עם ישראל הוא כמו בעל מום שחסר לו אבר אחד,

וזהו פי' הפסוק (תהילים כט, יא) 'ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום', ה' עוז לעמו היינו התוה"ק כמו שאמרו רז"ל במס' זבחים (קטז.), וזהו עיי' שה' יברך את עמו בשלום, כי קבלת וקיום התוה"ק היא באפשרות רק עיי' השלום וכנזכר.

שְׂפּוֹךְ חַמָּתְךָ אֶל הַגּוֹיִם. אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ
וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ: כִּי
אָכַל אֶת יַעֲקֹב. וְאֵת נֹחַו הַשָּׁמַיִם: שְׂפָךְ
עֲלֵיהֶם זַעֲמֶךָ וַחֲרוֹן אַפֶּיךָ יֵשִׁיגֵם: תִּרְדּוּף
בְּאֵף וְתִשְׁמִידֵם. מִתַּחַת שָׁמַיִם יִי:

סוגרים את הדלת.

הַלֵּל

מוזנים כוס רביעי וגומרים את ההלל.

אמירת ההלל

מעשה איש

שפוך חמותך. שנה אחת עת עריכת הסדר קודם שפוך חמותך אמר מר
הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע, "מבקש אני ממך שר של רוסיא הכנע עצמך
על קידוש ה' למען יוטב לך ולכל העולם כולו".

תורת איש

הלל. שמעתי מאמורי הי"ד זצק"ל כוונת המשנה ב'ערבי פסחים' (פסחים קיז.) עד
היכן הוא אומר הלל בית שמאי אומר עד אם הבנים שמחה, הכוונה שלא רק הוא
בעצמו יבין את ניסי ה' ויאמר שיר ושבח לחי העולמים ב"ה, אלא הוא צריך לומר
את ההלל באופן כזה שגם האם והבנים ירגישו וישמחו אתו ויתנו גם הם שיר
ושבח הלל והודיה להי"ת, וב"ה אומרים עד חלמיש למעינו מים, והכוונה שב"ה
סוברים כי השיעור של אם הבנים שמחה עוד לא די אלא צריך לומר שיר ושבח
לה' באופן כזה עד חלמיש למעינו מים שאפילו חלמיש אפילו אבן יבש יהפך
למעין מים של דמעות של גיל ושמחה לה' והודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

אומרים הלל הגדול בקול רם ונעים, מנגנים ניגוני הלל, וגם נשים חייבות בהלל זו.

זימון בהלל

מצוה מן המובחר לומר הלל בשלשה כדי שיהיה אחד אומר לשנים 'הודו' ו'אנא' והם יענו אחריו, כמו בבית הכנסת.

כוס רביעי

לאחר חתימת ברכת ההלל שותים כוס רביעי בהסיבה, לא היסב אינו חוזר, ויש לשתות רביעית משום ברכה אחרונה.

לֹא לָנוּ יְיָ. לֹא לָנוּ. כִּי לְשִׁמְךָ יֵתֵן כְּבוֹד. עַל
חֲסִדֶּךָ וְעַל אֱמֻתְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵי־הָ
נָא אֱלֹהֵיהֶם. וְאֵלֵהֵינוּ בִּשְׁמַיִם. כֹּל אֲשֶׁר
חָפֵץ עָשָׂה: עֲצִבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב. מַעֲשֵׂה יְדֵי
אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ. עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא
יֵרְאוּ: אַזְנֵי לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ. לֹא יִהְיֶה
בְּגִרוֹנָם: כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר
בּוֹטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּיָי. עֲזָרָם וּמִגֹּדֶם

מעשה איש

הלל. בהיותי אצל הרה"ק מקאסני זי"ע בערש"ק פרשת בא, ד' שבט, שהוא יוד"ק של הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע, סיפר לי, שאצל רבי משה לייב זי"ע, אירע פעם אחת בליל שב"ק פרשת בא, שבה קוראים את עניני חג הפסח, שאחרי תפילת הלחש של ערבית, התחיל לומר הלל עם ברכה וניגון כמו בליל התקדש חג הפסח, וכל הקהל ענו ואמרו אחריו, ואף אחד מקהל המתפללים לא חש בדבר שאין הלילה ליל חג הפסח, מפני שבגודל קדושתו העלה את כולם להרגיש את קדושת החג.

הוא: בית אהרן בִּטְחוּ בַּיָּי. עֲזָרָם וּמִגְנָם הוא:
יִרְאֵי יִי בִּטְחוּ בַּיָּי. עֲזָרָם וּמִגְנָם הוא:

יִי זְכָרְנוּ יְבָרֵךְ. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְבָרֵךְ
אֶת בֵּית אֶהֱרֹן. יְבָרֵךְ יִרְאֵי יִי. הַקְטָנִים עִם
הַגְּדוֹלִים: יוֹסֵף יִי עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם:
בְּרוּכִים אַתֶּם לַיָּי. עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
הַשָּׁמַיִם. שָׁמַיִם לַיָּי. וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם:

תורת איש

השמים שמים לה' והארץ נתן לבני האדם. הנה איתא במס' ברכות (ה.), לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר וכו', אם נצחו מוטב וכו', כי זה מלחמה תמידית של השכל האלוקי נגד הרגשות הגוף הבהמית, וכמאמר החסיד בס' 'חובת הלבבות', 'שבתם ממלחמה קטנה הכינו עצמכם למלחמה הגדולה', וכל עבודתנו למצוא את שביל הזהב האמצעי כי אי אפשר לשלול את הגופניות לגמרי כי אין זה רצון ה' להמית את הגוף בסיגופין, כי 'לא תוהו בראה לשבת יצרה' (ישעיהו מה, יח), רק להמשיל יצ"ט על יצה"ר, אדרבא כתיב (במדבר ו, יא), 'וכפר עליו מאשר חטא על הנפש', ודחז"ל (תענית יא.), על אשר ציער עצמו מן היין.

וזה הפי' בפסוק (תהילים קטו, טז), 'השמים שמים לה'', למלאכים שהם רק שמימיים, אבל 'והארץ נתן לבני אדם' (שם), להשתמש בארציות, כי 'לא המתים יהללו יה', הממיתים עצמם בסיגופין, 'ולא כל יורדי דומה', אלו הרשעים שהולכים אחרי יצרם הרע ותאוותיהם, אבל 'אנחנו נברך יה', דהיינו כדכתיב (ישעיהו כו, ד), 'כי בי"ה ה' צור עולמים', עוה"ז ועוה"ב (מנחות כט:). כי צריכים למצוא את הממוצע בין גוף ונפש, בין שמים וארץ, אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך, (קהלת ז, יח), והראי' מן השמים, אש ומים עשו שלום ביניהם (חגיגה יב.) משם ראי' שאפשר להשתמש בשניהם.

לֹא הִמָּתִים יְהִלְלוּ יְהִי. וְלֹא כָּל יִרְדֵּי דוּמָה:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יְהִי. מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. הִלְלוּיָהּ:

אֶהְבֶּתִּי. כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנֵי: כִּי
הָטָה אָזְנוֹ לִי. וּבִימֵי אֶקְרָא: אֶפְפוּנִי חֶבְלֵי
מָוֶת וּמִצָּרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי. צָרָה וַיְגוֹן אֶמְצָא:
וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא. אָנָּה יְיָ מִלְּטָה נַפְשִׁי: חֲנוּן יְיָ
וְצַדִּיק. וְאֵלֵהִינוּ מֵרַחֵם: שֹׁמֵר פֶּתָאִים יְיָ.
דִּלְתִּי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמִנוּחַיִכִּי. כִּי
יְיָ גָּמַל עָלַיִכִּי: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת. אֶת
עֵינַי מִן דְּמָעָה. אֶת רַגְלִי מִדָּחִי: אֶתְהַלֵּךְ
לִפְנֵי יְיָ. בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר.
אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְּחָפְזִי. כָּל
הָאָדָם כֹּזֵב:

תורת איש

דלותי ולי יהושיע. נראה כי דלותי אפשר לפרשו בב' אופנים הא' מלשון 'דל' והב' מלשון הכתוב (תהילים ל ב) 'אֲרוֹמֵמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי' לשון גדולה, וזהו הרמז 'דלותי ולי יהושיע' שאף שהוא בחינת דלותי לשון גדולה אעפ"כ צריך להיות דל.

מָה אָשִׁיב לַיִי. כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלַי: כּוֹס
 יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא. וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיִי
 אֲשַׁלֵּם. נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: יִקָּר בְּעֵינַי יְיָ.
 הַמּוֹתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדְּךָ. אֲנִי
 עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתְךָ. פֶּתַחַת לְמוֹסְרֵי: לָךְ אֲזַבֵּחַ
 זֶבַח תּוֹדָה. וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיִי אֲשַׁלֵּם.
 נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: בְּחֲצֹרוֹת בֵּית יְיָ בְּתוֹכִי
 יְרוּשָׁלַיִם. הִלְלוּיָהּ:

הִלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם. שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֱמִים: כִּי
 גָבַר עָלֵינוּ חֶסֶדוֹ וְאַמֶּת יְיָ לְעוֹלָם. הִלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיִי כִּי טוֹב.	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל.	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן.	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ.	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ:

מִן הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה. עָנְנִי בַמֶּרְחֹב יְהוָה: יְיָ לִי
 לֹא אֵירָא. מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בַעֲזָרִי.
 וַאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאִי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיָּי. מִבְּטַח
 בְּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיָּי. מִבְּטַח בַּנְּדִיבִים:
 כָּל גּוֹיִם סִבְּבוֹנִי. בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילָם: סִבְּבוֹנִי
 גַּם סִבְּבוֹנִי. בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילָם: סִבְּבוֹנִי
 כְּדַבּוּרִים דַּעְכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים. בְּשֵׁם יְיָ כִּי
 אֲמִילָם: דָּחָה דְּחִיתָנִי לְנֶפֶל. וַיֵּי עֲזָרָנִי: עֲזִי
 וְזִמְרַת יְהוָה. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה
 בְּאֶהְלִי צַדִּיקִים. יָמִין יְיָ עֲשֶׂה חֵיל: יָמִין יְיָ
 רוֹמְמָה. יָמִין יְיָ עֲשֶׂה חֵיל: לֹא אָמוֹת כִּי
 אֶחֱיָה. וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסֹּר יִסְרֵנִי יְהוָה.

תורת איש

לא אמות כי אחיה ואספר מעשי קה. הוא לכאוי כפל לשון, כי אם לא ימות בוודאי שיחיה, אמנם חז"ל (אבות פ"ד מ"ג) אמרו, עשה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד, וכן להיפך ח"ו אצל עבירה, והנה חז"ל אמרו בסוף מס' יומא (פ:) השב מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, השב מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות, וא"כ אלו המלאכים אשר נבראו מהעבירות שאדם עובר כאשר הוא שב מיראה אז פוסקת חיותם אם כי לא לגמרי משא"כ השב מאהבה אז מוסיף במלאכים האלו כח חדש מצד הקדושה ונהפכים המה למלאכים מצד הקדושה, וגם כי כל המלאכים הנבראים מן המצוות אם לא עשה המצוה בשלימות הרי המלאך הוא בעל מום זה חסר יד זה חסר רגל זה סומא זה אלם, וזה כוונת דהמע"ה לא אמות כי אחיה, דהיינו איני חפץ שהמלאכים הללו יהיו בחינת מת אלא כי אחיה ביתר שאת

וּלְמֹנֹת לֹא נִתְּתָנִי: פֶּתַח לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. אָבֹא בָּם אוֹרָה יְהִי: זֶה הַשַּׁעַר לִי. צְדִיקִים יָבֹאוּ

תורת איש

להחיותם.

פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה קה. נתבאר בספה"ק דאית יראה ואית יראה, ולידי יראת הרוממות א"א להגיע כי אם ע"י תוה"ק, ואוצר לתוה"ק היא היראה, ואוצר ליראה היא התוה"ק, והמה ב' שערים הנועלים על מה שבתוכם לבל ישלוט שם זר, וע"ז היה הנביא ירמיה מקונן (איכה א, ד), 'דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל שעריה שוממין', ב' השערים הנ"ל תורה ויראה תרוויחו שוממים ואז רע ומר מאד, וזה כוונת דהמע"ה (תהילים קיח, יט), '**פתחו לי שערי צדק אבוא במ אודה יה**', אמר שערי לשון רבים ב' שערים, ומוסיף ואומר '**זה השער לה' צדיקים יבואו בו**', כי ב' שערים הללו א"א להפרידם ולהבדילם, והמה שתיים שהן אחת והוא השער לה', וזה נקרא שערים המצויינים בהלכה.

פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה קה. יש לדקדק בשינוי הלשון דפתח בלשון רבים '**שערי צדק**', וסיים בלשון יחיד '**זה השער לה**'.

וביאור הדברים בהקדם מה שכתבו הספה"ק כי ישנם ב' דרכים בעבודת האדם ליוצרו, האחד, העובד את השם ע"י חקירות ודרישות, והב' והוא הדרך הנעלית ביותר בנתיבות העבודה היא על ידי לימוד ועסק התורה הקדושה, וזוהי המעלה והדרך הטובה שבשניהם בהתעלות האדם לעשות רצון קונו, דהנה מצינו אנשי חכמה ומדע שעובדים את בוראם ע"י חיקור הטבע, והיינו שחוקרים הם בטבע שבעולם בשמש בירח ובכל יציר נוצר שבעולם ועי"ז הם מגיעים להכרה וידיעה באלוקותו ית"ש בעולם, ויש שמגיעים לעבודת ה' ולאמונת אומן ש"יש מנהיג לבירה" ע"י התוה"ק, דע"י לימוד התורה ועסק המצוות אפשר להגיע להכרה באלוקותו ית"ש בעולם, ודבר ידוע הוא כי הדרך המובחר באמת, הוא לא ע"י חקירות ודרישות בטבע אלא על ידי העסק בתורתנו הקדושה, דבזה שבני ישראל עוסקים בתורת ה' ומקיימים מצוותיו, דהרי הוא אשר ציוונו להגות בה ולקיים חוקותיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו, הוא הוא תולדת האמונה הפשוטה במציאות הבורא ית"ש ובהנהגתו את העולם, וזהו נתיב העבודה המובחרת ביותר (עי' בספה"ק 'דרך פקודיך' מל"ת יא מה שהאריך בזה).

ועפ"י יובנו שפיר דברי דוד המלך ע"ה בתהילים (קיח יט) '**פתחו לי שערי צדק**' - לשון רבים, אכן תפתחו לי את שני השערים, כי ישנו לאדם שני מסילות בדרכי עבודת יוצרו, הן ע"י ראיית בריאת הטבע והן על ידי התוה"ק, אך '**זה השער לה**' לשון יחיד, '**צדיקים יבואו בו**' - השער האמיתי והנכון יותר להגיע לעבודת ה' ולהתקרב לרבש"ע, בו קיבלו והסכימו עליהם כל צדיקי אמת, ע"ז יש רק דרך

בו: אֹדֶךְ כִּי עֲנִיתָנִי. וְהָיָה לִי לִישׁוּעָה: אֹדֶךְ
 אָבִן מֵאִסּוֹ הַבּוֹנִים. הִיָּתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה: אֲבִן
 מֵאֵת יְיָ הִיָּתָה זֹאת. הִיא נִפְלְאָת בְּעֵינֵינוּ: מֵאֵת
 זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ. נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זֶה

אֲנִי יְיָ. הוֹשִׁיעָה נָא:

אֲנִי יְיָ. הוֹשִׁיעָה נָא:

אֲנִי יְיָ. הַצְלִיחָה נָא:

אֲנִי יְיָ. הַצְלִיחָה נָא:

תורת איש

ושער אחד ע"י לימוד ויגיעה בעסק התורה"ק וזהו הדרך הנכונה והאמיתית.

פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה קה זה השער לה' צדיקים יבואו בו. ידוע מה שאיתא בספר הק' "נועם אלימלך" (בליקוטי שושנה) עה"פ (תהילים קיח יט) 'פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה י-ה זה השער וגו'', כי הצדיקים תמיד חושבים את עצמם כי הם עדיין בחוץ ולא עשו כלום, ועומדים בפתח ומבקשים פתחו לי שערי צדק וגו', וע"ז אומר הכתוב 'זה השער לה' צדיקים יבאו בו', כי באמת היא היא עיקר העבודה, לחשוב שעדיין לא עשה כלום וכעומד בפתח עדיין עיי"ש, וכ"ז צריך להיות ע"י לימוד התורה"ק אשר תביאהו לידי מעשים ומדות טובות, כמש"כ בשל"ה הק' (קפג ב), שיאמר לפני הלימוד, שלומד כדי שיביאנו התלמוד לידי מעשה.

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יי. בִּרְכוּכֵיכֶם מִבֵּית יי: בְּרוּךְ
 אֵל יי וַיָּאֵר לָנוּ. אֲסֵרוּ חַג בְּעֵבְתִּים. עַד
 קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל אֵלֵינוּ אַתָּה וְאוֹדְךָ. אֱלֹהֵינוּ
 אֲרוֹמְמֶךָ: אֵלֵינוּ הוֹדוּ לַיי כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם
 חֲסִדוֹ: הוֹדוּ

הוֹדוּ לַיי כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדָנִים	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְעוֹשֶׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת	
לְבָדוֹ	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְעוֹשֶׂה הַשָּׁמַיִם בְּתִבּוּנָה	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְרַקַּע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
לְעוֹשֶׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
אֶת הַשָּׁמֶשׁ לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם	כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים	

לְמַמְשְׁלוֹת בְּלִיָּלָה	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
לְמַכָּה מִצָּרִים בְּבְכוּרֵיהֶם	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
בֶּיֶד חֲזָקָה וּבְזִרְעֵ נְטוּיָה	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
לְגִזֹּר יָם סוֹף לְגִזְרִים	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
וְהָעֶבֶיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
וְנִעַר פֶּרַעַה וַחֲיִילוֹ בַּיָּם סוֹף	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
לְמוֹלִיד עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
לְמַכָּה מְלָכִים גְּדָלִים	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
וַיַּהַרֵּג מְלָכִים אֲדִירִים	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
וְנָתַן אֶרֶץ לְנַחֲלָה	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֶבְדּוֹ	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדֹו:

שֶׁבִּשְׁפָּלָנוּ זָכַר לָנוּ
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
וַיַּפְרֶקֶנוּ מִצְרֵינוּ
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
נָתַן לָחֶם לְכָל בֶּשָׂר
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרַךְ אֶת שְׁמֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ.
וְרוּחַ כָּל בֶּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוּמָם זְכוּרָךְ מִלְּכֵנוּ
תָּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל.
וּמִבְּלָעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדֶה
וּמַצִּיל וּמַפְרִיֵּם וּמַרְחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה.
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֵלָּא אַתָּה. אֱלֹהֵי הָרְאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת. אֲדוֹן כָּל
תּוֹלְדוֹת. הַמְהַלֵּל בְּכָל הַתְּשׁוּבָחוֹת. הַמְנַהֵג
עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד. וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְיָ לֹא
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמַּעֲזִיר יְשָׁנִים. וְהַמְקַיֵּץ
נִרְדָּמִים. וְהַמְשִׁיחַ אֱלָמִים. וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים.
וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. לֵךְ לְבָרְךָ

אֲנַחֲנוּ מוֹדִים. אֱלֹהֵינוּ פִּינוּ מִלֵּא שִׁירָה כִּים.
וְלִשְׁוֹנֵנוּ רָנָה כְּהַמּוֹן גִּלְיוֹ. וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שִׁבַּח
כְּמִרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מֵאִירוֹת כְּשֶׁמֶשׁ
וְכִיָּרָח. וְיָדֵינוּ פְּרוֹשׁוֹת כְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם.
וְרַגְלֵינוּ קָלוֹת כְּאַיִלוֹת. אֵין אֲנַחֲנוּ מִסְּפִיקִים
לְהוֹדוֹת לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
וּלְבָרֶךְ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאַלְף אֶלְף
אַלְפִּים וְרַבִּי רַבָּבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ. מִמִּצְרַיִם
גִּאֲלָתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וּמִבֵּית עַבָדִים פָּדִיתָנוּ.
בְּרָעַב וְנָתָנוּ. וּבְשֹׂבַע כָּל־כִּלְתָנוּ. מִחֶרֶב
הִצַּלְתָנוּ. וּמִדָּבָר מִלְּטָתָנוּ. וּמִחֲלָיִם רָעִים
וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ. עַד הֵנָּה עֲזָרוֹנוּ רַחֲמֶיךָ.
וְלֹא עֲזָבוֹנוּ חֲסָדֶיךָ. וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
לְנִצָּחַת. עַל כֵּן אֲבָרִים שִׁפְלָגָתָ בָּנוּ וְרוּחַ
וְנִשְׁמָה שֶׁנִּפְחָתָ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁמָּתָ
בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ

וִירוֹמָמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדִּישׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת שְׁמֶךָ
מִלְכֵּנוּ. כִּי כָל פֶּה לָּךְ יוֹדֶה. וְכָל לָשׁוֹן לָּךְ
תִּשָּׁבַע. וְכָל בֶּרֶךְ לָּךְ תִּכְרַע. וְכָל קוֹמָה
לִפְנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירְאוּךָ. וְכָל
קֶרֶב וּכְלִיּוֹת יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ. כַּדָּבָר שְׁכַתוֹב
כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ. מַצִּיל עַנִּי
מִחֶזֶק מִמֶּנּוּ וְעַנִּי וְאֶבְיוֹן מִגְּזֻלוֹ. מִי יִדְמָה לָּךְ.
וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ. וּמִי יַעֲרֶךְ לָּךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיוֹן קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
נִהְלָלְךָ וְנִשְׁבַּחְךָ וְנִפְאֶרְךָ וְנִבְרַךְ אֶת שֵׁם
קֹדֶשְׁךָ. כְּאֶמּוֹר לְדוֹד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל
קֶרֶבִי אֶת שֵׁם קֹדֶשְׁךָ:

הָאֵל בְּתַעֲצוּמוֹת עֲזִיָּךְ. הַגָּדוֹל בְּכְבוֹד שְׁמֶךָ.
הַגִּבּוֹר לְנִצָּחַ וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוּתֶיךָ. הַמְלִיךְ
הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא:

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רִנְנוּ
 צַדִּיקִים בַּיָּי. לַיִּשְׁרִים נָאֻה תִּהְיֶה: בְּפִי
 יִשְׁרִים תִּתְהַלֵּל. וּבְדַבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ.
 וּבְלִשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמֵם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים
 תִּתְקַדֵּשׁ:

וּבְמִקְהֵלוֹת רַבּוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָנָה
 יִתְפָּאֵר שְׁמְךָ מִלְכֵנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. שְׁכֵן
 חוֹבֵת כָּל הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
 אֲבוֹתֵינוּ. לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבַּח לְפָאֵר
 לְרוֹמֵם לְהַדָּר לְבָרֵךְ לְעֲלֹה וּלְקַלֵּם. עַל כָּל
 דַּבְרֵי שִׁירֹת וְתִשְׁבָּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשִׁי עַבְדְּךָ
 מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שְׁמְךָ לְעַד מִלְכֵנוּ. הָאֵל. הַמֶּלֶךְ
 הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ. בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֻה
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שִׁיר וְשִׁבְחָה.
 הֵלֵל וְזִמְרָה. עֹז וּמִשְׁלָה. נִצָּח. גְּדָלָה

וּגְבוּרָה. תְּהִלָּה וְתַפְאֶרֶת. קִדְּשָׁה וּמַלְכוּת.
בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת. מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

יְהִלְלוּךָ יי אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ
צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ. וְכָל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּרָנָה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ. וַיִּשְׁבְּחוּ וַיְפָאֲרוּ. וַיְרוֹמְמוּ
וַיַּעֲרִיצוּ. וַיְקַדִּישׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מַלְכֵנוּ.
כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת. וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר. כִּי
מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יי.
מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתְּשַׁבְּחוֹת:

הנני מוכן ומזמן לקיים מצות כוס רביעית של ארבע כוסות. לשם יחוד קודשא בריך
הוא ושכינתיה, על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בָּרוּךְ אַתָּה יי. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא
פְּרִי הַגֶּפֶן:

שותים בהסבת שמאל ואחר כך מברכים ברכה אחרונה

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי
הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה. וְעַל אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה

וְרַחֲבָה. שְׂרָצִית וְהִנְחִלָּתָ לְאַבוֹתֵינוּ. לֶאֱכֹל מִפָּרִיָה
 וְלִשְׁבַּע מִטּוֹבָה. רַחֵם נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ. עַל יִשְׂרָאֵל
 עַמּוֹךְ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדָךְ.
 וְעַל מִזְבִּיחְךָ וְעַל הַיִּכָּלְךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ
 בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ. וְשִׂמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ.
 וְנֹאכַל מִפָּרִיָה. וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָה. וְנִבְרַכְךָ עָלֶיָּה
 בְּקֹדֶשׁ וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצָה וְהִחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:

וְשִׂמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב
 וּמְטִיב לְכָל. וְנוֹדָה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן:
 בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי גִפְנָה:

נִרְצָה

המקום מצות פסח כהלכתו, לעד עומדת צדקתו.

חֲסֵל סְדוֹר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כָּכָל מִשְׁפָּטוֹ
 וְחֻקָּתוֹ. כְּאִשֶּׁר זָכִינוּ לְסִידֵר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכָּה
 לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׁוֹכֵן מְעֻנָּה. קוֹמָם קָהֵל עֵדֶת מִי

מָנָה. בְּקָרוֹב נִהְלֵ נְטֵעֵי כֶנֶה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן
בְּרָנָה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם:

וּבְכֵן וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

אִז רֹב נְסִים הִפְלִאת
בְּרֵאשׁ אֲשֶׁמוֹרֶת זֶה
גַּר צֶדֶק נִצָּחָתוֹ כְּנֻחֶלֶק לוֹ
לַיְלָה.

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

דָּנָת מֶלֶךְ גָּרָר בַּחֲלוּם
הַפְּחִידָת אֲרָמִי בְּאֶמֶשׁ
וַיֵּשֶׁר יִשְׂרָאֵל לְמִלְאָךְ וַיּוֹכֵל לוֹ
לַיְלָה.

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

זֶרַע בְּכוּרֵי פֶתְרוֹם מִחֲצֶת בַּחֲצֵי
הַלַּיְלָה.

חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוֹמָם בְּלִילָהּ.

טִיסַת נְגִיד חֲרָשֶׁת סְלִית בְּכוּכְבִּי לִילָהּ.
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלִּילָהּ:

יַעֲזֵן מְחַרֵּף לְנוֹפֵף אֹוִי הוֹבֶשֶׁת

פְּגָרִיו בְּלִילָהּ.

כָּרַע בֵּל וּמָצְבוּ בְּאִישׁוֹן לִילָהּ.

לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לִילָהּ.
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלִּילָהּ:

מִשְׁתַּכֵּר בְּכָלִי קֶדֶשׁ נִהְרַג בּוֹ בְּלִילָהּ.

נוֹשֵׁעַ מִבּוֹר אֲרִיּוֹת פּוֹתֵר בְּעֵתוֹתֵי לִילָהּ.

שִׁנְאָה נָטַר אֲנִגִּי וְכָתַב סְפָרִים בְּלִילָהּ.
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלִּילָהּ:

עוֹרֶרֶת נִצְחָךְ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לִילָהּ.

פּוֹרָה תִּדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מָה מְלִילָהּ.

צָרַח כְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶת־אֶבְרָהָם בְּקָר וְגַם
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא
רָם, הוֹדַע כִּי לָךְ הַיּוֹם אֶף לָךְ
שׁוֹמְרִים הַפֶּקֶד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה.
תֹּאִיר כְּאוֹר יוֹם חַשְׁמַל
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

בחזון לארץ אומרים בליל ה"סדר" השני:

וּבְכֵן וַאֲמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח:

אֲמִין גְּבוּרֹתֶיךָ הַפְּלִאָתָה
בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נְשִׂאָתָה
גְּלִיתָ לְאַזְרְחֵי חַצּוֹת לַיִל
פֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח:

דִּלְתִּיו דְּפִקְתָּ כָּחֶם הַיּוֹם
בְּפֶסַח.

הַסֵּעִיד נֹזְעִים עֲגוֹת מִצּוֹת בַּפֶּסַח.

וְאֵל הַבָּקָר רָץ זָכַר לְשׁוֹר עֶרְךָ פֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

זֶעֱמוּ סְדוּמִים וְלֶהֱטוּ בְּאֵשׁ בַּפֶּסַח.

חֲלִץ לֹט מֵהֶם. וּמִצּוֹת אָפָה בִקֵּץ פֶּסַח.

טֹאטְאֵת אֲדַמַּת מוֹף וְנוֹף בְּעֶבְרֶךָ בַּפֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

יֵה. רֹאשׁ כָּל אֹזֶן מַחֲצֶת בְּלִיל שְׁמוֹר פֶּסַח.

כַּבִּיר. עַל בֶּן בְּכוֹר פֶּסַחָת בְּדָם פֶּסַח.

לְבַלְתִּי יֵת מִשְׁחִית לָבֹא בַּפֶּתַח־י בַּפֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

מִסִּגְרַת סִגְרָה בְּעֵתוֹתֵי פֶּסַח.

נִשְׁמְדָה מִדִּין בְּצִלְלִי שְׁעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח.

שָׂרְפוּ מִשְׁמִנֵּי פוֹל וְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד פֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמֹד עַד גָּעָה עוֹנֵת פֶּסַח.
פֶּס יָד כְּתָבָה לְקַעֲקַע צוּל בַּפֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

קָהָל בְּנֵי הַדָּסָה צוּם לְשִׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח.
רֹאשׁ מִבֵּית רִשָּׁע מִחֲצַת בְּעֵץ חַמְשִׁים
בַּפֶּסַח.

שִׁתִּי אֵלֶּה רָגַע תָּבִיא לְעוֹצִית בַּפֶּסַח.
תַּעֲזוּ יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חַג
פֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

כִּי לֹא נֶאֱחָה. כִּי לֹא יֶאֱחָה:

מעשה איש

כי לו יאה כי לו נאה כתר מלוכה. דכירנא, שבסוף אותו ליל הסדר בו הייתי אצל מורי ורבי הגה"ק מפאפא בעל ויגד יעקב זי"ע, נשא רבינו רגליו ופצח בריקוד "כי

אֲדִיר בְּמִלּוּכָה. בַּחֹר כְּהִלְכָּה. גְּדוּדָיו
יֹאמְרוּ לוֹ:

לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אֶף לֵךְ. לֵךְ יְיָ הַמְּלִכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

דָּגוּל בְּמִלּוּכָה. הָדוּר כְּהִלְכָּה. וְתִקְּיוּ יֹאמְרוּ
לוֹ:

לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אֶף לֵךְ. לֵךְ יְיָ הַמְּלִכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

זָבֵאי בְּמִלּוּכָה. חֲסִין כְּהִלְכָּה. טַפְסָרִיו
יֹאמְרוּ לוֹ:

לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אֶף לֵךְ. לֵךְ יְיָ הַמְּלִכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

מעשה איש

לוֹ יָאָה כִּי לוֹ נָאָה כְּתֵר מְלוּכָה" דָּבָר שְׁכֻמוֹהוּ לֹא נִרְאָה כָּל יְמֹת הַשָּׁנָה, כִּי אֲצֵל רַבֵּינוּ
לֹא הִיתָה נִרְאִית שׁוּם עֲבוּדָה בְּחִיצוֹנִיּוֹתוֹ, וְאוֹתוֹ הַזְמָן הִיָּה אַחוּז הַתְּלַהּבוֹת עֲצוּמָה.
הַמַּחֲזָה הַנִּפְלָא הַזֶּה לֹא יִשְׁכַּח מֵאִיתָנוּ, וְרִיקוּד זֶה יִשְׁמַר בְּזִכְרוֹנִי לְעַד.

יְחִיד בְּמִלּוּכָה. כַּבִּיר כַּהֲלָכָה. לְמוֹדִיו
יֹאמְרוּ לוֹ:

לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְיָ הַמְּלִכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

מָרוֹם בְּמִלּוּכָה. נוֹרָא כַּהֲלָכָה. סְבִיבִיו
יֹאמְרוּ לוֹ:

לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְיָ הַמְּלִכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

עָנּוּ בְּמִלּוּכָה. פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה. צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ
לוֹ:

לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ כִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ. לֵךְ יְיָ הַמְּלִכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

קָדוֹשׁ בְּמִלּוּכָה. רַחוּם כַּהֲלָכָה. שְׁנֵאֲנֵינוּ
יֹאמְרוּ לוֹ:

לֶךְ וּלְךְ. לֶךְ כִּי לֶךְ. לֶךְ אֶף לֶךְ. לֶךְ יִי הַמְּלָכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

תְּקִיף בְּמְלוּכָה. תּוֹמֵךְ בְּהִלְכָה. תְּמִימִיו
יֹאמְרוּ לוֹ:

לֶךְ וּלְךְ. לֶךְ כִּי לֶךְ. לֶךְ אֶף לֶךְ. לֶךְ יִי הַמְּלָכָה. כִּי
לוֹ נָאָה. כִּי לוֹ יָאָה:

אֲדִיר הוּא. יְבִנֶּה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל
בְּנֵה. בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

בְּחֹר הוּא. גָּדוֹל הוּא. דָּגוּל הוּא. יְבִנֶּה
בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.

בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה.
בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

הַדּוֹר הוּא. וְתִיק הוּא. זָכַאי הוּא. חֲסִיד
הוּא. יְבִנֶּה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.

בְּמִהְרָה בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה. אֵל בָּנָה.
בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

טָהוֹר הוּא. יְחִיד הוּא. פֶּבֶר הוּא. לָמוֹד
הוּא. מֶלֶךְ הוּא. נוֹרָא הוּא. סָגִיב הוּא. עֶזְרוּ
הוּא. פּוֹדֶה הוּא. עֲדִיק הוּא. יְבָנָה בֵּיתוֹ
בְּקָרוֹב.

בְּמִהְרָה בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה. אֵל בָּנָה.
בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שֶׁדִּי הוּא. תִּקְיָה
הוּא. יְבָנָה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.

בְּמִהְרָה בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה. אֵל בָּנָה.
בָּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

אַחַד מִי יוֹדֵעַ.

אַחַד אֲנִי יוֹדֵעַ:

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ.

שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ:

שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים
וּבְאֶרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ:

תורת איש

אחד מי יודע, שנים מי יודע וכו'. בכל פעם חוזרים חלילה ומסיימים "אחד אלוקינו שבשמים ובארץ". מורי ורבי בעמח"ס 'ויגד יעקב' זצוק"ל אמר לפרש הטעם שחוזרים ושונים זאת כל פעם, דהנה דוד המלך נעים זמירות ישראל אומר (תהלים פז, ו) "ה' יספור בכתוב עמים", ר"ל שהשי"ת סופר כמו כתבן של הגוים, דכתב ישראל הוא מימין לשמאל, ואילו כתב העמים הוא משמאל לימין, וכן הוא דרך כתיבת המספרים כנודע, למשל המספר מאה הוא מספר אחד בשמאל ומוסיפים לו לימינו את המספר אפס (נאלל) פעמיים (100), כמו כן המספר אלף מוסיפים לו לאחד בימינו שלש פעמים אפס (1000), ועי"ז הוא נחשב למספר מרובה יותר, וכן הלאה, אולם האפסים לבדם אין להם שום ערך כלל בלי המספר "אחד" שבצידם.

כך אנו אומרים בליל התקדש חג - ליל הסדר, שכל הדברים החשובים שאנו מזכירים אותם בפיוט הזה, אין להם שום חשיבות בלי ידיעה ברורה ואיתנה ש"אחד הוא אלוקינו שבשמים ובארץ".

שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֲוֹת הַבְּרִית. אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שָׁבַשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ.

אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ:

אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֲוֹת
הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שָׁבַשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ.

חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ:

חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֲוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שָׁבַשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שֵׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ.

שֵׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ:

שֶׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה.
 אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֹת
 הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁבַעַה מִי יוֹדַע.

שְׁבַעַה אֲנִי יוֹדַע:

שְׁבַעַה יָמֵי שַׁבָּתָא. שֶׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה.
 חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה
 אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
 שְׁבַשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדַע.

שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדַע:

שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה. שְׁבַעַה יָמֵי שַׁבָּתָא. שֶׁשָׁה
 סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע
 אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית.
 אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תְּשַׁעַה מִי יוֹדַע.

תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ:

תִּשְׁעָה יְרַחֵי לֵידָה. שְׂמוֹנָה יָמֵי מִילָה. שִׁבְעָה
יָמֵי שִׁבְתָּא. שִׁשָּׁה סְדֵרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה
חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים
וּבְאֶרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ.

עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ:

עֲשָׂרָה דְּבָרִיא. תִּשְׁעָה יְרַחֵי לֵידָה. שְׂמוֹנָה
יָמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא. שִׁשָּׁה סְדֵרֵי
מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת.
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ:

אֶחָד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ.

אֶחָד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ:

אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵּיָא. עֲשָׂרָה דְּבִרְיָא. תְּשַׁעַה
 יְרַחֲי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יָמֵי מִלָּה. שְׁבַעַה יָמֵי
 שִׁבְתָּא. שְׁשָׁה סְדֵרֵי מַשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי
 תּוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי
 לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַע־שָׁמַיִם
 וּבָאָרֶץ:

שְׁנַיִם עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ.

שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ:

שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבִטֵּיָא. אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵּיָא.
 עֲשָׂרָה דְּבִרְיָא. תְּשַׁעַה יְרַחֲי לֵידָה. שְׁמוֹנָה
 יָמֵי מִלָּה. שְׁבַעַה יָמֵי שִׁבְתָּא. שְׁשָׁה סְדֵרֵי
 מַשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תּוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת.
 שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד
 אֱלֹהֵינוּ שְׁבַע־שָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדֵּיָא. שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבַטֵיָא.
 אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵיָא. עֶשְׂרֵה דְבְרֵיָא. תְּשַׁע
 יָרְחֵי לֵידָה. שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה. שְׁבַעַה יָמֵי
 שְׁבִתָּא. שֵׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי
 תּוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי
 לַחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַע שָׁמַיִם
 וּבָאָרֶץ:

חַד גְּדֵיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זַוְיָי. חַד
 גְּדֵיָא. חַד גְּדֵיָא:

וְאַתָּא שׁוֹנְרָא. וְאַכְלָה לְגְדֵיָא. דְּזַבִּין אַבָּא
 בְּתֵרֵי זַוְיָי. חַד גְּדֵיָא. חַד גְּדֵיָא:

וְאַתָּא כִּלְבָּא. וְנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאַכְלָה
 לְגְדֵיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זַוְיָי.
 חַד גְּדֵיָא. חַד גְּדֵיָא:

וְאַתָּא חוּטְרָא. וְהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ
 לְשׁוֹנָרָא. דְּאֵכְלָה לְגִדְיָא. דְּזִבִּין אֲבָא בְּתֵרִי
 זִוְיִי. חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא נוֹרָא. וְשַׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה
 לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנָרָא. דְּאֵכְלָה לְגִדְיָא.
 דְּזִבִּין אֲבָא בְּתֵרִי זִוְיִי.

חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא מִיָּא. וְכָבָה לְנוֹרָא. דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא.
 דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנָרָא. דְּאֵכְלָה
 לְגִדְיָא. דְּזִבִּין אֲבָא בְּתֵרִי זִוְיִי.

חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא תוֹרָא. וְשִׁתָּה לְמִיָּא. דְּכָבָה לְנוֹרָא.
 דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשְׁךְ
 לְשׁוֹנָרָא. דְּאֵכְלָה לְגִדְיָא. דְּזִבִּין אֲבָא בְּתֵרִי
 זִוְיִי. חַד גִּדְיָא. חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא הַשּׁוֹחֵט. וְשַׁחַט לְתוֹרָא. דְּשַׁתָּה
 לְמִיָּא. דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה
 לְכַלְבָּא. דְּנִשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאֵכְלָה לְגִדִּיָּא.
 דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זוּזִי. חַד גִּדִּיָּא. חַד גִּדִּיָּא:

וְאַתָּא מְלֵאךְ הַמּוֹת. וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשַׁחַט
 לְתוֹרָא. דְּשַׁתָּה לְמִיָּא. דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׁרְף
 לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא.
 דְּאֵכְלָה לְגִדִּיָּא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זוּזִי.
 חַד גִּדִּיָּא. חַד גִּדִּיָּא:

וְאַתָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשַׁחַט לְמְלֵאךְ
 הַמּוֹת. דְּשַׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשַׁחַט לְתוֹרָא.
 דְּשַׁתָּה לְמִיָּא. דְּכַבָּה לְנוֹרָא. דְּשַׁרְף
 לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנִשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא.
 דְּאֵכְלָה לְגִדִּיָּא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זוּזִי.
 חַד גִּדִּיָּא. חַד גִּדִּיָּא:

פיוט שנדפס בסידור השלה"ק אשר רבינו זי"ע נהג לזמרו ברגש רב כליל הסדר
וכן נהג לזמרו בשביעי של פסח בעת נעילת החג בתוך שאר הפיוטים

**אַלְמַעֲכִינֶּעַר גָּאט. נון בּוִיא דִּיין טַעמֶפֶל
שִׁירָה:**

אַלְזוֹי שִׁיר. און אַלְזוֹי בַּאֲלֵד. און אונגֶזֶרן טאַגן
שִׁירָה. יוִיא שִׁירָה. נון בּוִיא. נון בּוִיא. נון בּוִיא דִּיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:

**בַּאֲרִים הָאֶרְצִינֶּעַר גָּאט. נון בּוִיא דִּיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:**

אַלְזוֹי שִׁיר. און אַלְזוֹי בַּאֲלֵד. און אונגֶזֶרן טאַגן
שִׁירָה. יוִיא שִׁירָה. נון בּוִיא. נון בּוִיא. נון בּוִיא דִּיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:

**גְּרוֹיֶסַעַר גָּאט. דַּעמוֹטִינֶּעַר גָּאט. נון בּוִיא
דִּיין טַעמֶפֶל שִׁירָה:**

אַלְזוֹי שִׁיר. און אַלְזוֹי בַּאֲלֵד. און אונגֶזֶרן טאַגן
שִׁירָה. יוִיא שִׁירָה. נון בּוִיא, נון בּוִיא, נון בּוִיא דִּיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:

הויכר גאט. ויינער גאט (י"ג – ווערדיגער
גאט). זיסער גאט. חניגר גאט. נון בויא דיין
טעמפל שירה:

אלזוי שיר. און אלזוי באלד. און אונזערן טאגן
שירה. יויא שירה. נון בויא. נון בויא. נון בויא דיין
טעמפל שירה:

טויגליכער גאט. יודישער גאט. נון בויא
דיין טעמפל שירה:

אלזוי שיר. און אלזוי באלד. און אונזערן טאגן
שירה. יויא שירה. נון בויא. נון בויא. נון בויא דיין
טעמפל שירה:

כרעפטיגער גאט. לעבדיגער גאט.
מעכטיגער גאט. גאמאהאפטיגער גאט.
סענפטיגער גאט. עביגער גאט. נון בויא
דיין טעמפל שירה:

אַלְזוּי שִׁיר. און אַלְזוּי בַּאֲלֵד. און אונְזִירן טאַגן
שִׁירָה. יוּיֵא שִׁירָה. נון בוּיֵא. נון בוּיֵא. נון בוּיֵא דִיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:

פּוֹרְכֶצוּמֶער גָאט. צִימְלִיכֶער גָאט.
קֶענִיגְלִיכֶער גָאט. רִיכֶער גָאט. נון בוּיֵא
דִיין טַעמֶפֶל שִׁירָה:

אַלְזוּי שִׁיר. און אַלְזוּי בַּאֲלֵד. און אונְזִירן טאַגן
שִׁירָה. יוּיֵא שִׁירָה. נון בוּיֵא, נון בוּיֵא, נון בוּיֵא דִיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:

שִׁינֶער גָאט. תְּרוּיטֶר גָאט. נון בוּיֵא דִיין
טַעמֶפֶל שִׁירָה:

אַלְזוּי שִׁיר. און אַלְזוּי בַּאֲלֵד. און אונְזִירן טאַגן
שִׁירָה. יוּיֵא שִׁירָה. נון בוּיֵא, נון בוּיֵא, נון בוּיֵא
דִיין טַעמֶפֶל שִׁירָה:

דוא בִּישֵׁט גָּאט און קיינער מער. נון בויא
דיין טעמפל שירה:

אלזוי שיר. און אלזוי באלד. און אונזערן טאגן
שירה. וויא שירה. נון בויא, נון בויא, נון בויא דיין
טעמפל שירה:

שיר השירים

א ׀ שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה: ׀ יִשְׁקֵנִי
 מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דְּדִיךְ מִיָּיִן: ׀ לִירֵחַ
 שְׁמֶנֶךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוֹרֵק שְׁמֶךָ עַל כֵּן
 עֲלָמוֹת אֶהְבּוֹךָ: ׀ מִשְׁכְּנִי אֶתְּרִיךָ נְרוּצָה
 הֵבִיאֵנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בָּךְ
 נִזְכֶּירָה דְּדִיךְ מִיָּיִן מִיִּשְׁרָיִם אֶהְבּוֹךָ: ׀
 שְׁחֹרָה אֲנִי וְנָאוֹה בָּנוֹת יְרוּשָׁלַם כְּאֶהְיֶה
 קָדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמָה: ׀ אֵל תִּרְאוּנִי שְׁאֲנִי
 שְׁחַתְּרוֹת שֶׁשׁוֹפְתֵנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנִי אִמִּי נִחְרוּ
 בִּי שְׁמֵנִי נִטְרָה אֶת הַכְּרָמִים כְּרָמִי שְׁלִי לֹא
 נִטְרָתִי: ׀ הַגִּידָה לִּי שְׁאֶהְבָּה נִפְשִׁי אֵיכָה
 תִּרְעָה אֵיכָה תִּרְבֶּיץ בַּצְּהָרִים שְׁלֹמָה אֶהְיָה

מעשה איש

שיר השירים

אחר גמר עריכת הסדר היה רבינו הקדוש מפאפא הויגד יעקב זי"ע
 יושב על כסא ההסיבה והתחיל לומר את שיר השירים בדביקות, עד
 שחטפתו שינה, כפי שהיה נהוג אצל מרנא ורבנא החתם סופר זי"ע,
 והיו פניו כלפידי אש.

בְּעֲטִיָּה עַל עֲדָרֵי חֲבֵרֶיךָ: ^ה אִם לֹא תִדְעִי לָךְ
הִיפָּהּ בַּנָּשִׁים צֵאִי לָךְ בְּעֶקְבֵי הַצֹּאן וְרַעֲי
אֶת גְּדִיתֶיךָ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרָעִים: ^ט לְסִסְתִּי
בְּרִכְבִּי פָרְעָה דְּמִיתֶיךָ רַעֲיָתִי: ^י נָאוּ לְחִיֶּיךָ
בַּתָּרִים צֹאֲרֶךְ בַּחֲרוּזִים: ^{יא} תֹּרִי זָהָב נַעֲשֶׂה
לָךְ עִם נִקְדּוֹת הַכֶּסֶף: ^{יב} עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּמִסְבּוֹ
גִּרְדִּי נִתֵּן רִיחוֹ: ^{יג} צָרוּר הַמֶּרְדּוּדִי לִי בֵּין שְׂדֵי
יְלִין: ^{יד} אֲשַׁכֵּל הַכֹּפֶר דּוּדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי:
^{טו} הֶנֶךְ יָפָה רַעֲיָתִי הֶנֶךְ יָפָה עֵינֶיךָ יוֹנִים: ^{טז}
הֶנֶךְ יָפָה דּוּדִי אֵף נָעִים אֵף עֲרִשְׁנוּ רַעֲנָנָה: ^{יז}
קָרוֹת בָּתִּינוּ אֲרָזִים רַחֲיִטְנוּ רַחֲיִטְנוּ
בָּרוֹתִים:

ב. « אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַיָּשָׁרוֹן שׁוֹשֶׁנֶת הָעֲמָקִים: ^ב
בְּשׁוֹשֶׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעֲיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת:
^ג כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוּדִי בֵּין הַבָּנִים
בְּצִלּוֹ חֲמֻדָּתִי וַיִּשְׁבָּתִי וּפְרִיו מְתוֹק לְחֻכִּי: ^ד
הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיֵּין וְדָגְלוּ עָלַי אֶהֱבָה: ^ה

סִמְכוּנִי בְּאֲשִׁישׁוֹת רַפְדּוֹנִי בַּתְּפוּחִים כִּי
חוֹלֵת אֶהְבֶּה אֲנִי: ׀ שְׂמָאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי
וַיְמִינוּ תַּחֲבִקְנִי: ׀ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת
יְרוּשָׁלַם בְּצַבָּאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשָּׂדֶה אִם
תָּעִירוּ וְאִם תִּעֲזְרוּ אֶת הָאֶהְבָּה עַד
שֶׁתַּחֲפִץ: ׀ קוֹל דּוֹדֵי הִנֵּה זֶה בָּא מִדֶּלֶג עַל
הַהָרִים מִקַּפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: ׀ דּוֹמָה דּוֹדֵי
לְצָבִי אוֹ לְעֶפְרַיִם הָאֵלִילִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחֵר
כְּתִלָנוּ מִשְׁגִּיחַ מִן הַחֲלָנוֹת מִצִּיץ מִן
הַחֲרָכִים: ׀ עָנָה דּוֹדֵי וְאָמַר לִי קוֹמִי לָךְ
רַעִיתִי יִפְתִּי וְלָכִי לָךְ: ׀ כִּי הִנֵּה הִסְתִּיו עֶבֶר
הַנָּשִׁם חֲלָף הָלַךְ לוֹ: ׀ הַנְּצָנִים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ
עֵת הַזְמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ:
׀ הִתְאַנָּה חֲנֻטָה פִּגְיָה וְהַגְּפָנִים סִמְדָר נָתְנוּ
רִיחַ קוֹמִי לָכִי לָךְ רַעִיתִי יִפְתִּי וְלָכִי לָךְ: ׀
יוֹנָתִי בְּחֻגֵי הַסֵּלַע בְּסֶתֶר הַמִּדְרָגָה הִרְאִינִי
אֶת מִרְאִיךְ הַשְּׁמִיעִינִי אֶת קוֹלְךָ כִּי קוֹלְךָ
עָרַב וּמִרְאִיךָ נִאֻוָּה: ׀ אֶחָזוּ לָנוּ שׁוֹעָלִים

שׁוֹעֲלִים קִטְנִים מְחַבְּלִים בְּרָמִים וּבְרָמִינוּ
 סְמִדָּר: ^ט דוּדִי לִי וְאַנִּי לוֹ הִרְעָה בְּשׁוֹשָׁנִים: ^י
 עַד שִׁיפּוֹת הַיּוֹם וְנָסוּ הַצִּלְלִים סָבִיב דְּמָה לָךְ
 דוּדִי לְצָבִי אֹי לְעֹפֶר הָאֵילִים עַל הָרִי בְּתָר:

ג. ^א עַל מִשְׁכָּבִי בְּלִילוֹת בְּקִשְׁתִּי אֵת שְׂאֵהְבָה
 נִפְשִׁי בְּקִשְׁתִּיו וְלֹא מִצָּאתִיו: ^ב אֶקוֹמָה נָא
 וְאֶסּוּבָּה בְּעִיר בְּשׁוּקִים וּבְרַחְבוֹת
 אֲבִקֶּשֶׁה אֵת שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי בְּקִשְׁתִּיו וְלֹא
 מִצָּאתִיו: ^ג מִצָּאוֹנִי הַשְׁמְרִים הַסֹּבְבִים בְּעִיר
 אֵת שְׂאֵהְבָה נִפְשִׁי רְאִיתָם: ^ד כִּמְעַט
 שֶׁעֲבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמִּצָּאתִי אֵת שְׂאֵהְבָה
 נִפְשִׁי אֲחֻזְתִּיו וְלֹא אֶרְפְּנוּ עַד שֶׁהִבִּיאתִיו
 אֶל בֵּית אָמִי וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי: ^ה הַשְׁבַּעְתִּי
 אֶתְכֶם בָּנוֹת יְרוּשָׁלַם בְּצַבָּאוֹת אֹי בְּאֵילוֹת
 הַשָּׂדֶה אִם תָּעִירוּ וְאִם תִּעוֹרְרוּ אֵת הָאֵהְבָה
 עַד שֶׁתִּחַפֵּץ: ^ו מִי זֹאת עָלָה מִן הַמִּדְבָּר
 בְּתִימְרוֹת עֶשֶׂן מִקְטָרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה מְכֹל

אֲבָקֶת רוּכָל: הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹמֹה שְׁשִׁים
 גְּבָרִים סָבִיב לָהּ מִגְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל: כָּלָם
 אֲחֻזֵּי חֵרֶב מְלֻמְדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חֲרָבוֹ עַל
 יָרְכוֹ מִפֶּחַד בַּלִּילוֹת: אֲפָרִיזֹן עָשָׂה לוֹ
 הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַעְצֵי הַלְּבָנוֹן: עֲמוּדָיו עָשָׂה
 כֶּסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מְרַכָּבוֹ אֲרָגָמָן תּוֹכוֹ
 רְצוּף אֲהָבָה מִבָּנוֹת יְרוּשָׁלָּם: צִאֲיָנָה
 וְרִאֲיָנָה בָּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּעֲטָרָה
 שְׁעִטָּרָה לוֹ אָמוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׂמִיחַת
 לְבוֹ:

ד ׀ הִנֵּךְ יָפָה רַעֲיָתִי הִנֵּךְ יָפָה עֵינֶיךָ יוֹנִים
 מִבַּעַד לְצִמְתֶּךָ שְׁעֶרְךָ כְּעֶדֶר הָעֲזִים שֹׁגְלָשׁוֹ
 מִהָר גִּלְעָד: שְׁנֶיךָ כְּעֶדֶר הַקְּצוּבוֹת שְׁעָלוּ
 מִן הָרְחָצָה שְׂכָלָם מִתְּאִימוֹת וְשִׁכְלָה אֵין
 בָּהֶם: כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׁפְתֶּיךָ וּמִדְּבָרֶיךָ
 נִאֻוָּה כְּפֶלֶח הָרִמּוֹן רִקְתֶּךָ מִבַּעַד לְצִמְתֶּךָ:
 כְּמִגְדֵּל דָּוִיד צִוְּאֶרְךָ בָּנוֹי לְתִלְפִּיּוֹת אֶלְךָ

הַמִּגֵּן תִּלְוִי עָלָיו כָּל שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים: ה' שְׁנֵי
שָׁדִיךְ בְּשְׁנֵי עַפָּרִים תְּאוּמֵי צְבִיָּה הָרוּעִים
בַּשּׁוֹשְׁנִים: י עד שִׁפּוֹחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצִּלָּלִים
אֶלְךָ לִי אֵל הַר הַמּוֹר וְאֵל גְּבַעַת הַלְּבוֹנָה: י
כָּלְךָ יָפָה רַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בָּךְ: ה' אֶתִּי מְלַבֵּנוֹן
כֹּלָה אֶתִּי מְלַבֵּנוֹן תָּבוֹאִי תִשׁוּרִי מֵרֹאשׁ
אַמָּנָה מֵרֹאשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן מִמַּעֲנוֹת אֲרֵיוֹת
מִהַרְרֵי נְמִרִים: ט לבִּבְתָּנִי אֶחָתִי כֹלָה
לִבְבְּתָנִי בֶּאֱחָד בְּאֶחָת מֵעֵינֶיךָ בְּאֶחָד עֶנֶק
מִצֹּרְנֶיךָ: י מה יָפוּ דִדֶּיךָ אֶחָתִי כֹלָה מֶה טָבוּ
דִדֶּיךָ מִיֵּין וְרִיחַ שְׁמָנֶיךָ מִכָּל בְּשָׁמִים: טז נִפְתַּח
תַּטְפָּנָה שְׁפָתוֹתֶיךָ כֹּלָה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת
לְשׁוֹנְךָ וְרִיחַ שְׁלֹמֹתֶיךָ כִּרְיִחַ לְבָנוֹן: יז גֵּן נָעוּל
אֶחָתִי כֹלָה גֵּל נָעוּל מֵעֵין חָתוּם: יח שְׁלַחֲךָ
פָּרִדִּים רְמוֹנִים עִם פָּרִי מִגְדִּים כְּפָרִים עִם
נָרְדִּים: יט גִּרְדִּי וְכֶרֶם קָנָה וְקִנְמוֹן עִם כָּל עֲצֵי
לְבוֹנָה מֵר וְאַהֲלוֹת עִם כָּל רָאשֵׁי בְשָׁמִים: כ
מֵעֵין גִּנִּים בְּאֵר מֵי חַיִּים וְנִזְלִים מִן לְבָנוֹן:

טז עוֹרִי צָפוֹן וּבֹאִי תִימָן הִפִּיחִי גְּנִי יִזְלוּ
בְּשִׁמּוֹ יָבֹא דוֹדִי לְגִנּוּ וַיֹּאכַל פְּרִי מִגְּדִיו:

ה. בָּאתִי לְגִנִּי אֶחָתִי כֻלָּה אֶרִיתִי מוֹרִי עִם
בְּשִׁמִּי אֶכְלָתִי יַעֲרִי עִם דְּבָשִׁי שְׁתִּיתִי יַיִן
עִם חֶלְבִי אֶכְלוּ יָרְעִים שְׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים: ־
אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עַר קוֹל דוֹדִי דוֹפֵק פֶּתַחִי לִי
אֶחָתִי רַעֲיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שְׂרָאֲשִׁי נִמְלָא
טַל קְנוּצוֹתִי רְסִיסִי לִילָה: ־ פִּשְׁטָתִי אֶת
כֶּתֶנֶתִי אֵיכָכָה אֶלְבֹּשְׁנָה רַחֲצָתִי אֶת רַגְלִי
אֵיכָכָה אֶטְנַפֵּם: ־ דוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן הַחֹר
וַיַּעֲיֵ הָמוֹ עָלָיו: ־ קָמָתִי אֲנִי לִפְתָּח לְדוֹדִי
וַיִּדִּי נָטְפוּ מוֹר וַאֲצַבְעֹתִי מוֹר עֶבֶר עַל כַּפּוֹת
הַמִּנְעוּל: ־ פֶּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק
עָבַר נִפְשִׁי יֵצְאָה בְּדַבָּרוֹ בְּקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא
מִצְאָתִיהוּ קָרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי: ־ מִצְאָנִי
הַשְׁמָרִים הַסִּבְבִּים בָּעִיר הַכּוֹנִי פִּצְעוֹנִי
נִשְׂאוּ אֶת רִדֵּי מַעְלֵי שְׁמִרֵי הַחֲמוֹת: ־
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם אִם תִּמְצְאוּ

אֶת דּוּדֵי מַה תִּגִּידוּ לִי שְׁחֹלֶת אֶהְבֶּה אָנִי:
 ׀ מַה דּוּדֶךָ מִדּוּד הֵיפָה בִּנְשִׁים מַה דּוּדֶךָ
 מִדּוּד שְׂכָכָה הַשְּׂבֵעֲתָנוּ: ׀ דּוּדֵי צֶח וְאָדוּם
 דָּגוּל מִרְבָּכָה: ׀ רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פֶּזוֹ קְנוּצוֹתָיו
 תִּלְתָּלִים שְׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב: ׀ עֵינָיו כִּיּוֹנִים עַל
 אֲפִיקֵי מַיִם רַחֲצוֹת בְּחֶלֶב יִשְׁבּוֹת עַל
 מִלֵּאת: ׀ לְחִיּוֹ כְּעֶרּוֹגַת הַבֶּשֶׂם מְגַדְלוֹת
 מִרְקָחִים שְׂפֹתוֹתָיו שׁוֹשְׁנִים נִטְפּוֹת מוֹר
 עֵיבֵר: ׀ יָדָיו גְּלִילִי זֹהָב מְמַלְאִים בַּתְּרִשִׁישׁ
 יַמְעִיו עֹשֶׂת שֵׁן מְעַלְפֶּת סְפִירִים: ׀ שׁוֹקִיו
 עֲמוּדֵי שֵׁשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנִי פֶזוֹ מֵרֵאָהוּ
 כִּלְבָּנוֹן בַּחֹר כְּאַרְזִים: ׀ חֲכוּ מִמֶּתְקִים וְכֹל
 מִחֲמָדִים זֶה דּוּדֵי וְזֶה יָרְעִי בָנוֹת יְרוּשָׁלָּם:

ו ׀ אָנָּה הֶלֶךְ דּוּדֶךָ הֵיפָה בִּנְשִׁים אָנָּה פָּנָה
 דּוּדֶךָ וְנִבְקָשְׁנוּ עִמָּךְ: ׀ דּוּדֵי יֶרֶד לָגְנוֹ
 לְעֶרּוֹגוֹת הַבֶּשֶׂם לְרַעוֹת בִּגְנִים וְלִלְקֹט
 שׁוֹשְׁנִים: ׀ אָנִי לְדוּדֵי וְדוּדֵי לִי הָרַעָה

בְּשׁוֹשָׁנִים: הַ יָּפָה אֶת רַעֲיָתִי כְּתָרְצָה נְאוּה
כִּירוּשָׁלַם אֵימָה כַּנְדָּנְלוֹת: הַ הַסְבִּי עֵינַיִךְ
מִנְגְּדִי שֶׁהֵם הִרְהִיבֵנִי שֶׁעֶרְךָ כְּעֶדֶר הָעוֹיִם
שֶׁנִּלְשׁוּ מִן הַגְּלָעַד: וְ שֶׁנִּיךְ כְּעֶדֶר הִרְחָלִים
שֶׁעָלוּ מִן הִרְחָצָה שֶׁכָּלֵם מִתְּאִימוֹת וְשֶׁכָּלָה
אֵין בָּהֶם: וְ כְּפֶלֶח הָרִמּוֹן רִקְתִּיךְ מִבַּעַד
לְצִמְתִּיךְ: הַ שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וְשִׁמְנִים
פִּילָגְשִׁים וְעֵלְמוֹת אֵין מִסְפָּר: ט אַחַת הִיא
יוֹנָתִי תִמְתִּי אַחַת הִיא לְאִמָּה בָּרָה הִיא
לְיוֹלָדָתָה רְאוּהָ בָנוֹת וַיֵּאשְׁרוּהָ מְלָכוֹת
וּפִילָגְשִׁים וַיַּהֲלִלוּהָ: י מִי זֹאת הַנְּשֻׁקָּה כִּמוֹ
שֶׁחֵר יָפָה כְּלָבָנָה בָּרָה כַּחֲמָה אֵימָה
כַּנְדָּנְלוֹת: יא אֵל גִּנַּת אֶגּוֹז יִרְדְּתִי לְרֵאוֹת
בְּאִבִּי הַנְּחָל לְרֵאוֹת הַפְּרָחָה הַגֶּפֶן הַנִּצּוֹ
הָרִמְנִים: יב לֹא יִדְעָתִי נַפְשִׁי שֶׁמִּתְנִי
מִרְכָּבוֹת עַמִּי נָדִיב:

ז ׀ שׁוּבִי שׁוּבִי הַשׁוֹלְמִית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנִחֲזָה
בָּךְ מֶה תִּחְזוּ בַּשׁוֹלְמִית כְּמַחֲלֵת הַמַּחֲנִים: ׀
מֶה יָפוּ פְעָמֶיךָ בְּנַעֲלִים בַּת נָדִיב חֲמוּקֵי
יִרְכֶּיךָ כִּמּוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמֶן: ׀ שְׂרִירָךְ
אֲנִן הַסֵּהר אֵל יַחֲסֵר הַמְּזֹג בְּטִיגָךְ עֲרֵמַת
חֲטִים סוּגָה בַּשׁוֹשְׁנִים: ׀ שְׁנֵי שְׂדֵיךָ כְּשְׁנֵי
עֶפְרַיִם תְּאָמִי צְבִיָּה: ׀ צֹאֲרֶךְ כְּמִגְדֵּל הַשֵּׁן
עֵינֶיךָ בִּירְכוֹת בְּחֶשְׁבֹּן עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים
אִפֶּךְ כְּמִגְדֵּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פָּנֵי דַמְשֶׁק: ׀
רֹאשֶׁךָ עָלֶיךָ כְּכֶרֶם לְוַדֵּלֶת רֹאשֶׁךָ כְּאַרְגָּמָן
מֶלֶךְ אֶסּוּר בִּרְהֻטִּים: ׀ מֶה יָפִית וּמֶה נַעֲמֹת
אַהֲבָה בַּת־עֲנוּגִים: ׀ זֹאת קוֹמַתְךָ דְּמַתָּה
לְתֹמֶר וְשְׂדֵיךָ לְאַשְׁכְּלוֹת: ׀ אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה
בְּתֹמֶר אֲחִזָּה בְּסִסְנִי וַיְהִי נָא שְׂדֵיךָ
כְּאַשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרִיחַ אִפֶּךָ כַּתְּפוּחִים: ׀
וְחִכְךָ כִּיֵּן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוּדֵי לְמִישְׁרִים
דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים: ׀ אֲנִי לְדוּדֵי וְעָלִי
תְּשׁוּקָתוֹ: ׀ לָכֵה דוּדֵי גֵצֵא הַשְּׂדֶה נְלִינָה

בַּכִּפּוּרִים: » נִשְׁכַּיְמָה לַכָּרְמִים נִרְאָה אִם
פָּרַחָה הַגֶּפֶן פָּתַח הַסִּמְדָּר הֵינְצוּ הָרְמוֹנִים
שָׁם אָתֵּן אֶת דִּדִּי לָךְ: » הַדּוֹדָאִים נָתְנוּ יָרִיחַ
וְעַל פְּתָחֵינוּ כָּל מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים
דּוֹדֵי צַפְנָתִי לָךְ:

ח » מִי יִתְנֶךָ כְּאֵח לִי יוֹנֵק שְׂדֵי אִמִּי אֶמְצֶאֲךָ
בַּחוּץ אֶשְׁקֶךָ גַּם לֹא יָבוֹזוּ לִי: » אֶנְהַגֶּךָ
אֲבִיאֲךָ אֶל בֵּית אִמִּי תִלְמִידֵי אֶשְׁקֶךָ מִיֵּין
הָרֶקֶת מֵעַסִּים רַמְנִי: » שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי
וַיִּמִּינוּ תַּחֲבִקְנִי: » הַשִּׁבְעָתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת
יְרוּשָׁלַם מַה תַּעֲשִׂירוּ וּמַה תַּעֲרִירוּ אֶת הָאֲהָבָה
עַד שֶׁתִּחַפֵּץ: » מִי זֹאת עֲלָה מִן הַמִּדְבָּר
מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָה תַּחַת הַתְּפוּחַ עוֹרֶרֶתִיךָ
שָׂמָּה חֲבַלְתֶּךָ אִמְךָ שָׂמָּה חֲבָלָה יִלְדְתֶךָ: »
שִׁימְנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַחוֹתָם עַל זְרוּעֶךָ כִּי
עֲזָה כַמּוֹת אֲהָבָה קָנָשָׁה כְּשֶׁאוֹל קִנְיָאָה
רִשְׁפִּיהָ רִשְׁפִּי אֵשׁ שְׁלֹהֶבֶתִיָּה: » מַיִם רַבִּים

לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֱהָבָה וְנִהְרֹת לֹא
 יִשְׁטָפוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ
 בָּאֱהָבָה בּוֹז יְבוֹזוּ לוֹ: ־ אַחֲוֹת לָנוּ קִטְנָה
 וְשָׂדִים אֵין לָהּ מַה נַּעֲשֶׂה לְאַחֲתָנוּ בַּיּוֹם
 שֶׁיִּדְבַּר בָּהּ: ־ אִם חוֹמָה הִיא נִבְנָה עָלֶיהָ
 טִירַת כָּסֶף וְאִם דָּלָת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוֹחַ
 אֶרֶז: ־ אֲנִי חוֹמָה וְשָׂדֵי כַּמְגִדְלוֹת אֲזוּ הֵייתִי
 בְּעֵינָיו כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם: ־ כֶּרֶם הִיא לְשִׁלְמָה
 בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת הַכֶּרֶם לְנֹטְרִים אִישׁ
 יָבֵא בְּפָרִיו אֶלֶף כָּסֶף: ־ כֶּרְמִי שְׁלִי לְפָנַי
 הָאֶלֶף לָךְ שְׁלֹמָה וּמֵאתִים לְנֹטְרִים אֶת
 פָּרִיו: ־ הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגְּנִים חֲבֵרִים מִקְשִׁיבִים
 לְקוֹלְךָ הַשְּׁמִיעֵנִי: ־ בָּרַח דּוֹדִי וְדִמָּה לָךְ
 לְצַבִּי אוֹ לְעֹפֶר הָאֵילִים עַל הָרִי בְּשָׁמַיִם:

מעשה איש

הצפיה לגאולה בליל הסדר

הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע מרא דארעא דישראל, היה נוהג לצאת אחרי עריכת הסדר, לטייל בחוצות ירושלים, פעם אחת לעת כזאת התבטא ואמר, "פלא הוא שעדיין לא נבקע הר הזיתים".

'תורת איש' על שיר השירים

משכני אחריך נרוצה. במדרש (ויק"ר כז א, תנחומא אמור ו), איתא ע"ז הפסוק שאנחנו נמשכין אחריך כבהמה, פי' אנו מתפללים להקב"ה להמשיך אותנו אליו במדת החסד ואנחנו נרוצה אחריו, כי ידוע מ"ש בגמ' (קידושין כב:) שיש ב' אופנים בקנין משיכה לגבי בהמה, הא' קורא לה והיא באה, והב' הכישה במקל ורצתה לפניו, וההבדל כאשר קורא לה והיא באה עומד הקונה מלפנים ובהכישה במקל עומד הקונה מאחור, כמו"כ בקנין הקב"ה עם ישראל יש ב' אופנים הללו, ומבקשת כנס"י 'משכני אחריך נרוצה', דהיינו שהקב"ה יקנה אותנו בקנין משיכה כזו שאחריך נרוצה שהקונה עומד מלפנים 'קורא לה והיא באה'.

ועל זה אנו מתפללים שיהי' משיכת החסדים ע"י בחי' קורא לה והיא באה ולא ע"י יסורים ח"ו בבחי' הכישה במקל, והנה באופן הראשון בבחי' הכישה במקל הנה כבר לקינו בכובד הגלות המר, אך אנו מצפים להיות הגאולה וישועה באופן השני בבחינת קורא לה והיא באה.

משכני אחריך נרוצה. הביאור בזה בהקדם משל למלך המושל בכיפה אשר היתה לו בת יחידה מושלמת בכל המעלות לא חסר בה דבר, ויהי היום כאשר הגיעה לפרקה ויתדפקו על דלתות המלך כל מלכי מזרח ומערב בכוונה לזכות באוצר היקר בת המלך הזאת, אולם בת המלך מיאנה בכל אלו המלכים ולא חפצה בהם, עד אשר באחד הימים ותרא בת המלך אחד מבני הכפרים אשר תחת מלכות אביה ותאמר לאביה קח נא לי אותו לאיש, כי בו חפצתי ולא באחר, והנה המלך לא סרב לבקשתה ויקרא לאחד משריו ויאמר לו שילך וידבר אתו ויאמר לו כי המלך חפץ לקחתו לחתן לבתו, ויעש כן וילך אליו ויספר לו את האושר הגדול שנפל בחלקו להיות חתן המלך, וישאלהו אם מסכים הוא, והאיש מגודל שמחתו אשר שמח לא מצא מילים בפיו לדבר דבר ומרוב שמחה הסכים מיד ויהי כן ויחתמו קשרי חיתון.

ויהי אח"ז ויחשוב בלבו החתן מדוע זה שבת המלך אשר כל מלכי מזרח ומערב השכימו לפתחה וחפצו לקחתה בחרה דוקא בו, ויעל מחשבה בלבו אולי אין זה אלא כדי שתוכל היא לשלוט על בעלה כי הוא סוף כל סוף בן אכרים פשוט ויחשוב לעשות נסיון בדבר, והוא כי בהגיע זמן הנישואין יאמר כי אינו חפץ בה והיה אם כן הדבר כמו שחשב הרי יתבטל הקשר, אך אם באמת זהו זיווגו אז יעשה המלך כל מאמץ כדי שיחזור בו מהחלטתו, ויעש כן ויאמר המלך אל עבדיו לכו נא ודברו על לבו בכל מיני השתדלות ואם לא יחפוץ אל תמנעו אפי' עליו, אז כאשר ראה הדבר הבין שזהו זיווגו חזר בו והסכים.

והנמשל מובן מאליו, מלך מלכי המלכים הקב"ה מלא כל הארץ כבודו ולו בת יחידה היא תוה"ק חמדה גנוזה תתקע"ד דורות לפני שנברא העולם, ויהי היום חפץ הקב"ה למצוא בן זוג לתוה"ק אמרו מלאכים ושרפים תנה הודך על השמים, אולם החתן הנבחר היו ישראל קרוצי חומר דוקא הם

נבחרו, ויקרא הקב"ה למשה ויאמר לו לך דבר עם ישראל שיסכימו לקבל התורה, וילך משה לשאול את פיהם והמה מרוב שמחתם ומרוב התרגשותם לא מצאו די מילים כדי ליתן את הסכמתם וידברו דברים חפוזים הקדימו נעשה לנשמע.

אולם אח"כ חשבו ישראל מדוע דוקא אותנו קרוצי חומר בחר ה' לבן זוג של תוה"ק, אולי עבור שאם אח"כ נעשה איזה דבר אשר לא כדת שיוכל להענישנו, א"כ אמרו בלבם נעשה נא נסיון לסרב למלך ולא לקבל התורה ואם המלך יעשה כל מיני מאמצים כדי להניעם מההחלטה שלא לקבל התורה אז באמת זהו הזיווג האמיתי ואם לאו לאו, ויעשו כן ומה היה ויאמר המלך לעשות את כל האמצעים ואפי' בכפיה וזה היה ענין של כפיית ההר כגיגית, וכיון שראו ישראל כך אז מיד הסכימו לקבל התורה, וזהו **כונת הכתוב** (שה"ש א ד) **'משכני אחריו נרוצה', שכנס"י אומרת להקב"ה משכני אז בוודאי אחריו נרוצה, כי אנו רוצים לרוץ אחריו אלא שמחכים למשכני ואז יוכח שזה הזיווג האמיתי לנו.**

אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. הביאור בזה כי לפעמים רואים הרבה דרכים אשר מובילים לעבודת השי"ת, אך אין יודעים באיזה דרך ללכת, אז **'צאי לך בעקבי הצאן'**, צריך ללכת בעקבי רבותינו הקדושים, כאשר הם הורונו הדרך ללכת בה נלך, **'ורעי את גדיותיך'**, את העוללים הרכים, **'על משכנות הרועים'**, ולפיכך צריכים אנו להתחזק וללמד את הדור הבא ג"כ רק כאשר הורו לנו רבותינו, והם למדו מרבותיהם, ואל לנו לעשות שום שנויים, **וצאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים.**

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה. פרש"י **"מים רבים"** 'האומות', כלומר שאומות העולם לא יוכלו לכבות את האהבה של כנס"י להקב"ה, **"ונהרות לא ישטפוה"** 'על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה', כי לאומות העולם יש ב' דרכים לרחק את כנס"י מהקב"ה, האחד הוא ע"י יסורים וגזירות שמד וכיו"ב, והאופן השני הוא ע"י התקרבות יתירה אל ישראל עד אשר ישראל מתחברים אליהם ולומדים מהם ועושים מעשיהם, וכפי שידוע מש"כ בס' **'בית אהרן'** (ליקוטים) עה"פ (ישעיהו כז יג) **'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים'**, 'האובדים בארץ אשור' אלה האובדים בארצות הגויים משום **"אשור"**, שהם חשבו שיהא להם מאושר בין הגויים, 'והנדחים בארץ מצרים', הוא האופן הב' מלשון 'צרות ומצרים', ואלה ואלה יבואו והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים.

והנה **'מים'** בדרך כלל נוחים לעולם כדכתיב (ישעיהו נה א) **'הוי כל צמא לכו למים'**, וזה מרמז לדרך הפתוי וההסתה שמרעיפים האומות על ישראל, ו**'נהרות'** מרמז על חוזק וגבורה ששוטפים וגורפים הכל, ואמר הכתוב שע"י ב' הבחינות לא יצליחו להזיז את כנס"י מהקב"ה, לא ע"י מים רבים שהיא

רמז לשפע וטובה, ולא ע"י נהרות שמרמז לכח וגבורה, למרות זאת לא יצליחו לכבות את האהבה.

**רבינו זי"ע היה מרבה לעורר ע"כ שאדם מחויב בליל
הסדר לתת שבח והודיה לה' גם על נסי עצמו וכך חרות
הלוחות בספרו וז"ל:**

איתא בשלה"ק אשר כל אדם מחויב בליל הסדר להזכיר ולזכור ולתת שבח והודיה לה' גם על הניסים שעשה ה' אתנו בעצמינו, וזה הכוונה במ"ש בתוה"ק (דברים טז ג) 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', והכוונה 'את' כמו 'עם', פירוש שעם יום צאתך מארץ מצרים תזכור גם את כל ימי חיך, כמה ניסים וכמה חסדים עשה ה' עם כל אחד ואחד מאתנו.

ואמנם נתיגענו הרבה לחפש מקור הדברים, ונתעוררתי ע"י חברים מקשיבים להגדת 'פרדס הצדיקים' (עמ' רכז) שבעצם מקור המקורות הוא מלשון הזוה"ק (הנאמר קודם ההגדה 'פקודא בתר דא') 'חובה איהו על פ' נש', לאשתעי תדיר קמי קודשא בריך הוא, ולפרסומי ניסא ב'כל אינון ניסין דעבד'.

וגם כתב שם בשם ספר דרכי משה (מנהגי המהר"ם שיק אות נח) שהגאון המהר"ם שיק היה דרכו בקודש בליל פסח אחר הסדר לספר חסדי וטובות ה' שעשה עמו, ואמר להעמיס ענין זה בלשון הכתוב (דברים טז ג) 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', הכוונה שכל הטוב והחסד הנעשה עמך כל ימי חיך, תזכור ותספר יחד עם סיפור יציאת מצרים.

וכן הוא בספר מכתב סופר (ח"א עמ' כו) "כל הרפתקאות שעברו על כלל ישראל וחסדי ה' שהצילם וניסים ונפלאות, הכל יספרו ביציאת מצרים".

וכן מובא בספר דרשות רבינו יוסף נחמיה (עמוד ר"ח) על המימרא 'והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה'. "קדושת זקני החתם סופר זצ"ל פירש שעם נסי יציאת מצרים סיפרו גם נסי ה' אתנו בכל ליל הגלות הארוך".

פרק עשירי חודש ניסן

שבת הגדול

- א. בשבת הגדול היה מקדים להתפלל בבית מדרשו ככל האפשר^א.
- ב. ככל שנה הפטירו בשבת הגדול "וערבה"^ב.
- ג. אחר שקידש בביתו הבין הדרוש עד שבא השמש לקרותו לילך לבית הכנסת^ג.
- ד. דרשת שבת הגדול^ד אמר בבית הכנסת הגדול לאחר תפלת שחרית קודם קריאת התורה^ה.

מזן ז"ל: "איצקל, נאך מיין שבת הגדול דרשה קענסט דו נאך וועגפאהרען", [לאחר דרשת שבת הגדול שלי אתה יכול עוד לנסוע], ואני צעיר לימים הייתי, ולא זכיתי לירד לסוף דעת רבינו, ואחר שכתב לי כתב תעודה וקבלתי ברכתו ליוה אותי מעט ונאנח ואמר: "איצקל, און פיהם (בעהמען) ברענט א גרויס פייער" [במדינת בעהמין בוער אש גדול] ושנה דברים אלו עוד הפעם, "גיב דיר גוט אכט" [הזהר טוב על עצמך] - ומה אומר ומה אדבר סיים הג"ל אז היתה עוד עיר מולדתי מלאה חכמים וסופרים, והיום אפילו כוס מים לא אוכל לשנות אצלי בני. סיפור זה הובא במבוא לדרשות חת"ס.

ה) הגרי"נ שטרן ז"ל במבוא לדרשות חת"ס עמוד ט"ז בהערה.

א) לקחב"ח עמוד ת"ז.

ב) זה לשון הג"ר עקיבא יוסף שלזינגר בתשובותיו חאר"ח סוף סימן קל"ז: "ומימי נעורי בזכרוננו בביהמ"ד של מזן החתם סופר אשר קראו תמיד וערבה וגו'".

ג) כנ"ל הערה א', ולקמן פכ"ה הערה ט'.

ד) סיפר תלמיד מזן ז"ל הג"מ יצחק מעיר פראג לה"מכתב סופר" ז"ל, שלפני שבת הגדול בקשה אמו שהיתה אלמנה שיבוא לביתו, והלך להפרד מרבו מזן ז"ל, ואמר לו: "איצקל פאר מיין שבת הגדול דרשה ווילס דיא וועג פאהרען" [קודם דרשת שבת הגדול שלי אתה רוצה לנסוע], ופשיטא שנשארתי שם, במוצאי שבת הגדול וכבר היה סמוך לפסח הלכתי לרבינו, ואמרתי היות שהזמן קצר לפסח מוזכר אני ליסע למחר, אמר לו

ת. קודם הדרשה היה אומר לפני ארון הקודש תפלת "דרשות" שחיברו¹.

ו. בדרשתו² בכל שנה למדס לכני קהילתו פרטי שטר מכירת החמץ³.

הפסחים אשר יגיעו דמם על הקירים, ולי אני עבדיך יערה רוח קדשיך ממרום והיה נא עם פי בעת הטיפי כטל אמרים, ויוצק חן בשפתותי רוח חן ותחנונים בדברים ברורים, ויהי ידי רב למשקל ולמטרי בהלכות הכשר כלים האמורים, ולשם ה' נותן תורתו לעמו ישראל להורות לעם ה' דרכי ה' בדברי מוסרים, ונזכה לשמוע שנית מאלקינו בבית ה' בראשי ההרים אמן. ה' אלקי גדלת מאור הוד והדר לבשת (תהילים ק"ד). ה' אלקי אתה ארוממך אורה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ"ה). גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהילים קי"ט י"ח). עכלה"ק, "חוט המשולש" עמוד ק"ג.

ז. בשנת תק"ע יצאו מקצת רבנים במדינת אשכנז לפרוץ גדרן של ראשונים והתירו קטניות בפסת. הג"ד אברהם טיקטין ז"ל אב"ד גלוגא פנה אל רבינו ז"ל לצאת חוצץ נגד המתחדשים במחאה פומבית. ומרן ז"ל השיבו שידרוש אודות זה בשבת הגדול, ראה שו"ת חת"ס חאו"ח סימן קכ"ב, מתאריך כ"א אדר ראשון תק"ע. ואכן בדרשתו בשנה זו עורר על דבר זה ומסיים דבריו: "...ונקרא נקראתי לעזרת ה' בגבורים ומשכתי ידי מטעם הכמוס ואין כחי אלא בפה ומפה לאון שומעת עם ה' אלה", דרשות חת"ס דף רמ"ג ע"ב.

ח. זה לשון רבינו בתשובותיו חאו"ח סוף סימן קי"א: "ומחוייב כל רב ומורה בכל שבת הגדול להורות העם איך יאמרו ואיך

ו) הא לך נוסח התפיל"ה למש"ה, וז"ל: ברשות האל הגדול הגבור והנורא מוציא בכושורות אסירים, מאין ליש שכלל עולמו בעשירה אמרים, ונח ביום השביעי קודש לדור דורים, ובחר בשלשה אבות האדירים, והוציא בניהם לחירות עולם מעבודת חמורים, וקרבונו לפני הר סיני לקבל תורה ומצות וחוקים ישרים, והנחלנו ארץ הקדושה ובנה בית הבחירה ומוזבח כפורים. ומפני חטאינו גלינו ונתפורנו בין הזרים, לא עזבנו אלקינו ויט עלינו חסד לנהלנו במעגלי ישרים, ע"י מנהיגי צדק אקרו"ט עם ה' המה הגיבורים, אשר מעולם אנשי שם משמן הטוב והיו למאורים, ואלופים קצינים גבאי צדקה גונים ומחלקים די מחסורים, לעניים ואביונים עם מפוזרים, ואלופי גבאי ח"ק דגמלי חסדים עם החיים המצירים, וחסד של אמת המובלים לקברים, ואחרונים חביבים חיבה יתירה נודעת ידיעת בית רב רבנים המובחרים, ת"ח מרבים שלום ככוכבי שמים מאירים, המה רבנים דיני קורנא המה המורים, הם העומדים על פקודי ה' ולגדור גדרים, ואלופי תורה מסובלים תלמידים חביבים המסולאים בפז ואבנים יקרים, שמים לילות כימים צדיקים כתומרים, ומטים שכמם לסבול עול כשורים. ועם ה' אלה מפה העומדים לשמוע קול התורה בהורים, ה' עליהם יחיו ויפריחו כגפן פוריה עץ הדרים, יעלו ויריחו ויצליחו בכל עברים, ולא יעבור עליהם קול נוגש ומצירים, עוד יעלו לציון ברינה בשמוע קול הקורא בהרים, ונאכל שם מן

ז. בדרשתו היה נוהג לומר לבני קהלתו שבאם אין להם אנשים בעלי יראה שיוכלו לבדוק הסאל"ט^ט, יקחו תמכא שקורין קריי"ן^י.

ושמרתם את המצות

ח. היה נוכח בקצירת החיטים למצת מצוה^{יא}.

ט. המצות לכל בני ביתו היו ממצה שמורה^{יב}.

ל"ט ע"א, והחס"א הוא הראשון ומצוה מן המובחר, מ"מ חלילה להכשל בלאו או בלאוין הרבה אפילו בספק משום קיום עשה דרבנן^{***}, דמרור בזה"ז דרבנן, ובפרט שאפשר לקיים שניהם ע"י תמכא שקורין קריי"ן, ואם יש רמז בחסא דחס רחמנא עלן, אנו נאמר דתמכ"א ר"ת תמי"ד מספרים כבוד א"ל^ל. וראה להלן הערה פ"א.

יא) מנהגים כ"י אות ע"ז. וראה בסמוך דמצות שימור הוא משעת קצירה ואילך.

יב) לקחב"ח עמוד תט"ז, וכן במנהגים כ"י אות י"א. - והיינו משעת קצירה ראה הערה הקודמת, ומשמע שלכל ימי הפסח הקפיד שיהיה שמור משעת קצירה, וראה במגיד משנה הל' חו"מ פ"ה ה"ט. ובערוך השלחן סי' תנ"ג ס"כ^{****}. - וכן נהג הגר"א ז"ל ומזבא בביאור הלכה שם ס"ד.

יעשו שטר קנינים המועילים*) כמו שאנו רגילים פה וכל בני קהלתנו מוכרים בשטר המתוקן מתחת ידינו^{**}, ואפ"ה אני מזהירם ומלמדם בכל שנה וכן נכון^ל.

ט) סיפר רבינו שפעם אחת קנה רבו מרנ"א ז"ל כל הכרוב שהביאו למכור ליהודי פראנקפורט וזרקו לנהר כדי שלא יכשלו בו באכילת תולעים, ראה מנהגיו בספר "מנהגי רבותינו והליכותיהם" עמוד מ"ו הערה י"ז.

י) זה לשון רבינו בתשובתו חאו"ח סימן קל"ב: "רגיל אני לדרוש בשבת הגדול מי שאין לו אנשים מיוחדים מסויימים בעלי יראה הבודקים ומנקים אותם מרחש תולעים קטנים הנמצאים מאוד מאוד בימי פסח ואינם ניכרים לחלושי ראות, ע"כ מי שאין לו בביתו מי שיבדקנו כראוי טוב ליקח התמכא שקורין קריי"ן, ואם הוא נמנה שלישי במשנה פסחים

*) רבינו ז"ל שם מתרעם על שאין הרבנים נוהגים כן אלא דורשים בשומר שמסר לשומר או קציצה.

** ראה שם סימן קי"ג ד"ה ועפ"ה, שמזכיר השטר חמץ שהתקין בלשון אשכנז ושנדפס ע"י הג"מ בער פרענק ז"ל, בהגש"פ [ויען תקפ"ו], מובא להלן עמוד תקנ"ט.

*** צ"ב דלכאורה גם אם מרור דאורייתא יהיה אסור לקיימו באופן זה דאיכא ספק דיכול להכשל בלאוין. ונראה הכוונה אפילו בספק שאינו שקול ונטוה להיתר שבדאורייתא היו מקילים משום קיום המצוה ומשום הידור מצוה דאורייתא (שנחשב הראשון במשנה).

**** ומה שכתב שם הערוך השלחן דשיטת הרי"ף והרמב"ם דלא בעינן שימור לשם מצוה אלא שמירה מחימוץ. - מ"מ ודאי בעינן שמירה מחימוץ לשם מצוה עיין פסחים ל"ח ע"ב דחלת תודה פסול

י. ביום י"א ניסן^(ג) נהג לאפות המצות לו ולבני ביתו. ונאפו בבית אפיית המיוחדת לו, באכסדרה של בית מדרשו, ולא אפה שם אדם אחר זולתו. כל המעסקים באפיית חיו לומדי תורה^(ד), שהזמינם בעד שפר טוב^(טו), כי לא רצה להשתמש^(טז) בשונת חלבות^(יז).

יא. חיה עומד על אפיית המצות מתחילת ועד סוף^(ח), וחשניה על העוסקים^(ט), וחותר העיסה לפרוסות וחילקה לעורבים^(כ).

ששמע מאביו הכתב סופר שפעם אחת אמר לו החתם סופר "הוצאותי על אפיית המצות המה שני מאות זהובים", סכום עתק בימים ההם. משכורתו השבועית היה ט"ו זהובים, ראה נוסח שטר הרבנות שנדפס בליקוטי שו"ת חת"ס (לונדון תשכ"ה) עמוד ק"ו. [ולפלא מה שהביא ב"חוט המשולש" עמוד נ' ששמע מאביו הכת"ס שהחת"ס אמר לו שהוצאותיו לשנה עשרת אלפים זהובים].

טז) ראה לקמן הערה פ' ופרק כ"ו סכ"ט.

יז) "חוט המשולש" ומנהגים פ"י אות ב'.

יח) ראה לקמן הערה ע"ו מה שהועתק מדברי מרן בתשובתו חו"מ סימן קצ"ו.

יט) "חוט המשולש" עמוד קמ"ה, ומנהגים אות ד'. - וראה בטור סימן ת"ס שמביא דאביו הרא"ש ז"ל "היה משתדל בהן ועומד על עשייתן ומזרז העוסקים בהן והיה מסייע בעריכתן".

כ) "חוט המשולש" עמוד קמ"ה וכתב דע"י שחילק העיסה היה כל סדר האפיה בידו.

יג) כך יוצא משו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סימן ק"א, מתאריך יום ד' י"א ניסן תקפ"ח, שכותב בסיום התשובה: "ויען נטרדתי היום באפיית מצות". וכן הוא ג"כ בחו"מ סימן קע"ז מתאריך יום א' י"א ניסן תק"ץ, שבתחלת התשובה כותב: והנה יצאתי בחפזון להשיב בקיצור וביום אפיית מצה".

ו"בחוט המשולש" עמוד קמ"ה כתב: יום אחד קודם ערב פסח היה זמן אפיית מצה שלו. ובמנהגי חת"ס פ"י אות ב' נמשך אחריו אך שינה וכתב שביום זה אפה לצורך ביתו. ואולי לא הקפיד כלל על יום מסוים אלא לפעמים אירע שהיה בי"א ניסן.

יד) ראה שו"ת חת"ס חו"מ סימן קצ"ו ד"ה הנה, שהוכיח קהלת טריעסטא במדינת איטליא אודות ששמירת לישת עריכת אפיית המצות שהם דברים העומדים ברומו של עולם נמסרו לנערי ישראל המנוערים מכל חכמה ומדע ומכל דת ודין.

טו) ב"חוט המשולש" עמוד קמ"ה כתב

דבעינן מצה המשתמרת לשם מצה וכן פסק הרמב"ם הל' חו"מ פ"ו ה"ט וראה בשו"ע הרב שם סי"ד. והחת"ס בתשובתו סימן קכ"ח ד"ה שוב, כתב: "יכוין בשמירתו לשם מצות פסח".

יב. חמים היו פחות מעט מרבע שיעור חקמח כא).

יג. חקפיד שלא ישחו מתחלת נתינת מים לקמח עד שיוציאו חמצה מן התנור אלא שנים או שלשה מינוטין [דקות] וגם שלא יחיה שום חמימות בחדר אשר שם עורכים חמצות כב).

יד. השלחן והספלים שקורין "בעקקען", שנוכלים בהם העיסה, היו של אבני שיש מחורכג) הנקרא "מארמאר-שטיין" כד).

טו. לא עשו ב' מצות בפעם אחת על אבן אחת כה).

טז. אחר כל עיסת רחצו הספל, ואחר כל מצת כז) נטלו העורכים את ידיהם כז). וגרדו שלחן המערכת בבלי ברזל המיוחדין לבך כח).

כג) כי אבנים אלו המה קרים בטבע ולא במהרה יתחממו.

כד) "חוט המשולש" עמוד קמ"ה ומנהגים אות ה'. ראה להלן הערה קכ"ג.

כה) "חוט המשולש" עמוד קמ"ה. אולי הכוונה שלא ערכו ב' מצות (על השולחן שהיה מאבן שיש כנ"ל) בלי רחיצה בנתיים וכדבסמוך.

כו) נראה שכל עורך קיבל רק מצה אחת וערכה כולה מתחלה ועד סוף, וכפי הנראה ממנהירות אפיית המצה כנ"ל אות י"ג, היו י"ב עורכים, ראה להלן אות י"ט.

כז) עיין מ"ב סימן תנ"ט ס"ק ל"ג.

כח) לקחב"ח עמוד תט"ז. - עיין רמ"א סימן תנ"ט ס"ד ומג"א ס"ק י"א.

כא) זה לשון רבינו בתשובותיו חאו"ח סימן קכ"ז ד"ה או, מתאריך י"א אדר שני תקפ"א: "נסיתי זה קרוב לשלשים שנה באפיית מצה דכל לוג קמח נילוש במים קרוב לרביעית פחות מעט ואז נילש יפה יפה המים יהיו פחות מרובע משיעור הקמח".

כב) זה לשון רבינו בתשובותיו חחו"מ סימן קצ"ו: "אנחנו מקפידים שלא יהיה ולא ישהה מתחלת נתינת מים לקמח עד שתוציא המצה מהתנור אלא ב' או ג' מינוטין* אע"ג דשיעור חימוץ הוא י"ח מינוטין, מ"מ במדינתנו זריזים במצוה זו אפ"י הפחותים", "וגם שלא יהא שום חמימה בחדר ששם עורכים חמצות עד שניחנו על הפאל"ה שסמוך לנתינה לתנור ממש אפילו רגע כמימרא".

* שמעתי מאמ"ו הגנ"י ששמע מזקיני בעל התעודות תשובה ז"ל שהתפלא ע"ד רבינו אלו האיך אפשרי דבר זה, עד שבשנה אחת נדמק לו פועלים שעבדו בזריזות יתירה וגם כן גמרו בזמן מועט זה.

יז. צוח על האופה שלא לחסיר מצה ממקומה, אם לא שחלבה על ידי נגיעת חסדרה מבחוץ, ותלמיד חכם אחד השגיח על זה (כט).

יח. השאירו המצות בתנור עד שחיו כמו חדרה (ל).

יט. לא חבנימו לתנור יותר מי"ב מצות בפעם אחת (לא), ואח"ז פסקו מלאפות עד שחוחם חתנור קצת מחדש (לב).

בדיקת חמץ

כ. קודם בדיקת חמץ לבש חסרבל וחבובע (ג) בחולך לבית חכנסת. וחדבה לברוך כל הבית וחעליה וכל ארגו וארגולד) וחלול [של תרנגולים] וחגן, כל מקום

כט) לקחב"ח עמוד תט"ז. ועיין מ"ב סימן פ"י אות ז'. תנ"ט ס"ק ל"ג.

לג) הכוונה למעיל וכובע המיוחדים לתפלה, ראה לעיל פרק ראשון הערה כ"א.

לד) ב"חוט המשולש" עמוד ק"כ כותב ששמע מאביו הכתב סופר ז"ל שמרן ז"ל היה בודק גם הארגו שהחזיקה זוגתו הרבנית הצ' מרת שרל ע"ה את חפציה, ופעם אחת תוך כדי הבדיקה מצא מכתב מכורך, והיה רשום עליו שזה צוואה שלה (**), ומרן ז"ל אמר לה אח"כ דברי חדודים על זה שהקדימה עצמה, ואמר לה שהוא קשיש הרבה יותר ממנה בשנים (***) בכל זאת לא כתב ציווי האחרון

ל) ספר אוצר יד החיים החדשות ליקוטים דף רס"ו: "ראיתי להרב הגאון הצדיק ר' יודא גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמער, בערב פסח בשעת אפיית מצות, שהקפיד מאד שיהיו המצות נשרפין קצת, באומרו שכן נהג זקינו החת"ס זצ"ל שהקפיד על זה שיהיה כמו חררה (*).

לא) נראה הכוונה שכל עיסה לא היתה גדולה מכדי י"ב מצות.

לב) שירת משה עמוד מ"ו, הובא במנהגים

(*) הכוונה שהיתה אפורה ביותר. דבשרופים אי אפשר לקיים מצותנו, עיין פסחים כ"א ע"ב דחמץ שחרכו קודם זמנו מותר בהנאה, ורוב הראשונים סברי דמותר גם באכילה, וגם הרא"ש שס"ל שאסור באכילה, היינו מדרבנן, עיין טו"ז סימן תנמ"ב ס"ק ח'. - וע"ע פסחים מ"א ע"א לגבי קרבן פסח דשווא חרוכא, דכתב שם במאירי דכל שהוא ראוי לאכילה ע"י הדחק יוצא בו, ועי"ש בשפת אמת דאם היה ממש חרוך מבטל מ"ע דאכילת פסח, וע"ע בשו"ת חכם צבי סימן ס"ג.

(**) צוואתה נדפס בתרגום לה"ק בספר "באר מרים - הדת מרים" עמוד ל"ב, ורבינו הקריאו בתוך הספרו עליה בעת הלויטה, ראה דרשות חת"ס עמוד שפ"ז ד"ה סדין.

(***) רבינו ז"ל נולד כידוע בשנת תקכ"ג. והרבנית נולדה שנת תקמ"ז, ראה ספר "אגרות רבי עקיבא איגר" מכתב קי"א. [וראה עוד ראה "חוט המשולש" עמוד ע' שנולדה בעת שנשא רבינו את זוגתו

שאפשר ומציאות שבעולם לחכמים שם חמץ לה).

כא. חמץ שקיים בו מצות שריפה כנראה היה נותנו לאחר במתנה על מנת להחזיר קודם שמכר חמצו כדי שיקיים מצות ביעור חמץ בשלו^(ל).

תענית בכורים

כב. בערב פסח התענה מאחר שחיה בכור. ולעת זקנתו הקיל^(לז) כאשר נזרמנה

לביתו^(*).

שריפת חמץ שלו א"כ כיון שמזכיר בשטר שכל חמצו בכל מקום שהוא הרי הוא מכור א"כ גם זה מכור, ואינו מקיים מצות שריפה בחמץ שלו. ואם ימכור אחר שריפה וביטול הרי כבר הפקידו ואיך יכול למכרו לגוי אלא א"כ חוזר וזוכה בו ומבטל ביטולו, ויעצני הרב הדין המופלג מו"ה דניאל פרוסניץ נ"י ליתן במתנה על מנת להחזיר לחבירו אותו חמץ שמצא בשעת בדיקה ואחר כך למכור, נמצא דאין זה בכלל מכירה שכבר נתנו במתנה על מנת להחזיר ואח"כ ימכור חמצו לגוי ואח"כ יחזירו לו חבירו ושוב ישרוף מה שמצא בבדיקה ושוב יבטל, ועצה נכונה היא^(ל).

כנראה שעל פי זה הורה בנו המכתב סופר בדרשותיו לשבת הגדול לנהוג כן, ראה ספרו ח"א דף כ"ז טור ג'.

לז) במנהגים כ"י אות ע"ט כתב: "מצות אפה

לה) לשון מכתב סופר ח"ב סימן י"ז. ומוסיף שם: "ויש לקחת ממנו ז"ל מוסר וללמוד ק"ו מה הוא שתורתו אומנתו והיה לו בנים ובנות ובחורי חמד אשר היו כדאי לסמוך עליהם ומ"מ עשה בעצמו גם מה שלא היה לכבודו להכניס ראשו ללול של תרנגולים, מכ"ש אנו והמונינו שאנו מבטלים בעו"ה מדברי תורה לשיחה בטלה מכ"ש שנעשה הכל בעצמו ובכבודו. ובמכתב סופר ח"א עמוד קי"א בבאר מרים, הביא שהיה מרגלא בפומיה דברי אביו רבינו ז"ל: "במצרים נאמר לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח^(**)", על אחת כמה וכמה מחוייבים להטריח בבדיקת חמץ^(ל).

לו) כן משמע מדברי רבינו בהגהותיו על שו"ע או"ח סימן תמ"ח על מג"א ס"ק ח', וז"ל: "וצריך לי עיון אם ימכור קודם

בזו"ד וזה היה לערך שנת תקמ"ז, ראה "חוט המשולש" עמוד ל"ז בהערה, ושו"ת חת"ס ח"ז סימן ט' טור"ה אקדמות].

(*) מרן ז"ל כתב צוואתו ט"ז כסליו שנת תקצ"ז, כחמש שנים לאחר שהרבנית נפטרה ב"ז אדר שנת תקצ"ב.

(**) ובתשובתו חיו"ד סימן רצ"ג כתב שמהאי טעמא רגילין בפדיון הבן שהאב יפדה בעצמו ולא ע"י שליח, [עיין שו"ת הריב"ש סימן קל"א וברמ"א יו"ד סימן ש"ה סעיף י']. וכן כאשר ביהמ"ק היה קיים היו רגילין הבעלים לזבוח בכוריהם בעצמן [ושחיטה כשרה בזר], עיי"ש מה שפירש בזה באופן נפלא הקרא בפרשת בא, י"ג ט"ו, ושפ"י.

לו ברית מילה ותיח מוחל'לח).

אפיית מצות מצוה

כג. בערב פסח אחר חצות אפה מצות מצות, ולא חקפיד לעשות חשלש מצות של חסדר מעשרון'לט) ולתת בחם סימן לידע איזה ראשונה שניה ושלישית'מ).

ערב פסח שחל בשבת

כד. פשחל ערב פסח בשבת קיים סעודה שלישית בדברי תורה'מא).

כה. פשחל פסח במוצאי שבת אפה מצות מצות במוצאי שבת'מב) קודם שישב אל חסדר'מג).

ת"ע ובדג'מ]. ובמנהגי חת"ס הוצאת מכון חת"ס מביא שכמדומה שאמר ההתעוררות תשובה שהחת"ס החמיר גם משום שהיה בכור בית וצ"ע.

לט) מנהג הנ"ל הובא ברמ"א סי' תע"ה ס"ז, והבית מאיר הובא במ"ב שם ס"ק מ"ז מפקפק על זה, ומסיים הנ"ב שבכמה מקומות נשתקע המנהג.

מ) גם מנהג זה הובא שם ברמ"א. לקחב"ח עמוד תט"ז.

מא) ספרא רבא דישאל עמוד קצ"ו, משמיה דהג"ר יהונתן שטייף ז"ל ראב"ד פעסט, שרבינו אמר דכשחל ע"פ בש"ק אזי מקיימים סעודה ג' בדברי תורה כמ"ש במג"א סימן תמ"ד ס"ק ב' בשם הזהור שרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית.

מב) כשיטת הגאונים המובא בטור סימן תנ"ח עיין בב"י וטו"ז ס"ק א'.

מג) מנהגי חת"ס פ"י אות י'. ולא מצאתי מקור לזה. וב"חוט המשולש" עמוד קמ"ה

ערב פסח לאחר חצות, ואכל קנעדליך", מסמיכות הדברים מוכח שאכל קנינדליך בע"פ לאחר חצות, וכדפסק רבינו והובא לקמן פכ"ז סצ"ט. - ואולי כוונתו שאכל בפסח, וראה לקמן סעיף ס"א.

לח) שו"ת מהריא"ץ חאו"ח סימן נ"ב ובס' ליקוטי בית אפרים - ממטה נפתלי אות כ"ט. - והגר"י ווייס ז"ל בספר זכרון למשה מכתבי תהלה סימן ח' ובספר אלף כתב אות קצ"ב, פקפק בזה, עפ"י מה ששמע מהג"ד דוד לאקנבאך ז"ל בעמח"ס שו"ת ניר לדוד, שהג"מ חיים בריל סיפר להחת"ס שלא התענה בערב פסח כי סמך על מה שעשה סיום, ואמר לו רבינו אילו הייתי בכור לא הייתי מתיר לעצמי לאכול על סעודת סיום. - והעיר ע"ז הג"ר יוסף נפתלי שטרן ז"ל בשער יוסף ריש דרשות חת"ס ח"ג, שזה סותר למה שכתב בחוט המשולש עמודים י"א - י"ב שנולד לאחר י' שנים מחתונתם וכמעט שרצה לשלחה בגט פיטורין קודם הולדתו. - ואולי היה בכור הבא אחר הנפלים [עיין מג"א סימן

סידור השלחן

כו. סידר בעצמו חשלחן^{מד} ודקדק לחדרו בכל מיני חידור בזריזות נפלאה ובשמחה עצומה לקראת יום חקדוש^{מה}.

כז. כל חבליים שחשתמשו בחם ושחעמידו על חשלחן לגוי, חיו כולם של בסף^{מו}. ובוס של אליהו חיה גבוה משאר כוסות לכבוד ולתפארת, ומעולם לא שתח אדם ממנו^{מז}.

כח. ציוח לחפין כסא מיוחד ראוי לחסיבה גם לחרבנית^{מח}, כי חיתה נוחת בחסיבה^{מט}.

פעמים הייתי על הסדר אצל מרן הגאון חת"ס זצוקלה"ה והכוס של אליהו היה גבוה משאר כוסות לכבוד ולתפארת ומעולם לא שתח אדם ממנו". וכתב שם דמנהג זה שמכינין "כוס גדול" וקורין אותו כוס אליהו הובא בסידור יעב"ץ. - ומסיים דבריו: ומנהגי להניחו כל הלילה על השולחן אבל מכוסה, ובשחרית אני לוקח אותו לקידוש היום ע"ד שארז"ל הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה לתעביד ביה מצוה אחריתי. (ומש"כ במנהגי חת"ס פ"י הערה ז' שבלי ספק ראה כן מרבו לנהוג כן, לענ"ד אינו נכון מדכתב "ומנהגי...").

מח) הצדיקת מרת שרל ע"ה בריתה של מרן הגרע"א זצ"ל.

מט) מכתב סופר ח"א ק"י ע"ב, וכתב שם: אולי גם הרמ"א ז"ל שכתב בסימן תע"ב ס"ד דבזה"ז לא נהגו הנשים להסב, לא נתכוון אלא לסתם נשים אבל באשה המפורסמת

כתב רק שרבו בעל הפלא"ה נהג כן. ובשו"ת "דבי עקיבא יוסף" חאו"ח סימן קמ"ג הביא שאביו הג"מ יחיאל שלזינגר ז"ל תלמיד רבינו נהג כן.

מד) כלשון השו"ע "יסדר שלחנו" וכו'. ובחזה"מ עמוד קמ"ו כתב שהיה עורכו קודם שהלך לבית הכנסת. וראה הערה שלאחר זה.

מה) לשון המכתב סופר ח"א ק"י ג' והקדים לזה: "ראוי לכל ירא ה' לסדר שלחנו בע"פ אחר חצות ולדקדק בכוסות אשר ישם לפני כל א' מן המסובים שיהיו מכוונים בשיעורן ושלא יהיה פגומים".

מו) "חוט המשולש" עמוד קמ"ו והובא במנהגים שם אות י"ב*. וראה שו"ע סימן תע"ב ס"ב יסדר שלחנו יפה "בכלים נאים כפי כוחו".

מז) לקחב"ח ח"ה ח"ב דף ק"י טור ג': "וכמה

* ב"חוט המשולש" עמוד מ"א כתב שרוב כלי הכסף שבבית רבינו ז"ל היו ממה שירש מגיסתו אשת הג"מ צבי הירש יערוויץ ז"ל אחי אשת רבינו ז"ל בדיווג ראשון.

ליל הסדר

כט. בליל יו"ט חתפלל בבית הכנסת הגדול^(ג).

ל. לא אמרו חלל בבית הכנסת אחר תפלת ערבית^(נא).

לא. תלמידיו חיו באים לראות הנהגתו בליל התקדש חג ולחתבשם מזיו אמריו^(נב).

ולעזוב העיקרים...^(נא), ונראה שלא שמע ולא ראה אביו הכת"ס לנהוג הכי, אשר נמשך אחרי מנהגי מרן ז"ל.

נב) זה לשון תלמידו הג"ר שמעון סידאן בהספדו על מרן: "בליל שימורים באו תלמידיו לראות הנהגתו בסדר ולשמוע פירושיו בהגדה וב"שיר השירים", "זכרונות ומסורות על חת"ס" עמוד רפ"ט. והלקחב"ח בספרו חלק חמישי ח"ב דף ק"י ע"ב כותב: "וכמה פעמים הייתי על הסדר אצל מרן הגאון חת"ס צוקלה"ה...". ובשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סימן רס"ד כתב: "כשלמדתי בישיבת מרן הגאון זצ"ל זכיתי להיות מאוכלי שלחנו בשבתות וימים טובים וראיתי ששיער המצה...". וראה להלן הערה ע"ג.

★

בליל התקדש חג היה בלתי אפשרי להסתכל בעיניו הקדושים שהאירו באור

ונודעת בחשיבות*) כמו אמי מורתי ז"ל גם הרמ"א מודה".

ג) שו"ת חתן סופר סימן ע"ד ד"ה ואידי, ו"חוט המשולש" עמוד קמ"א, וראה לעיל פרק ט' ס"ה.

נא) לקחב"ח עמוד תט"ו. - כמנהג אשכנז המובא ברמ"א סימן תפ"ז ס"ד. - אולם הג"ר יהודא גרינוואלד ז"ל בשירת משה עמוד מ"ד, הביא משמיה של המהר"ם שיק שמרן ז"ל היה אומר הלל** בלא ברכה, והובא במנהגים שם הערה ח'. ברם ראה בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב חאו"ח סימן רע"ג שהאריך לבאר טעם מנהג אשכנז שאין אומרים הלל, ובתוך דבריו כותב: "אבל לפע"ד אין לזוז ממנהג אבותינו נוחי נפש זי"ע אשר מימיהם אנו שותק, ואין אנו עדיפין מיניהו והלואי נקיים גופי ועיקרי תורה ולדורוך בדרכיהם, ולא לעשות חדשות במילי דחסידות

(*) ויש להוסיף לזה מש"כ רש"י בכתובות ע"ה ע"א, ד"ה באשה חשובה, דאשה חשובה היינו בת גדולים.

** המנהג לקרות הלל בליל פסח מקורו במסכת סופרים פ"כ ה"ט והובא להלכה בשו"ע סימן תפ"ז ס"ד. [ועיין שו"ת חת"ס חאו"ח סימן ק"ג דמנהג שהוא עפ"י מסכת סופרים וכיו"ב, עוקר הלכה נגד הש"ס]. ואם נכון שמועה זו מסתבר שכן נהג גם רבו מרנ"א ז"ל ונהג אחריו. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה חאו"ח סימן צ', שרבו בעל הנוב"י שינה לעצמו כמה נוסחאות ומנהגים כמנהג ספרדיים ואחד מהם שהיה גומר הלל בליל פסח אחר התפלה בבית הכנסת.

לב. בליל חסדר חיה מיסב על חמטח(ג).

לג. חגביע של ליל חסדר של מרן חיה גדול במיוחד(נד).

לד. מויגת חכוסות חיתח על ידי חמשמש(נה).

לה. שתח רביעית חארבעה חוסות בבת אחת(נו).

לו. אחר חוס ראשון חילק חגוזים(נז) בקטן(נח) חחל ובגדול בילח(נט).

לז. נטילת ידיו לטיבול חכרפס וחסעודה חיתח על ידי חמשמש דרך שררות(ס).

לח. ל"כרפס" נטל ידן חנקרא "צעליר" חנאכל כשחוא חיסא, ומכלו במי מלח(סב).

נח) אולי מפני שעיקר הקפידא "לתינוקות" כנ"ל.

נט) "חוט המשולש" עמוד קמ"ו ומנהגים אות ט"ז.

ס) מכתב סופר ח"א ק"י טור ג'.

סא) כ"כ מרן בתשובתו חאו"ח סימן קל"ב: "ע"ד שארי ידקות שהמציא מהרי"ל שיהיה כרפ"ס על רמז פר"ך ס' כמ"ש מג"א סי' תע"ג סק"ד, ומ"ו הגאון מו"ה נתן אדליר טרח ויגע לידע איזה נקרא כרפס הואיל ונפיק מפומא דגברא דבא מהרי"ל ומצא שנקרא ברוב לשונות אפי"א (ובהגדה אפי"ך), והוא הנקרא בלשון דייטש צעליר והוא נאכל כמו שהוא חי נטבל בחומץ, וכן אנו נוהגין אחריו. ונתתי סימנא מילתא אפי"א ר"ת כמו אל פועל ישועות א'תה". [וראה במנהגי רבינו נתן אדלר זצ"ל פרק שני אות י"ח ובהערה שם].

סב) כן מוכח ממש"כ המכת"ס ח"א ק"י ג': "ומטבילין הכרפס במי מלח". וכן נהג

עילאה מרוב עוצם קדושתו ודביקותו בה'. כך שמעתי מאמ"ו הגנ"י ששמע מפ"י "הדעת סופר" ששמע זאת מזקנתו הצדיקת הרבנית חוה לאה ע"ה אשת מרן הכתב סופר ז"ל. נג) ראה לקמן סעיף נ"ז.

נד) שמעתי מהגאון בעל "שבט הלוי" שליט"א ששמע כן מה"דעת סופר" ז"ל ששמעו מזקנתו הרבנית חוה לאה ע"ה אשת ה"כתב סופר" ז"ל.

נה) מכתב סופר ח"א ק"י טור ג', כאשר כתב הרמ"א סימן תע"ג ס"א. וכן מוכח מהמחבר שם שכתב: "מוזגין לו" עיי"ש בח"י אות ח' ובביאור הגר"א אות ו'.

נו) "אוצרות הסופר" קובץ י"ב, עמוד נ"ד, בשמו של הג"ר שמחה בונם סופר ז"ל מלוגאנא, ושכן נהג גם אביו בעל הדעת סופר ז"ל. עיי"ן מחה"ש סימן תע"ב ס"ק י"א.

נז) כשו"ע סימן תע"ב סט"ז, "מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו" [ולכן חילק קודם "מה נשתנה"].

לט. חיה אוסר "כחא" כנגינה מפסקת^{סג}, וחמשיך "לחמא עניא די אכלו אבהתנא" וכו' סד).

מ. כל עיסוקיו באמירת החגדה לא חיה אלא עם בניו^{סה} ובנותיו הקטנים^{סו} וביאר לחם כל תיבה ותיבה ותובן הענין מהחגדה^{סז} ולא אמר שום דרוש^{סח}.

שהשפיע הקב"ה על ישראל בלילה ההוא שיצאו ישראל ממצרים, מותר להשתמש במשכונות של עכו"ם ולא ישלח כח טומאתן, דמתבטלת בתתק"ס בקדושה.

סו) זה לשון רבינו בדרוש לשה"ג משנת תק"צ: "...ואולי משום זה מחוייב להגיד לבנים קטנים אפילו שאינו יודע לשאול אשר כמעט יהיה פעולת את פתח לו בטלה, אלא משום דעכ"פ אחז"ל ברכות מ"ח ע"א במשל בוצין בוצין מקטפי ידיעא כי פתיחת הלב לקטנים בקטנותם הוא כהתחלת צמיחת פרי ישוה אע"ג דבימי שיבה יתרבה שכלו ויבין הדבר לאישורו, באופן שלימוד הילדות ההוא היה כלא היה, מ"מ תחלת צמיחת הקדושה הוא כחצי הכל, ע"כ בלילה הזה שהוא כתחלת פתיחת הסמדר לפרי הגדול והולך לימות המשיח, ע"כ מתחילין גם לקטנים ואת פתח לו פתח הסמדר", דרשות חת"ס רמ"ט טור א'.

סז) כאשר כתב הרמ"א סימן תע"ג ס"ו: "ויאמרו בלשון שמבינים הנשים והקטנים".

★

בעל ההתעו"ת. (וכמובן דמש"כ מרן בתשובתו הנ"ל "נטבל בחומץ" ר"ל בכל השנה). ועיין שו"ע סימן תע"ג ס"ו וברמ"א ס"ד.

סג) דהיעב"ץ בסידורו "עמודי שמים" כתב, דלהגורסים "כהא"*) [עיין מג"א סימן תע"ג ס"ק כ"ד], לא יצטרך מלת "די", אלא צריך לומר "כהא לחמא עניא אכלו אבהתנא", ועל כן הפסיק מרן ז"ל כהנ"ל, והכי פירשו "כהא" כפרוסה זו אשר ביד, - "לחמא עניא די אכלו אבהתנא" היה הלחם אשר אכלו אבותינו בארעא דמצרים.

סד) מכתב סופר ח"א קי"א א'.

סה) כתב רבינו: "מובטחים אנחנו אפילו בגלות החיל, בשעה שאנחנו יושבים לספר יציאת מצרים לבנינו, להשריש לבותם בידאת ה', אזי שפע אלו-ה עלינו כמו בצאתינו ממצרים", דרשות חת"ס בדרוש לשה"ג תקצ"ד ד"ה הא לחמא.

★

עוד כתב רבינו בספרו "תורת משה" פ' צו עמוד כ"ג ד"ה הנה, דמחמת גודל התלהבות סיפור יציאת מצרים מתעורר הקדושה

*) רבינו ז"ל פירש הגורסים "הא" לחמא עניא, אע"פ שאינו אותו לחם, "כי אנו רוצים להמשיך עלינו אור ה' שהיה שופע על אוכלי פסח ומצה בליל התקדש חג בעת יציאה ממצרים", דרוש לפסח משנת תק"ס.

מא. חיה קורא את ההגדה בקול חוצב לחבות אשסט), עד שחיה קולו נשמע למרחוק בקרית חוצות ע).

[וראה דרשות חת"ס בדרוש לפסח שנת תק"פ, ד"ה בסדר].

סח) לקחב"ח עמוד תט"ו. זה לשון רבינו בדרשות חת"ס ח"ב רס"ה טור ב': "ענין הסיפור אינו לפלפל בהלכה כי הפלפול הוא ברור הקליפות מהקדושה, ולזה בכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, כי חמץ גימטריא חל"ק, רמז על מחלוקת הפלפול אויבים בשער, על מנת להעשות מצה שלום בסופו, מצה גימטריא קה"ל היפך המחלוקה כי בסוף נעשו אוהבים זה לזה [כקידושין ל' ע"ב]. אמנם הלילה הזה ליל שימורים אין אחיזה לקליפה כלו מצה ושלום, ורק אך לספר בניסי ה' ונפלאותיו" (*).

סט) בדרשה לשבת הגדול אמר רבינו: "אנו מוסיפים ומרבים לספר מאהבת השי"ת ולהבת לבבינו בוער עד לב השמים", דרשות חת"ס דף רנ"ד ט"ד.

ע) "שירת משה" עמוד מ"ה. והקדים לזה: "שהגם שדרכו בקודש בפרט לעת זקנתו לומר הכל בחשאי בהתלהבות פנימי בדרך נפלא עד מאד". וראה לעיל פ"א הערה מ"ג.

אעתיק מה שהביא במכתב סופר ח"א דף כ"ד טור ד', מרבינו ז"ל שהסביר הנסיון שהיה לישראל בעת צאתם מארץ מצרים: "אשר היתה מצות ה' עלינו אל יצא איש מפתח ביתו, והכתוב מעיד על הצעקה והמהומה הגדולה אשר היתה בלילה ההוא בארץ מצרים, ועם ה' אלה לא היו רשאים לילך לחוץ לראות ולשמוע מה הרעש הגדול, השודדים באים עליהם, ושמעו קול צאו מאתנו, ועם ה' אלה חזקו ועמדו באמונתם וזכות אמונה זו היא שעמדה להם כי זה נסיון גדול ונורא, בזכות זה נגאלו. ועוד כדמיון נסיון זה על הים שראו את מצרים נסע אחריהם וכבר היו סמוכים להם ואין בדרך הטבע שום מקום להנצל מהם. כן יהיה לעתיד ב"ב בחבלי משיח לזכותינו ולבחון אותנו בנסיון זה, כן שמעתי מאמ"ו מאוה"ג, ואמר בפירוש שאומר ומסביר כן לשום על לב בני ביתו שלא נתייאש ח"ו בבואו חבלי המשיח מי יודע מה יהיה בימים ההם מנסיונות גדולות כאלה אשר יתחמץ לב האדם בראותו כאלה וכאלה, על כן ראוי לשום על לב ימי צאתינו מארץ מצרים".

(*) מרן ז"ל פירש "מעשה בר"א וכו' והיו מספרים ביצי"מ כל אותו הלילה", "שעם נסי יציאת מצרים ספרו נסי ה' אתנו בכל ליל הגלות הארוך. והחובה לשית לב לחסדי ה', שה אחת בין שבעים הזאבים, אין זאת כי אם בכח השומר עמו ישראל לעד הזנם ומפרנסם שומרים ומצילים שלא כדרך הטבע", הובא בספר "דרשות רבנו יוסף נחמיה" עמוד ר"ח. [זה לשון בנו של רבינו בספרו "מכתב סופר" ח"א כ"ו טור ד': "כל הרפתקאות שעברו על כלל ישראל וחסדי ה' שהצילים וניסים ונפלאות הכל יספרו ביציאת מצרים כמ"ש בעל ההגדה שלא א' בלבד וכו' אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם"].

מכ. באמירת "דם ואש ותמרות עשן", עשר מכות, ו"דצ"ך עד"ש באח"כ" ח"ח זורק מן חבוס באצבעו^(א) ולא על ידי שפיכת מחבוס^(ב).

מג. שיער חבזית מצה כמות שחיא אחר האפיח בלא ניכוי חלק חמים שבקיסח^(ג).

מד. לקח חג' מצות, דחיינו העלינו עם תחתונה והפריסה באמצע, בדרך "חמוציא" וחמסובין ענו "אמן" ולא בירכו חמוציא^(ד), ופירם בזית לכל אחד מן חמסובים, אחר כך לקח הפריסה ופירם שוב בזית לכל אחד ואחד, אחר כך לקח את שני חבזיתים סמוך לפיו^(ה), ובדרך עם חמסובין ביחד: "על אכילת מצה"^(ו).

שו"ת קרן לדוד סימן קל"ה, שו"ת מהרש"ג ח"ב סימן י"ט, שו"ת לבושי מרדכי מהדורא אחרונה (מישקאלץ תרצ"ז) סימן ע"א ובשו"ת עצי חיים האו"ח סימן ל"ד מה שדנו בזה.

עד) כמו בשאר ימות השנה ראה לעיל.

עה) מרן ז"ל נמשך במנהגו זה אחרי רבו מרנ"א ז"ל, שנזהר בזה בכל ימות השנה כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לטעימה, ראה מנהגי מרנ"א ז"ל פרק ראשון אות י"ז, ורבינו ז"ל נהג אחריו לגבי קיום מ"ע דאכילת מצה.

עו) לקחב"ח עמוד תט"ז, והוסיף בספרו ח"י ר"ז ג': "והמסובין היו מרובין וממילא גם ההפסק בשתיקה היה כמה מינוטין".

ובהגדה חתן סופר הנדמ"ח עמוד קע"ב ד"ה ובשם כתב: "שמעתי על קדוש זקני החת"ס ז"ל, דממרחק הרבה בשוקי בראי היה נשמע קולו בקודש מרוב רגשת רשפי אש שלהבת י-ה בעת אמירת הלל בלילה זה".

עא) כרמ"א סוף סימן תע"ג^(*). (ברם מנהג האר"י ז"ל להטות הכוס ולשפוך).

עב) מנהגי רבינו הנדפס בהגדה "חתן סופר" הנדמ"ח.

עג) זה לשון שו"ת מהר"ם שיק האו"ח סימן רס"ד: "כשלמדתי בישיבת מרן הגאון זצ"ל זכיתי להיות מאוכלי שלחנו בשבתות וימים טובים וראיתי ששיער כזית מצה כאשר הוא בא לפנינו^(**)". [ועיי"ש סימן רנ"א ד"ה הנה, וסימן רנ"ט, מה שהאריך בזה, וע"ע

^(*) בדרכי משה אות י"ח כתב דנוהגין לזרוק באצבע לרמז על מה שנאמר (שמות ח' ט"ו) "אצבע אלהים היא". וסך הכל איכא ט"ז זריקות כנגד חרבו של הקב"ה נקרא יוה"ך, והובא במג"א. - וביאר רבינו בהגהותיו עשו"ע דהכוונה יו"ד וי"ו - ה"ך. - והוסיף רבינו ד"אצבע" גימטריא קס"ג כמנין שם אהו"ה במילוי יוד"ן [אלף ה"י וי"ו ה"י], ובאצבע לקו י' מכות, נמצא דמגיע לכל מכה י"ו [שהוא עשירית של ק"ס] וג' עשירות [דהיינו עשירית של ג'] הם הזייני"ם של אותיות י' ו' [דהיינו התג הקטן של היו"ד למעלה וקוץ של היו"ד שלמטה בצד שמאל, ותג קטן שעל היו"ד למעלה].

^(**) רבינו לשיטתו בהגהותיו לשו"ע או"ח סימן רט"ז על מג"א ס"ק ג' שכתב בכוונת הש"ס כריתות ה' ע"א דאיצטריך קרא פ' אמר כ"ג י"ד לפרש גבי איסור חדש "קלי ולחם" ולא סגי אם היה כתוב

מה. חשני כזית מצה, חכנים מעט מעט לפיועז) ולעכם וחניחם בצר חפה עד

בביאור מנהגו של מרן הארכתי בספרי מעדני סופר ח"א סימן ל"ח.

★

כתב רבינו בתשובותיו חו"מ סימן קצ"ו: "מ"ע של אכילת מצה משומרת בליל פסח הוא יחידה נשאת לנו מכל מצות שבכל התורה, אין לנו פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מע"ש^(*), ואם גם היא לא תועילה בידינו בשלימות...".

עז) ידוע מה שפירש רבינו הקרא "לחם עוני": "הלחם עונה ומתפלל שנאכל אותו", דרוש לפסח תקצ"ד, דרשות חת"ס דף רע"ד טור ג'. והג"ר יהושע בוקסבוים ז"ל אב"ד גאלאנטא אמר פעם לתלמידיו "מהיכן שאב מרן החת"ס פירוש זה, שלא נמצא לא בש"ס ולא במדרש ולא בכתבי האר"י ז"ל, אלא ודאי שהרגיש ושמע איך שהמצה עונה אליו דברים הרבה ומבקשת ממנו שיאכל אותה", הקדמה לספר "אור פני יהושע" (ירושלים תשכ"ה) עמוד ל'.

★

אצטט דבריו הקדושים של רבינו ז"ל שאמרם בדרשתו בשבת הגדול שנת תקצ"ד, אודות אכילת מצה בז' ימי הפסח: "הנה נחזי אן אין לך טעם מצוה מפורש יותר מאכילת מצה לחם עוני על שם שלא הספיק בציקם להחמיץ או על שם שאכלנו פרוסת מצות בעבודתנו במצרים... אך יש טעם נסתר נפלא ממנו שבאותן ז' ימים המקודשים נאכל מצות דוקא כמו הכהנים במקדש כל השנה ושיהיו דווקא על זה האופן וטעמו לא נגלה להדיטות ואאע"ה השיג שורש המצוה וקיימה עד שלא ניתנה ושוב כשנשתעבדו לפרעה במצרים הוציאם הקב"ה בימים הקדושים האלו שהם כבר מקודשים מאז ומעולם ואכילת מצה הראוי בלא"ה לטעם הכמוס לאותן הימים יהי' אגב זכר לגלותינו ולגאולתינו", דרשות חת"ס ח"ב רנ"א טור ד'.

★

דבר פלא העלה רבינו, וזל"ק: "...וכמדומה שזה היה כבר ממנהג אבותינו במצרים, שבכל יום א' של פסח היה אצל גדוליהם וזקניהם כאהרן ושבט לוי, היה אצלם יום אבל כמו

רק קלי, דקלי איתיה בעיניה (דלא טחנן), וביאר החת"ס דלא נתכוון הש"ס לומר דלולא דכתב ג"כ "לחם" היינו אומרים דבלחם ליכא איסור חדש, אלא היינו אומרים דאינו עובר עליו אלא כשיש שיעור כזית מהחיטים שבו בלי שנצרך המים, ולכן איצטריך לכתוב לחם דמשערין בשיעור כזית גם המים שבו. ד"לחם" כולל קמח ומים.

(*) כוונתו דשאני אכילת מצה מאכילה בערב יוה"כ, או בליל יו"ט א' של סוכות, וכן אכילת פת בשבת ויו"ט שסוברים דהוי מה"ת, דאכילת מצה בליל פסח, המצה הוא החפצא דמצוה וכאכילת קדשים (וראה להלן בסמוך מה שהועתק דברי רבינו שבז' ימי הפסח "נאכל מצות דוקא כמו כהנים במקדש כל השנה") משא"כ אכילה בערב יוה"כ ואכילת פת בליל יו"ט א' של סוכות ושבת ויו"ט אינם חפצא דמצוה, אלא מוטל על גברא לאכלם.

גמר לעיסת כוללם, ואז בלע חבל בבת אחת^{עח}. ובן עשה בכזית מרור, ובשני זיתים של חבריכת, וגם בשני זיתים של האפיקומן^{עט}.

מו. ל"מרור" לקח לו ולבני ביתו חזרת (חסא) פ' שקורין "סאלאט" פא, בין לברכה בין לברייכת פב).

פ' וכתב בלקחב"ח עמוד תט"ז: ושכר כמה בחורים שהיו בוררים אותו מתולעים ע"י זכוכית מגדלת. ובמנהגים כ"י אות י"ב כתב דח' בחורי חמד בדקו בזכוכית מגדלת. ראה לעיל הערה י'.

פא) זה לשון רבינו בתשובותיו חאו"ח סימן קל"ב: "ואודות מצות מרור בפסח, אמת נכון הדבר מ"ש החכם צבי סימן קי"ט [שבחזרת השנוי במשנתנו ובלשון חכמים "חסא" שמצוה לחזור עליו כי הוא הראש וראשון השנוי במשנתנו, הוא הירק הנקרא בלשון אשכנז "סאלאט" וכו' ואין בו שום ספק ופקפוק בעולם]" והכי נהגו כל רבותי צ"ל ואנו נוהגים אחריהם...".

פב) לקחב"ח עמוד תט"ז. וחזר ע"ז בח"ב דף ל"ג טור ד', ובחזה"מ עמוד קמ"ו. ולא

ט"ב, כי בו נגזר בין הבתרים גלות מצרים ואימה חשיכה גדולה, ובו נלקחה שרה אל פרעה, בו עמד יעקב לפני פרעה ברדתו למצרים כמ"ש לעיל בדרוש פ' ויחי*, וכששלח הקב"ה משה בר"ח ניסן בסנה** ובא לפני פרעה בו בפרק תכבד העבודה על האנשים והוכפלו בו צרות, והגו אבל לפע"ד, אלא שעתה נהפך לששון ולשמחה, ונ"ל לתת טעם שאוכלים ביצה בליל פסח זכר לאבל הנ"ל עכ"ל, דרשות חת"ס, דרוש לז' אב תקפ"ז.

עח) זה לשון רבינו בתשובתו חאו"ח סימן קכ"ז ד"ה תו: "אוכלי פסח ומצה ומרור היו מרסקים הדק היטב וגם נדחקים בבליעה כמו שאנו עושים היום בליל פסח לקיים מצותינו כראוי" עכ"ל***).

עט) לקחב"ח עמוד תט"ז.

*) בדרוש לח' טבת מהאי שתא שנת תקפ"ז כתב רבינו: "יעקב בא למצרים ביו"ט של פסח להשלים רד"ו מיום ליום...". וכ"כ רבינו בדרוש לח' טבת תקע"ו, וז"ל: והנה יעקב אבינו... ירד למצרים ביום א' דפסח ונמשך ביאתו עד שישב בהשקט בארץ גושן עד ט"ו אייר, דהיינו עד שבא לפני פרעה ובידך יעקב את פרעה ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים כל זה נמשך מיום א' דפסח עד ט"ו אייר כימי צאתנו ממצרים מט"ו ניסן עד ט"ו אייר זמן פסח שני שאז כלה החזרה שהוציאו ממצרים...".

**) כ"כ רבינו גם בדרוש לכ"ז אלול תקע"ד, ובשער יוסף ציין לדברי רבינו בחיי שבט"ו ניסן היה.

***) מקור דברי רבינו הוא בתה"ד סימן קל"ט המובא בד"מ סימן תע"ה אות א' ובמג"א שם ס"ק ד'. ועל מש"כ המג"א שכן משמע בגמ' חולין ק"ג ע"ב, עיין בחי' חת"ס חולין שם, ובספרי מעדני סופר ח"א סימן ל"ה הערה א' ביארתי ד"ו.

מז. האריך כל כך בסיפור יציאת מצרים עד שלבסוף נעשה חזמן בחול לאכילת חביתים קודם חצות באופן שחיתח האכילה גופא בחפזון ובכחילות (פג).

מח. בליל הסדר חתם סופר בברכת חפזון "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב ליום שכולו ארוך ליום שצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונחנים מזיו

כמ"ש בס' דרכי משה החדש עמוד מ"ב שלכוך לקח חזרת הנקרא קרי"ן.

פג) זה לשון רבינו בחי' אגדה לפסח משנת תקצ"ה הנדפס בדפוסות חת"ס, עה"פ פ' בא "ואכלתם אותו בחפזון", וז"ל: רומז שיאריך בסיפור יציאת מצרים כל כך בשעה שמצה ומרור ופסח מונח לפניו, עד שלבסוף יהיה הזמן בהול לאכול פסח קודם חצות או קודם עמוד השחר באופן שתהיה האכילה גופא בחפזון ובכחילות והנסיין מוכיח עכ"ל, בפשטות נראה דעל כל כזיתי מצה נתכוין שהיה בבהילות, גם אכילת האפיקומן, וכדעת המחבר סימן תע"ז שיהא זהיר לאכול קדם חצות. והרמ"א עוד הגדיל וכתב שגם ההלל יקרא קודם חצות, וכפי שנהגו גם יוצאי חלציו וההולכים בדרכיו ליזהר לאכול אפיקומן קודם חצות.

אולם הלקחב"ח עמוד ת"ח כתב שרבינו לא הקפיד על אכילת אפיקומן קודם חצות, והנה מלבד מה שרבים ראו וכן תמהו איך יתכן שרבינו שתמיד הנהיג אורחותיו על פי פסקי השו"ע, ינטה קו ולא יחוש ליזהר לאכול קודם חצות, עצם דברי הלחב"ח אינם תואמים כל כך עם מה שכתב בעצמו שרבינו האריך עם הסדר עד שעה אחר חצות, ואם כדבריו שאכילת אפיקומן היתה לאחר חצות,

לא מתקבל על הדעת שבזמן קצר כזה הספיק לגמור ברכת המזון הלל ושאר ההגדה עם הפיוטים. (ודרך אגב מה שכתב הלחב"ח: אחר סעודת יו"ט באו יקירי הקהלה לבקרו... ועל הרוב נמשך זמן הביקור עד סמוך לחצות ומעולם לא ישב בליל ב' של פסח אל הסדר קודם שעה זאת, דברים אלו אין להם שחר על שום מה איחר כל כך לעריכת הסדר, וכי עת לביקורים היה אז, הלא כל אחד יושב בביתו בעת ההוא ומספר ביציאת מצרים).

וראה בקונטרס "אמרי סופר" המצורף להגדת חתם סופר סימן ג' מה שכתב ליישב מנהג החת"ס למשמעות הלקחב"ח שנהג להקל גם בליל ראשון.

★

סיפר הג"ר יהושע בוקסבוים ז"ל אב"ד גאלאנטא שבעת אכילת אפיקומן שהוא זכר לפסח היה רגיל רבינו להפוך את המצה מיד ליד כמו שנכווה מחמימות הקרבן פסח (יתכן שרבינו הפכה מיד ליד מחמת גודל חביבות המצה), "ארחות הסופר" עמוד מ"ז.

★

סיפר המכתב סופר שכאשר נתן לו רבנו בליל הפסח את הכזית אפיקומן הרגיש בו טעם בשר הפסח, "אורחות הסופר" עמוד

חשבינה יחא חלקנו עמהם"פד).

מט. אחר ברכת חמוץ נטל כוס רביעי בידו ואמר חלל עד "יחללוך", ואח"כ "חלל חגדול" "כי לעולם חסדו", "נשמת", "ישתבח" עד ברכת החתימה, וחתמו בחתימה הארוכה של ישתבח^{פה}). ובירך ברכה אחרונה על חיין ואמר "לשנה הבאה", "חסל סדור פסח"פו).

נ. אחר "חסל סידור פסח" צוה לחנשים שילכו לישן, מלבד חילדות הצעירות, אשר נשארו עד גמר הסדר^{פז}).

נא. בפייט "כי לו נאח" לא אמר בסוף: "כי לו נאח" כי אמר שהוא התחלת חתרוז^{פח}).

נב. בפייט "אדיר הוא" לא אמר "למוד הוא"פט), אלא "לוחם הוא"צ).

ע"א. ואציין דק"ז מרן בעל התעוררות תשובה היה מסיים בכל קטע "כי לו נאח כי לו יאה כתר מלוכה".

פט) זה לשון רבינו בהגהותיו עשו"ע או"ח סי' ת"פ: "מה דכתיב בשיר "אל בנה" "למוד הוא", הוא חירוף וגידוף", והוסיף על זה בלקחב"ח כי "למוד הוא" מי שקיבל תלמודו מאחר, ראה לקמן עמוד ת"ו.

צ) כנ"ל. וזה לשון רבינו בהגהותיו על שו"ע סימן ת"פ: "וראיתי בפסיקתא דשיר

השירים כתב יד מוגה, שבעים שמות של הקב"ה על דרך א"ב, ולא מצא שום תואר באות למ"ד ונראה לי לומר לוחם הוא ע"ד ה' איש מלחמה". ופלא שתלמידו שם כתב שרבינו הורה לומר "לומד אדונינו". [ונראה הכוונה על פי מה שאחז"ל במסכת ע"ז ג' ע"ב "שלוש שעות הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה"].

מ"ח משמיה של הג"ר חנוך העניך פדווא ז"ל אב"ד לונדון.

פד) מנהגי כ"י אות נ"ב.

פה) מנהגים כ"י אות נ"ג, וכן נהג בנו מרן בעל כתב סופר כאשר העיד בנו מרן בעל התעוררות תשובה בהגדת "כתב סופר", ולא כדכתב הלקחב"ח שחתמו בברכת "יהללוך". וראה בספרי מעדני סופר ח"ב סימן ס"ד.

פו) מנהגים כ"י כנ"ל. וכן נהג מרן בעל התעוררות תשובה. ואילו הלקחב"ח כתב דהיה מברך ברכה אחרונה אחר אמירת "חסל סידור".

פז) לקחב"ח עמוד תט"ז.

פח) כנ"ל הערה הקודמת. וכתב דלא נהג בזה כהיעב"ץ בסידורו "שערי שמים" מ"ו

נג. חשלשח פיוטיים "אדיר הוא יבנה ביתו" ו"אחד מי יודע" צא) ו"חד גדיא" צב) תרגמו לפני הילדות הצעירות בלשון אשכנזי צג).

נד. אחר חסדר נהג לומר משמיה דהגאון רבי יהונתן אייבשיטץ ז"ל תוכחת מוסר בגנות חסידים במחלוקת הנלמדת מפיוט "חד גדיא" צד).

ודברו זלזולים עליו בפניו, כי לא הכירו אותו וחשבוהו לאיזה עובר אורח פשוט, ולא יכול רבינו לעצור ברוחו עוד, ונגש אליהם ואמר להם, רבותי! אנכי איש כפרי ואינני בר אוריין אבל אני רואה שאתם ת"ח לכן אקשה לכם קושיא אחת שקשה לי על הגדה ש"פ על פיסקא האחרונה פיוט "חד גדיא"! המה הביטו עליו בשאט נפש ומאוד כלתה נפשם לשמוע קושיא מאיש כפרי על הגדה ש"פ ויאמרו לו, שאל! ויאמר להם רבינו הנה פיוט הלז יספר לנו מעשה כי החתול טרף את הגדי שקנה אבא בעד תרי זוזי, בעד הון רב, וא"כ לא טוב עשה החתול שטרפו, ואם החתול לא צדק במעשיו א"כ צדק הכלב שנשכו, ולכן לא טוב עשה המקל שהכהו, ויפה עשה האש ששרפו, ולא צדקו המים שכבו את האש, ולכן טוב עשה השור ששתה המים, ולפ"ז לא טוב עשה השוחט ששחטו, ולכן צדק המלאך המות שהמית את השוחט, ולבסוף בא הקב"ה ושוחט למלאך המות אשר צדק במעשיו, וא"כ לפי החשבון הזה ח"ו הקב"ה לא צדק במעשיו, וזה קשה לי היתכן לומר כזאת? והוא נגד הכתוב המפורש בתהלים צדיק ה' בכל דרכיו וכו', ועתה רבותי אבקש מכם לתרץ לי הקושיא הזאת. - האנשים השומעים השתוממו, והבינו מדבריו שלא איש כפרי פשוט הוא ובלי ספק כמתחפש הוא לפניהם, והתירוץ ע"ז לא ידעו, ויאמרו לרבינו

צא) בחרוז "שניים מי יודע", שבתרגום אשכנז כתוב "צוויא דאס איסט אבער מעהר", היה מרן ז"ל מפרשה הכוונה: "כי אחד אין בעולם זולתי ה' לבד כמ"ש החובת הלבבות בשער היחוד פ"ט, אבל שנים יש הרבה". לקחב"ח ח"ב דף י"ז טור ד'.

צב) ואמר מרן שלכן מסיימים בכל פעם "חד גדיא", כי לפי הדמיון השונרא חשבה שאכלה לגדיא, וליתא, כי בכל מקום נשאר חד גדיא ורואה בנשיכת השונרא ולקוית הכלב וכן בכולם, ולבסוף לא נשאר אלא הקב"ה עם החד גדיא שלו, היינו ישראל הנאכלים בכל פה, ויעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה [ירמיה מ"ו כ"ח], תורת משה ויקרא עמוד מ'.

צג) לקחב"ח עמוד תט"ז, ואמר רבינו שנוהג כן כדי שיעורו הילדים עד לבסוף.

צד) "גדולת יהונתן" עמוד רס"ג בהערה משמיה של הגאון מו"ה מנחם כץ ז"ל אב"ד צהעלים ז"ל ששמע מרבו החתם סופר, שרבו מרנ"א נהג כן, והחתם סופר נהג כן אחריו. ולתוכחת מוסר הנלמד מפיוט "חד גדיא" הוקדם שם: "פעם אחת נסע רבינו [יהונתן אייבשיטץ ז"ל] מביתו לעיר אחרת אודות ענין הנחוי לו, ובאמצע הדרך סר לבית מלון אחד ללון שם לילת לילה, וזה ה' אחר חג הפסח, והנה פגע שם אנשים פחותי ערך יושבים אצל השולחן והתערבו בריב לא להם

נה. האריך עם חסדר עד שתיים ושלוש שעות אחר חצות צה).

נו. אחר גמר חסדר שתה "קאווע" צו).

נז. אחר גמר חסדר למד עם תלמידיו צז) "שיר השירים" צח) עם פירוש רש"י. ואח"כ

צה) לקחב"ח עמוד תט"ז. ונראה דמש"כ מקודם לזה עמוד שפ"ט: "האריך עם חסדר עד שעה אחר חצות, ברוב השנים, ובלילה שניה בכל שנה", כוונתו לעיקר חסדר דהיינו גמר שתיית הד' כוסות שאז שלח הנשים לישן. - ולא מובן מה שכתב מקודם לכן במנהגי שמ"ע וש"ת, שנהגו יקירי קהלתו לבקרו בכל ליל יו"ט שני, ועל הרוב נמשך זמן הביקור עד שעה סמוך לחצות, "ומעולם לא ישב בליל ב' של פסח אל חסדר קודם שעה זאת", ותמוה, האם בליל חסדר הוא זמן לביקורים, וכי מי מישראל אינו ממחר לישב לשולחן חסדר ואולי מנהג זה היה רק בשאר ימים טובים.

צו) לקחב"ח ח"ב ל"ג טור ד', ושכן התיר החיד"א ז"ל בעבודת הקודש מורה באצבע אות רי"א. ברם במג"א סימן תפ"א כתב דרק משקה שקרוי בשם מים מותר, ולפי"ז קאווע אסור, ועיי"ש בבאה"ט ס"ק א'.

צז) תלמידו הג"ר שמעון סידאן ז"ל אב"ד טירנא בספרו "שבט משמעון" פר' כי תשא בהספדו על מרן כותב: בליל שמורים באו תלמידיו לראות הנהגתו בסדר ולשמוע פירושו בהגדה ובשיר השירים. וראה מנהגי כ"י אות כ"ג.

צח) אמירת שיר השירים בליל פסח מובא ב"סדר היום". ובכף החיים סימן ת"פ ס"ק י"ב הביא כן בשם של"ה.

מהקושיא הזאת נוכחנו לדעת כי לא איש כפרי רום מעלתו הוא, ובכן נבקש מרום מעלתו שיאמר לנו גם התירוץ כי בלי ספק ידע רום מעלתו גם התירוץ על זה, ויען רבינו ויאמר כן הדבר, אני אומר לכם גם התירוץ, עתה הבה נחקור על הפיוט הלז, הפיוט מספר כי החתול עשה מעשה רע נגד הגדי, הנה ע"ז יתכן לומר אם הגדי והחתול יש להם איזה ריב ביניהם אזי הם בעצמם יגמרו ביניהם הסכסוך ואפשר שלבסוף יעשו שלום ביניהם, אבל אתה הכלב מי בקש מידך לעשות משפט ולהתערב בריב לא לך? ולכן לפי"ז לא נכון עשה הכלב, וא"כ נהפוך הוא כי לפי"ז טוב עשה המקל שהכהו כי כן יפה לו על מעשיו הרעים, ולכן לא טוב עשה האש ששרפו, והמים צדקו שכבו האש, וממילא לא צדק השור ששתה את המים, וטוב עשה השוחט, וא"כ המלאך המות לא טוב עשה שהמיתו ולכן לעתיד מביאו הקב"ה להיצה"ר והוא המלאך המות והוא השטן וישחטהו, ולפי"ז צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, ומזה תבינו מעצמכם אם שני גדולי תורה יש להם איזה ריב ביניהם אתם האנשים הפשוטים מה לכם להתערב בריב לא לכם? אז הבינו כי לא איש פשוט הוא, וכי אדם גדול הוא ופייסוהו ונחמוהו על דבריהם ושתקו ולא דברו עוד, ורבינו נסע משם לדרכו לחיים ולשלום.

חיה אומר איזו פנסנים בדרוש. ובראות התלמידים שחתחיל לחתנמנמ פרשו ממנו. וחיה ישן על המטה של המדרצט) עד אור הבוקר(ק).

מחרת הפסח

נת. בשעה שישית אחר חצות בא לבית המדרש לתפלת שחרית ומוסף(קא).

נט. אחר תפלת מוסף אמרו תחלים מוזמור ק"ז. וכן בשאר ימי הפסח(קב).

ס. הנחיג שכל חבתי פנסיות בעיר יתפללו תפלת מוסף בזמן שמתפללים בבית חבנסת הגדול(קג).

של חג, ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יו"ט הראשון של פסח. וכתב בטו"ז ומג"א, והא דאין מתחילין בערבית, מפני שאין כולם בבהכ"נ ויעשו אגודות אגודות זה מזכיר וזה אינו מזכיר וכו'. ובביאור הלכה שם כתב, ונראה שטוב להזהר שלא לעשות מנין ראשון בבהכ"נ ביו"ט ראשון של פסח וכו'. וזה לי כ"ה שנה שבאתי הנה עיר ואם בישראל קרתא קדישא פ"ב יע"א, שמעתי מפי ישישים שמרן החת"ס זי"ע ה' זהיר ומזהיר וצוה להכריז שיתפללו מוסף בכל בתי כנסיות ביו"ט האלה רק מכון בזמן שיתפללו בבהכ"נ הגדול כמו שעה ומחצה לפני הצהרים ולא מקודם, שלא יהי' אגודות אגודות כנ"ל וכו'. ונאמן עלינו הה"ג מ' אברהם פאלאק דומ"ץ בבאניהאד שהעיד, שגם זקנו הגאון מ' זעקל בעהמח"ס ברכת יצחק זצ"ל, הגיד כן בשם רבו הח"ס ז"ל, וכן הנחיגו שם".

וצ"ב דהרי מרן ז"ל התחיל תפלתו בשעה שש, ולא מסתבר שעשו הפסקה עד שיתפללו בבית הכנסת הגדול.

צט) כן נהג בעל התרומת הדשן, כאשר העיד תלמידו בספר לקט יושר עמוד פו.

ק) לקחב"ח עמוד תט"ז.

קא) לקחב"ח עמוד תט"ז. - עיין שו"ת זכרון יהודה ח"א סוף סימן ל"ח דבבית מדרשו של רבינו לא הכריזו קודם מוסף "מוריד הטל", כי בבית מדרשו התפללו נוסח אשכנז, ובנוסח אשכנז אין אומרים אותו, ורק מרן אמרו ראה פרק ראשון סעיף כ"ט. ועיין ספרי "מעדני סופר" ח"א סימן ח'.

קב) לקחב"ח עמוד תט"ז, חתן סופר על שו"ע או"ח שער הקרבנות והכפרה עמוד כ'. ועיין בשכנה"ג סימן קל"ג הגהות הטור ס"ק ג'.

קג) כן כתב הג"מ אפרים הלל קייזער הי"ד מנטורי קרתא דפרעשבורג נדפס ב"הנשר" השביעי כנף א-ב סימן ט', ומשם ב"צפונות" גליון ז' עמוד ק"ג, וז"ל: "פסק המחבר בשו"ע סימן קי"ד ס"א, מתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של יו"ט האחרון

סא. אחר התפלה לא נטל ידיו לפעודת שחרית קד) אלא שתת משקח קאוועקה) ורחץ פיוקו) ואכל שנים שלושת עגולים קד) [קניידל] מתוך חרובת, וחיו קטנים עד מאד [פחותים מכזית] משום ספק ברבית חמוציאקח).

קד) זה לשון הלקחב"ח (עמוד תט"ז): בימי הפסח גם כן לא רצה לברך על פת בשחרית, ואולי שלא תהא סעודת יום טוב על פת לבד, ושתה אחרי קידוש משקה קאווע וכו'.

קה) ראה לעיל פ"ה סכ"ו.

קו) עיין שו"ע ורמ"א יו"ד סי' פ"ט ס"ב.

קז) מרן לא החמיר בזה אף שבתשובתו חיו"ד סימן רכ"ב הדן שם במי שחלם שנדר על דעת רבים שלא יאכול בפסח שרויה, שלא יועיל היתר, "דמצוה הוא ופרישות שלא לאכול מצה שרויה בפסח", עיי"ש ד"ה אלא (*). הג"ר עקיבא יוסף שלזינגר ז"ל בהגדת "לב עברי" בדרשה לשה"ג, הביא שמרן ז"ל אמר: "כי אין כדאי בחשש זה לדחות עונג יו"ט".

ובס' הלכתא רבתי לשבתא להג"ר שבתאי שעפטיל ווייס ז"ל אב"ד שימאני, עמוד קצ"ח מביא שהג"ר מיכאל פאפא ז"ל שאל את מרן האם יש להחמיר שלא לאכול שרויה, והשיבו שאין לחוש על זה. ושם עמוד קכ"א ובהג"ה שם, כתב שבעיר פרעשבורג ותלמידי מרן נהגו כרבים לאכול שרויה (**). וראה עוד בספר ספרא רבה דישראל עמוד קצ"ז ובקונטרס אמרי סופר הנספח להגדת חת"ס סימן ד'.

קח) לקחב"ח עמוד תט"ז. בלקחב"ח ח"ה ח"ב, דף ק"ט טור ד', כתב: "בפסח היה אוכל ב' וג' קניידליך פחותים מכזית" (***) . וכתב שם דהא דלא אכל אז מעשה אפיה מקמח מצה וצוקער כי בפסח לא היה אוכל צוקער.

(*) ונראה דמרן לא רצה להחמיר בזה, היות כי מאכל זה היה מקובל במקומו (כמו בכל מדינת אשכנז) לכן לא רצה להראות פרישות ברבים כמו שהעיד עליו הכת"ס, ראה להלן פרק כ"ו סכ"א, או משום דרצה להורות הלכה דמעיקר הדין ליכא חששא כמו שמצינו בש"ס שחכמים נהגו איזה קולא כדי להורות הלכה.

(**) בספר תולדות אנשי שם (מארגוטטא תש"ג) עמוד ס', הובא שבתו של מרן ז"ל התאכסנה פעם בחג הפסח בבית תלמידו החביב של רבינו ה"ה הגאון המהר"ם אש אב"ד אונגוואר, ושאלה אותו על מה שאינו נוהג כאביה לאכול מצה שרויה, והשיב לה היות כי היראים בקהלתו מחמירים בזה, על כן הוא רוצה להמנות אתם.

(***) ר"ל שכל אחד מהם הוא פחות מכזית. - וז"ל רבינו בהגהותיו על שו"ע או"ח סימן קס"ח ע"ד המג"א ס"ק כ"ח: והאבן העזר העלה דעל מצה קנעדיל שנילוש בבצים וחלב אין כאן בית מיחוש כלל ומברך בורא מיני מזונות [גם כשהקנעדיל יש בו כזית], ואפילו נילוש במים יפרד הקנעדיל שיהיה פחות מכזית וכן נוהגים עכ"ל. אלא דרבינו ז"ל לעצמו החמיר אפילו כשלא נילוש במים, שיהיו כל אחד מהם פחות מכזית, כמבואר בשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סימן ט"ז, דאחרי שהביא מהאבן העזר שיטתו הנזכר דקנעדיל שנעשה ממצה שנטחן ונעשה כסולת ונילוש בשמן וביצים כיון שכבר אזל מיניה תוריתא דנהמא

סב. לסעודת יום טוב של יום שני בשלל לו חסאלאט שנשאר מן חסדר, משום חיבוב שיורי מצות קט). ובן אבל אזקי) לשון של בחמת מיובש קיא).

סג. בשביעי של פסח נתג לאכול לשון בחמת עם תמכא קיב).

סד. באחרון של פסח קיג) עלת לתורת "אחרון" שקורין "וחיית אך שמח" קיד).

קיב) "חוט המשולש" עמוד קמ"ו, והוסיף: אולי לזכר ג' לשונות בחרדל שאכלו המלאכים אצל אאע"ה, שהיה בפסח.

★

דבר נפלא העלה רבינו ז"ל, דבשביעי של פסח שבו הוביש מרע"ה מי ים סוף, ביום זה הוציא מרע"ה מים מצור החלמיש, ורצה הקב"ה שידעו שבזמן א' פועל ההפכים ואין היום והזמן גורם לא להוביש ולא להוציא מים כי אם יד ה' עשתה זאת, דרוש לז' אדר תקצדי"ק. [וראה עוד בשער יוסף לדרוש לז' אב תקפ"ז].

קיג) דבר נפלא חידש רבינו, דלכן עצרת בפסח הוא ביום השביעי ואילו בסוכות הוא ביום השמיני, כי ביום שמיני של פסח היה מילת יצחק אע"ה שנולד ביום א' של פסח ועשה אאע"ה משתה ביום השמיני כשמל את יצחק כמ"ש תוס' שבת ק"ל ע"א וכן נהגו ישראל מעולם באותו יום*) ולא היה ניכר עצרת שהוא לחג, ע"כ הקדימו לז' שיהיה עצרת לה' אלקיך, דרשות חת"ס עמוד

קט) עיין טו"ז סימן קס"ז ס"ק י"ח, שיש חיבוב מצוה במה שנשתייר מן המצה ומרור. וע"ע ירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ב, דלאחר שעשו הב"ד סעודת ר"ח הוה נחית ר"י בצפרא ללקט הפירורין שנשאר ואכל אותן, ואמר יהא חלקי עם אילין דאכלין הכא.

קי) עיין מג"א רס"י ת"צ: "יש לעשות ביום שני בסעודה איזה דבר לסעודת אסתר שביום ההוא נתלה המן".

קיא) מנהגים כ"י אות פ"ה. וכן נהג תלמידו הג"ר נתן בנימין ליבער ז"ל רב"ד פרעשבורג. והובא בפתיחה לספר שפתי חכמים עמ"ס מגילה. ונתן טעם לזה לזכר מה שאמרו חז"ל מגילה י"ג ע"ב "ליכא דידע לישנא בישא כהמן".

ועוררני ידידי היקר הג"ר ניסן גולדנברג שליט"א ר"מ ישיבת "אור ישראל" שמנהג זה הובא במקור חיים להחו"י סימן ת"צ, וז"ל: מדקדקים אוכלים בבוקר יום שני של פסח בשד יבש וכו' ונקרא בלשון אשכנז "המן" זכר לתליית המן בט"ז ניסן.

קודם שהיו כזית כשהיו מפוררים, אע"ג שאחר כך נתדבקו ונעשה כזית, מברכין בורא מיני מזונות, סיים המהר"מ שיק: "ואפ"ה ראיתי שחשש הגאון בעל חת"ס זצ"ל בקנענדל שצוה לעשותם בפחות מכזית בשעת בישול אם היה רוצה לברך עליהם רק בורא מיני מזונות".

*) בתורת משה פ' וירא עה"פ ביום הגמל, כתב רבינו דאאע"ה עשה בכל שנה סעודה ביום מילת יצחק שהוא יום אחרון של פסח בחו"ל.

משמרת המאכלים

סה. כל ימי הפסח לא השתמש בצוקקער ראפפינירטקטו) חוץ מכיום אחרון של פסח קטז).

סו. לא בא לביתו גרינען קאמפ"ע [פולי קאמפ"ע קלויים] רק ווייסען קיז).

סז. לא היה מניח ליטול בפסח צוזאטש [תוספת לקאמפ"ע] חיינו שווייצער - קאמפ"ע, או ציקאריא, רק קאמפ"ע באהנען [פולי קאמפ"ע] בלכד קיח).

סה. לא השתמשו בפסח בביתו בכלים צבועים קיט).

סט. חבלים וחשלחנות וחקרשים קכ) היו חדשים, ובכל שנה חבשירם קכא).

כ"י, וכתב שם דהמתקת הקאפפ"ע היה על ידי דבש. - ומה שכתב מרן בתשובתו חאו"ח סוף סימן קל"ה דהנהיג למכור הצוקקער עם החמץ לנכרי, איירי מצוקקער שיש בהם חשש תערובת קמח, וגם לפעמים היו טובלים האומנים בהם פיתם. וע"ע בתשובתו ח"ו סימן כ"ב, וקובץ שו"ת סימן ט"ז.

קיז) מנהגים כ"י אות ע"ז.

קיח) שם אות צ'

קיט) שם אות ע"ו.

קכ) אולי הכוונה לקרשים שהניחו על המדפים בארונות המטבח וכדו'.

ער"ה. - ויש להעיר דרבינו בדרוש לח' טבת תקפ"ז כתב דיעקב אבינו ע"ה נולד ביום א' דסוכות, וא"כ נמצא דיום מילתו היה בשמיני עצרת, ולהנ"ל היו צריכים לעשות עצרת ביום השביעי. וצריכים לומר דרק ביום מילתו של יצחק שקיימו בו לראשונה המצוה ביום השמיני חגגו את יום מילתו*).

קיד) מנהגים כ"י אות נ"ד.

קטו) אף שהיו מתקנין אותו בעיר כהונתו פרעשבורג.

קטז) לקחב"ח ח"ב ק"ו טור א', וחלק חמישי ח"ב ק"ט ע"ב סוף ד"ה יקרתו, ומנהגים

*) ויש לציין מש"כ רבינו בהגהותיו לשו"ע או"ח סימן תכ"ט על מג"א ס"ק ג', דלכן אין נופלים על פניהם ביום י"ג ניסן כיון שאברהם אבינו נימול ביום זה "ורב טוב להווא יומא, וראוי לעשותו יום טוב", עכ"ל. וכזה כתב מרן ז"ל בדרושים ואגדות עמוד רנ"ה בדרוש לח"ק ער"ח אדר תקנ"ט. [וראה מש"כ ע"ז בספרי מעדני סופר ח"ב סוסי"מ ט]. ובדרשות חת"ס בדרשה לז' אדר שני תקצ"א, כתב דהשי"ת סיבב שפורים יהי' ביום י"ד וט"ו כדי שיחול ביום מילתו של מרע"ה, והיות שנולד מהול בשבת הטיפו ממנו דם ברית למחרתו יום ט"ו, ע"כ גם שניהם ליהודים היתה אורה. [וראה עוד בדרשות חת"ס בדרוש לז' אב תקפ"ט שהי"ת סיבב שהמרגלים יחזרו בח' אב יום מילתו של אהרן הכהן כדי שיגן זכותו, עיי"ש].

ע. על כל שטח הכירח הניחו לכינה פוח בפיטקב).

קכא) מנהגים כ"י אות י"א, וז"ל: "קרשים חדשים ושלחנות חדשים ולאחר [פסח, אולי צ"ל אפיה] מניחים לשנה הבאה ואז צריכים לעשות כשר כל אחד ואחד כתקנתו". ואולי כוונתו להשלחנות וכו' במקום שאפו המצות. וראה עוד שם אות ע"ח.

קכב) מנהגים כ"י אות צ"א, וכתבו בלשון "צריך". - עיין שו"ע סימן תס"א ס"א,

וחיי אדם כלל קכ"ח ס"ב.

ועיין שו"ת חת"ס האו"ח סימן ק"ל מש"כ לענין רעין*) של חרס דמותר בפסח אחרי שמסיקים קצת הארובה בגחלים תחלה, וטח טיח כעובי אצבע מלמעלה וגם מלמטה מפני הזיעה העולה לשם, "ושכן קיבלתי וראיתי הלכה ממורי הגאון חסיד שבכהונה זצ"ל, וכן אני מורה ובא בלי פקפוק".

*) במג"א סימן תנ"א ס"ק מ"ד דן בתנורים שמעמידין קאכליין בכל צד מסביב ונעשה התנור קטן, והניחו שם קדירה עם אוכל. ובמחה"ש שם כתב דהקאכליין הוא כעין מה שאנו קורין רע"ר בל"א, אלא שאותן קאכליין הם מחוברין מכמה קאכליין והרע"ר הוא חתיכה אחת נעשה כן מתחלה.

העתק מספר 'ברכת יצחק' להרב יצחק פרקש זצ"ל

מרגלא בפומיה של הגה"צ רבי
יצחק שלמה אונגר שליט"א אב"ד ור"מ
דהוג חתם סופר בני ברק לעורר בשבת
הגדול שאין מן הראוי להרבות בפסח בסוגי
המאכלים אפילו כאשר יש השגחת פשרות
הראויה, אלא לאחז מנהג אבותינו בידינו
שצימצמו בסוגי המאכלים אשר העלו על
שולחנם בפסח. ומביא על זה רמז נפלא
דבמתניתין ד, "איזהו מקומן" מבואר בקרבנות
„ונאכלים ליום ולילה" וכו', „ונאכלים לשני
ימים ולילה אחת" ואילו לגבי פסח מבואר
במתניתין בהאי לישנא „הפסח אינו נאכל
אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למנויו
ואינו נאכל" וכו' הרי שלך לפניך שלגבי
אכילת פסחים הכלל הוא „ואינו נאכל —
ואינו נאכל — ואינו נאכל" עכ"ד הנחמדים.

לעלוי נשמות

אדונינו מורינו ורבינו

**הגה"צ רבי יצחק שלמה בן הגה"צ רבי אברהם צבי זי"ע הי"ד
אונגר**

זו' הרבנית רחל ב"ר יהודה הלוי ע"ה אונגר

רבי יעקב ב"ר אליהו זצ"ל טפר

זו' הרבנית שרה פרימא ב"ר יצחק אייזיק ע"ה טפר

רבי מרדכי צבי ב"ר יעקב זצ"ל רייש

זו' מרת דבורה ב"ר אריה לייב ע"ה רייש

רבי אליהו בן הרב יעקב זצ"ל טפר

זו' מרת עלקא ב"ר מרדכי צבי ע"ה טפר

רבי צבי ב"ר מרדכי מנחם הלוי דייטש זצ"ל

מרת לאה ב"ר יואל דייטש ע"ה

רבי זאב ב"ר משה חיים זצ"ל שיינפלד

זו' מרת שולמית ב"ר יוסף נחמיה שיינפלד ע"ה

הודפס בסיוע

המרכז הארצי למען קשישים ושורדי שואה

ארגון 'יד אליהו לזולת' הוקם ע"ש
רבי אליהו טפר זצ"ל

הבהרה ובקשה

מהדורה זו הינה מהדורת ביקורת של 'הגדה של פסח
תורת איש' שעתיד לצאת לאור אי"ה בעתיד ועוד
חזון למועד

אשר ע"כ נבקש מכל אחד מהמעיינים שיחיו אם יש
תח"י הערות הוספות ומילואים נחוצים שלא הובאו
כאן, אנא אל תמנעו טוב ותראו לשולחם אל
המערכת

כמו"כ מי שיוכל לסייע בכל מילי בין בהנצחות ובין
בשאר עניינים למען יצא תח"י דבר שלם ומתוקן
שיראה לפנות למערכת

יצחק אייזיק טפר

0533184729

אימייל:

a035708954@gmail.com